

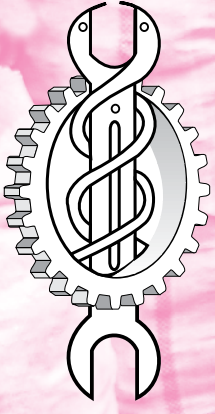
ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 155

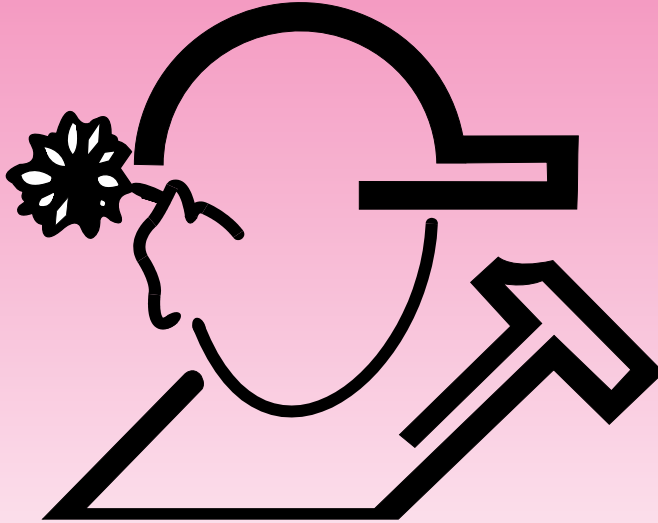
Ocak - Şubat - Mart 2018

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu" nuzu
Ödemek İster misiniz?*

*Fisek Enstitüsü'nün 36. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 26. Yılı*

Çocuklara Hoyratlıkları Siyaset İnkâr Ediyor, Ulema Meşru Kılıyor. Peki ya Akademi Ne Diyor? Onu da Geçelim, Konu-Komşu Ne Yapıyor?

Taner AKPINAR (*)

Epey zamandır tecavüze uğrayan çocuklar gündemdeyken şimdi de hamile çocuklara ilişkin, durumu skandal olarak nitelendiren haberler bir bir medyada yer alıyor. 'İstanbul'daki 115 hamile çocuktan sonra Edirne'de de 186 çocuğun hamile olduğu tespit edildi'⁽¹⁾ gibi ifadelerle medya bu hoyratlığı haber yapıyor. Çocuklara yönelik ücralardaki hoyratlıklar artık ücralara sığmaz oldu ve taşıp her yere saçılıyor. Bununla birlikte, medyada bu şekilde yer almasa bile bu tür hoyratlıkların yaygın bir şekilde var olduğunu tahmin etmek pek de zeki ve ön görülüyü olmayı gerektirmiyor. Çünkü çocuklar bu tür haberlere konu edilenden başka ve hiç de bundan daha hafif olmayan binbir hoyratlığa hergün gözler önünde uğruyor zaten. İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde yürürseniz, restoranların ve tatlıcılarının camekanlarına yapışıp camekanın öte tarafındaki binbir çeşit yemeği ve tatlıyı seyre dalmış halde, üstüste dizilmiş tatlı yığınının tepesinden aşağıya doğru süzülen şerbet damlaları niyetine camekanları yalayan çocukları görebilirsiniz. Hemen az ötede, Taksim Meydanı'nın altındaki alt geçide inerseniz de, gelip geçen arabalardan birkaç lira para koparmak için arabaların önüne, üstüne atlayan çocuk kafilelerini görebilirsiniz. Antalya'da, günün ya da gecenin herhangi bir saatinde, yaşadığınız evin balkonuna çıkıp sokağa bakarsanız, topladığı çöpleri (kimisi 'katı atık' diyor) tıkabasa doldurduğu ve kendinin bilmem kaç katı büyüklüğündeki tekerlekli çuvalı sürükleyen çocukları görebilirsiniz. Mendil satan çocukları yılın herhangi bir mevsiminde ve yurdun herhangi bir yerinde görmemek herhalde olası değildir. Gündelik rutin hayatınızdaki güzergahınızda gördüğünüz bu çocuklardan başka, güzergahı biraz saptırıp herhangi bir sanayi sitesine yolunuzu düşürürseniz, orada da, çirak adı altında, ağır işçilik yapan çocukları görürsünüz. Çocukların bu perişan hallerini kendine dert edinen bazı gazeteleri takip ediyorsanız, saya tezgahlarında, kah iş başında kah uyuklar haldeki çocuklara ilişkin fotoğrafların da yer aldığı haberleri sıklıkla okursunuz.⁽²⁾

BU FOTOĞRAF ÖDÜL ALDI : Doğan Haber Ajansı'ndan F. İbrahim Laleli tarafından Antalya Konyaaltı'nda çekilmişti bu fotoğraf Foto Muhabirleri Derneği'nin birincilik ödülünü aldı. Sonuna kadar hak edilmiştir bu ödül. Çünkü 'balon satan iki çocuğun kumsalda uyuyakalmasını' anlatan bu fotoğraf; yüzlerce şiirin, romanın, filmin anlatamadığını anlatacak kadar dokunaklı. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/e-hani-direnis-falan-40777868>

Bunların herhangi biri diğerine göre daha kabul edilebilir bir vaka mıdır? Çocukların ülkenin tartışma gündeminde yer alışı biçimine bakarsak, bir kısım hoyratlığın görece makul görüldüğü ortadadır. Makul görülmeylene dair tartışmalar ise bunun üstünü örtme gayretkeşliğinde olan siyasi iktidar cephesi ile buna karşı çıkanlar arasındaki zıtlıklardan ibarettir. Siyasi iktidar, ilk elde, bilindik tavrı ve tutumuyla, ortada iddia edildiği gibi bir sorun olmadığı ve yaşananların tekil olaylar olduğu türünden ontolojik reddiyeci bir söylem dolaşıma sokup, sorunun varlığını inkâr etmektedir. Muhafız çevreler buna karşı kıyamet kopartınca da, ulema sahneye çıkıp, kıyamet gününün henüz gelmediği, hakkında kıyamet kopartılan bir sorun oluşturmadığı, bilakis dini açıdan meşru olduğu yönünde fetvalar vererek yürekleri su serpiştirmektedir!

Ulemanın toplumsal olaylarda devreye girip meseleyi meşrulaştırma girişiminin toplumsal tabandaki gerçek karşılığı nedir bilinmez ama bilinen o ki, bu yöndeki girişimler toplumun dikkatini

meydana gelen olaylardan, din alimi olarak ortaya çıkan erkeklere (bu sıfatla ortaya çıkan kadın neredeyse yok) ve dinin kendisine yönelik tartışmalara çekerek, aslında varmak istediği noktaya varıyor. Bu arada ulemanın dahil olduğu toplumsal olayların çoğunlukla kadın ve çocukların uğradığı taciz, şiddet vb olaylar olduğunu, yoksa, örneğin, gelir dağılımı, işsizlik ve yoksulluk gibi konularda çok ortalarda gözükmediğine dikkat çekmek gerekir. Bu ince noktadan, yani ulemanın tartışmalara katıldığı andan itibaren çocuklar ve kadınlar geri plana düşüyor ve kavgaya tutuşan tarafların birbirlerine üstünlük kurması yönünde sürüp giden çekişmelerin mazesemi haline getiriliyor.

Din ve siyaset ortaklığı daha doğrusu dinin siyasi çıkarlara hizmet eden işlevi tarihsel bir olgudur ve bunda hayret edilecek bir yan yoktur. Avrupa'da Ortaçağ'daki egemen din anlayışı, katı sınıfsal ayırım ve eşitsizlikler üzerine inşa edilen feodal toplumsal düzenin tanrısal bir düzen olduğunu salık veriyordu. Kapitalizmin erken dönemlerinde, çok

(*) Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

ağır koşullarda çalıştırılan işçilerin kızgınlığını yatıştırmak için işçilerin yaşam alanlarına kiliseler inşa edilirken, din adamları, işçileri sakinleştirmek yerine, çalışma koşullarını iyileştirmeleri için işverenleri ikna etmeye uğraşmıyordu. İşçiler örgütlenip sendika kurmaya başlarken, din adamları işçi sendikalarını dolaylı yoldan pasifleştirmek için kurulan ve adına Hristiyan İşçi Sendikaları denilen örgütlere yönelik herhangi bir itirazda bulunmuyordu. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1860'dan itibaren Zonguldak yöresindeki madenlerde silah zoruyla ve karşılıksız çalıştırılan işçileri teskin ve teselli etmek için para verilerek getirilen din adamları, asıl, işçilerin bu durumda olmasının dine aykırı olduğunu söylemiyordu. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından, darbecilerin, toplumu kültürel olarak da yeniden inşa etmek amacıyla yazıp uygulamaya koydukları Milli Kültür Raporu⁽³⁾ ile devletin din konusunda dayatmaya varan uygulamalarına (örneğin anaokulundan başlayarak zorunlu din derslerinin verilmesi, camisi olmayan toplu konut projelerine imar izninin verilmemesi gibi) din adına herhangi bir katkı çıkış olmamıştır. Geçmişten ya da bugünden daha birçok örnek verilebilir ama bu ulaşılacak sonucu değiştirmez. Din, siyaset karşısında bağımlı değişkendir ve bağımlı değişkeni esas alıp, çözümü onun değişmesinde görmek eşyanın tabiatına aykırıdır.

Çocukların hoyratlıktan sakınılması için öncelikle hoyratlığın bütün biçimlerini aynı derecede hesaba katan bir yaklaşım geliştirmek gerekmektedir. Politik iktidarın ve ulemanın tavrına gösterilen tepki haklı olmakla birlikte, bunların birer neden değil, birer sonuç olduğunu görmek ve bu sonucu değiştirmek için bunu yaratan nedenlere gitmek zorunludur. Bu bağlamda, sorunların nesnel bilimsel bir tahlili için akademyaya iş düşmektedir ama bütün bu olanlar

Fotoğraf, www.evrensel.net/haber/333693/saya-tezgahlarında-duse-yatan-cocuklar adresinden alınmıştır.

karşısında akademyanın sessizliğine, daha doğrusu sessizce işini yürütmesine ne demeli? Toplumsal olaylar karşısında olduğu gibi, belirli olaylara sesini yükselten az sayıdaki akademisyenin akademiye uzaklaştırılması karşısında da sessiz kalan hatta bu süreçte görev alan büyük çoğunluğun, toplumsal olgu ve olaylara yönelik ilgisi, kendi kariyerinin nesnesi olmaktan öte bir anlama ve içeriğe sahip değildir. Bireysel kariyer kaygısı ve önceliğini esas alan akademi, an itibarıyla, iktidarın söylem ve eylemlerini meşrulaştıran konformist ve güvenli bir çizgide konumlanmış durumdadır.

Çocukları hedef alan hoyratlıklara karşı reel politik düzlemde iktidarın tavrında bir değişiklik yaratmak olanaklı gözükmemektedir. Bunun yolu, mevcut siyasi kutuplaşmanın dışına çıkılarak toplumsal tabanla temas kurmaktan ve herşeyden önce onun tavrını kavramaktan geçmektedir. Çocuklara yönelik

hoyratlıkları, vuku bulduğu anda sanki bu bilinmiyormuş da, vuku bulduktan sonra haberdar olunmuş gibi, 'skandal' başlığı ile gündeme alma sahteciliğini artık bir yana bırakmak gerekiyor. Çocukların tecavüze uğraması, hamile bırakılması, çöp toplaması, ağır işçilik yapması, sokakta dilenmeye zorlanması ve daha binbir türlü hoyratlığa uğraması herkesin gözünün önünde olmaktadır. Bütün bunlar oluyorken sükut durup ikrar eden ve sorulduğunda da çoğunlukla inkar eden, dahası politik iktidarı var eden bu toplumsal ruh halinin, herhangi bir önyargıda bulunmaksızın, bilimsel olarak irdelenmesiyle işe başlanması gerekiyor.

Dipnotlar

- (1) <http://www.haberturk.com/edime-de-186-hamile-cocuk-tespit-edildi-1868892>
- (2) <https://www.evrensel.net/haber/333693/saya-tezgahlarında-duse-yatan-cocuklar>
- (3) Bu Rapor 1983 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından basılmıştır.

1. Ne yapımalı ?
2. İmtahananın içi - yeterli yer(ler)i yapılmamıştır.
3. Dinlenme yerlerine yakın yerlerde, kadın ve erkek çalışanlar için ayrı olmak üzere, uygun havalandırma, aydınlatma, termal kontrol ve hijyen şartları sağlanacak nitelikte yeterli sayıda tuvalet, lavabolar tesis edilmelidir. Tuvaletiler ve lavabolar da gerekli temizlik malzemeleri bulundurulmalıdır.
4. Dinlenme molası verilse bile, kişisel koruyucu donanımlar (maske, güvenlik gözlüğü, kulaak koruyucusu) temiz ortama çıkılıp eller temizleninceye kadar çıkarılmamalıdır.
5. Çalışanlara; "İşyeri temizliği ve hijyen şartları", "biyolojik ve psikososyal risk etmenleri", "hastalıklardan korunma prensipleri ve korunma tekniklerinin uygulanması", "konularında işyeri hekimlerince eğitim verilmelidir.
6. Çalışma ortamında ve kapalı dinlenme yerlerinde kesinlikle sigara içilmemesi, tüütün mamullerinin kullanılması ve kapalı alanlarda büyük çoğunluğun, toplumsal olgu ve olaylara yönelik ilgisi, kendi kariyerinin nesnesi olmaktan öte bir anlama ve içeriğe sahip değildir. Bireysel kariyer kaygısı ve önceliğini esas alan akademi, an itibarıyla, iktidarın söylem ve eylemlerini meşrulaştıran konformist ve güvenli bir çizgide konumlanmış durumdadır.
7. Çay hijyenik ortamda yapılmalı, su ve çay - kahve kapları hijyenik ortamda muhafaza edilmelidir.

> Sayfa 39'un yanıtı

İKİ DAKIKA DÜŞÜN

Fotoğraf, www.evrensel.net/haber/333693/saya-tezgahlarında-duse-yatan-cocuklar adresinden alınmıştır.

SGK İş Kazası İstatistikleri, Alternatif Veri Kaynakları ve Bilgi Açığı

Nail DERTLİ (*)

eksiklikler ele alınmaktadır.

SGK İstatistiklerinin Sınırlılıkları

Türkiye'de iş kazası ve meslek hastalıklarına ilişkin en önemli veri kaynağı, Sosyal Güvenlik Kurumu istatistikleridir. Ancak bu istatistiklere ilişkin bir takım sorunlar vardır. Birincisi SGK'nın iş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri tüm çalışanları kapsamamaktadır. İstatistikler yalnızca kayıtlı çalışan işçilere ilişkindir. Memurlar, kendi hesabına çalışanlar, ev işlerinde çalışanlar kapsam dışındadır. İş sözleşmesine dayalı olarak çalışsa da tarım işlerinde

İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesine yönelik bir eylem planının oluşturulmasında iş kazası istatistikleri ve bu alana ilişkin araştırmalar son derece önemlidir. Ancak, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından açıklanan iş kazası ve meslek hastalıkları istatistiklerinde önemli sorunlar bulunmaktadır. Son yıllarda SGK istatistiklerinin yetersizliğinden hareket eden ve bu alandaki veri boşluğunu doldurmaya yönelik kimi girişimler söz konusudur. Bunlardan iki tanesi özel olarak anılmayı hak etmektedir. Birincisi İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'dir. Meclis, iş cinayetlerine ilişkin aylık ve yıllık istatistikler yayınlamaktadır. İkincisi ise 2014'ten beri İş Cinayetleri Almanağı yayınlayan 1 Umud Vakfı'dır. Bu iki kurum tarafından derlenen ve yayınlanan iş cinayetleri istatistikleri belirli bir süreklilik kazandığı, resmi istatistiklerin yetersizliklerini gösterdiği için yaygın bir kullanım da kazanmıştır.

Alternatif Veri Kaynakları ve Kısıtları

İş cinayetlerine ilişkin bilgilerin derlenmesi, merkezileştirilmesi ve kamusallaştırılması sağlamaya yönelik alternatif veri kaynakları önemli olmakla birlikte, bu kaynaklar bir takım sınırlılıklara da sahiptir.

Birincisi, alternatif kaynaklar esas olarak yerel ve ulusal gazeteler ve internet sitelerinin taranması ile oluşturulmaktadır. Hükümetin medya üzerinde, sermayenin de işyerlerindeki baskısının arttığı OHAL-ekonomik kriz gibi dönemlerde iş kazalarına ilişkin haberler aracılığıyla bu verileri derlemek güçleşmektedir. Örneğin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, OHAL süresince iş cinayetlerine ilişkin bilgilere erişmekte zorluk yaşadıklarını açıklamıştır.⁽¹⁾

İkincisi verilerin derlenmesinde başvurulan tekniğin de önemli sınırlılıkları vardır. Medya taraması aracılığıyla, işçinin yaşı, cinsiyeti gibi çok temel bilgilere ulaşmak bazı durumlarda mümkün olmayabilmektedir. Örneğin 2016 yılında iş cinayetine kurban giden 176 işçinin (%9) yaşı dahi tespit edilememiştir.⁽²⁾

Üçüncüsü, alternatif veri kaynakları sadece iş cinayetlerine bağlı ölümlere ilişkin bilgi sağlamaktadır. Kuşkusuz iş

cinayetlerinin resmi istatistikleri aşan gerçek boyutunun görünürleşmesi ve iş cinayetlerinde yaşamlarını yitirenlere dair sağlıklı, güvenilir verilerin elde edilmesi ve tutulması son derece önemlidir. Ancak verilerin bununla sınırlı kalması önemli bir eksikliklerdir. Alternatif kaynaklar üretim sürecinde çalışanların sağlığını etkileyen küçük yaralanmalar ile geçici / sürekli iş göremezliğe yol açan yaralanmalar hakkında herhangi bir veri içermemektedir. Oysa ki, çalışanların sağlıklarını tehdit eden bu türden kazalara ilişkin büyük bir bilgi açığının varlığından söz etmek mümkündür.

Gerçekten de iş cinayetleri buz dağının görünen yüzünden ibarettir. Ölümle sonuçlanan kazalar ya da toplu ölümlere yol açan kazalar, hem kamuoyu tarafından en fazla bilinen hem de uzmanlar tarafından en çok araştırılan kazalardır. Bu yönüyle en ağır kazalar en zor gizlenebilen, hakkında en fazla bilgi sahibi olduğumuz kazalardır. Buna karşın diğer kazalar (hafif yaralanmalar, sakatlıkla sonuçlanan kazalar, ramak kalalar, vb.) hakkındaki bilgiler daha sınırlıdır. Alternatif veri kaynakları, iş cinayetlerine ilişkin verileri görünürleştirirken, geçici ya da sürekli iş göremezliğe yol açan kazalar hakkında bilgiler sağla(ya) mamakta ve bu alana ilişkin bilgi açığını kapatamamaktadır. Bu durum tüm eksikliklerine rağmen SGK istatistiklerinin önemini artırmaktadır. Ancak bu istatistikler, giderilmesi gereken ciddi eksikliklere sahiptir. İzleyen başlıkta bu

süresiz işlerde çalışanlar da istatistiklere dahil değildir. Dolayısıyla SGK istatistiklerinin kapsamı son derece dardır.

İkincisi istatistikler çok büyük ölçüde işverenlerin bildirimlerine dayanmaktadır. İşverenler iş kazası meydana geldiğinde yasa gereği SGK'ya bildirim yapmakla yükümlüdürler. SGK istatistiklerinin yaslandığı temel veri kaynağı önemli ölçüde işverenler tarafından yapılan bu bildirimlerdir. Bunlara ek olarak iş müfettişlerinin denetimlerde ortaya çıkartıp/tespit ettikleri iş kazaları ile sigortalının bildirilmeyen iş kazası nedeniyle dava açarak tespit ettirdiği iş kazaları da SGK istatistiklerine girmektedir. Ancak bu tür kayıtlı istisnadir ve belirleyici olmaktan uzaktır. İşçi örgütlerinin ya da işçi temsilcilerinin iş kazalarını rapor etme, bilgilendirme yetkisinin tanınmamış olması sağlıklı veri toplamayı engelleyen ciddi bir

* Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

eksiklidir.

Üçüncüsü, SGK istatistikleri sadece kayıtlı istihdama ilişkin veriler sunmaktadır. Oysa Türkiye'de kayıtdışı istihdam son derece yaygındır. SGK'nın iş kazası ve meslek hastalıkları istatistiklerini yayınladığı son yıl olan 2016'da kayıtdışı istihdamın oranı %33'tür. İnşaat sektörü için bu oran %35, sanayi işleri için %20'dir. Tarımda ise oran %80'i aşmaktadır.⁽³⁾ Bu çerçevede değerlendirildiği zaman SGK istatistikleri son derece yetersizdir.

Dördüncüsü, SGK istatistikleri göçmenleri kapsamamaktadır. Oysaki bölgedeki gelişmeler Türkiye'ye geniş bir göçmen nüfus getirmiştir. İçişleri Bakanlığı yetkilileri 2017 yılı içinde Türkiye'deki mültecilerin sayısının 3,5 milyonun üzerinde olduğunu açıklamıştır. Bu rakam yaklaşık olarak Türkiye'deki (3,8 milyon) işsiz sayısına eşittir ve işgücünün %12'sine tekabül etmektedir. Göçmenlerin 11-12 yaşından itibaren başta tekstil ve tarım olmak üzere güvencesiz, sağlıksız işlerde çalışmaları pek çok alan araştırması ile ortaya konulmuştur. Her türlü korumadan, güvenceden uzak sağlıksız koşullarda uzun süreli, despotik bir emek sürecine tabi kılınan göçmenlere ilişkin açıklanan bir istatistik bulunmamaktadır.

SGK İstatistiklerinin Doğruluğu ve Güvenilirliği: Meslek Hastalıkları

Yukarıda saydığımız sınırlılıklarının yanı sıra SGK'nın iş kazası ve meslek hastalığı istatistiklerinin doğruluğu ve güvenilirliği tartışmalıdır. Bu durum en açık şekilde meslek hastalığı istatistiklerinde kendisini göstermektedir.

Bir ülkede meslek hastalıklarının beklenen görülme sıklığı konusunda ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) ve WHO'nun (Dünya Sağlık Örgütü) da kabul ettiği en sık kullanılan kıstas şudur: Bir ülkede çalışma ortamlarının durumuna bağlı olarak üzere her bin kişiden en az 4, en çok 12'sinde meslek hastalığı/işle ilgili hastalık görülmesi beklenir (AS: Harrington ölçütü). Buna göre 2016 yılına ilişkin TÜİK'in istihdam edilenler sayılarını baz alırsak (27 milyon) Türkiye'de meslek hastalığı sayısı en az 110 bin en çok 325 bin civarında olmalıdır. Türkiye'deki çalışma ilişkileri (kayıtdışı, güvencesiz, sendikasızsız) ve çalışma koşulları (düşük ücret, sağlıksız ve korunaksız çalışma

ortamı, uzun mesai saatleri, kullanılan ve haftalık izinler vb.) göz önünde bulundurulursa Türkiye'nin alt sınıra değil, üst sınıra yakın olması akla daha uygundur. Ancak iyimser bir tahminle bile meslek hastası sayısının 210-220 bin civarında olması beklenir. Oysa ki, SGK istatistikleri bize bambaşka bir görünüm sunmaktadır (Tablo 1): SGK verilerine göre, yaptığı işten kaynaklı olarak meslek hastalıklarına yakalananların sayısı birkaç yüz kişiden ibarettir. Son 10 yılda meslek hastalığına bağlı olarak hayatını kaybeden kişi sayısı 24'tür. Son 4 yılda (2013-2016) meslek hastalığından ölen bulunmamaktadır.

Tablo 1. SGK Meslek Hastalıkları İstatistikleri⁽⁴⁾

Yıl	Meslek Hastalığına Yakalanan	Meslek Hastalığı Sonucu Ölüm
1997	1055	191
1998	1400	158
1999	1025	168
2000	803	6
2001	883	6
2002	601	6
2003	440	1
2004	384	2
2005	519	24
2006	574	9
2007	1208	1
2008	539	1
2009	429	0
2010	533	10
2011	697	11
2012	395	1
2013	351	0
2014	494	0
2015	510	0
2016	597	0

2002 yılı baz alınır, son 15 yılda tespit edilen meslek hastalıklarının sayısının ciddi ölçüde azaldığı görülmektedir. 2002 öncesi 5 yılda, tespit edilen meslek hastalıklarının yıllık ortalaması 1033 iken, ülkenin tek parti tarafından yönetildiği 15 yıllık süreçte (2002-2016) ortalama 551'e gerilemektedir. Son 5 yılın ortalaması ise 469'dur. Bu tablo Türkiye'de meslek hastalıklarının azaldığını ya da nadir görülen bir olgu

olduğunu değil, meslek hastalığının tespit edil(e)mediğini göstermektedir. İş kazalarının görünür karakterine karşın, meslek hastalıklarının gizli ve yıllar sonra ortaya çıkabilen karakteri dolayısıyla, çoğu meslek hastalığı tanı konulmadan gözlerden kaçıp gitmektedir. Meslek hastalığı tanısı konulamaması AKP'nin en büyük başarılarından biri olarak sunduğu Sağlıkta Dönüşüm Programının tahribatlarından birisidir. Türkiye'de zaten yetersiz olan meslek hastalığı tanı olanakları, meslek hastalıkları hastanelerinin genel hizmet sunan hastanelere dönüştürülmesi ile iyice yetersizleşmiştir. Meslek hastanelerinin yetki ve olanakları 1980 sonrası büyük ölçüde budanmıştı, ancak yine de İstanbul-Zonguldak ve Ankara'daki birkaç meslek hastanesi yıllık binin üzerinde tanı koyabiliyordu. Türkiye'de meslek hastanelerinin genel hizmet hastanelerine dönüştürülmesiyle meslek hastalığı tanı sayısının ciddi ölçüde azaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2000'lerin başında 3 meslek hastalıkları hastanesi ile bin civarında meslek hastası tespiti konulurken, bugün 200 civarında yetkilendirilmiş hastane ile birkaç yüz tane tanı ancak konulabilmektedir. Tanı konulabilen hastalıkların sayısı da son derece azdır. En fazla tanı konulan hastalık akciğer toz hastalığı olarak da bilinen pnömokonyozdur.

Sonuç Yerine: Devlete Denetim Yükümlülüğünü Hatırlatmak

İş cinayetleri ilişkili bilgilerin derlenmesi, merkezileştirilmesi ve kamusallaştırılmasını sağlamaya yönelik alternatif veri kaynakları, çalışmanın sağlık üzerindeki zararlarının görünlendirilmesi açısından önemlidir. Bu kaynaklar, resmi istatistikleri ikame eden değil onun yetersizliklerini veriye dayalı çalışmalarla gösterip devlete denetim yükümlülüğünü hatırlatan ve devleti üretim noktasına işçi lehine müdahale etmeye zorlayan bir işçi sağlığı mücadelesinin de aracıdır. Bu yönüyle resmi istatistiklerin iyileştirilmesi talebini her fırsatta dile getirmekten uzak durmamak gerekir.

Dipnotlar

(1) http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18379:2016-yilinda-en-az-1970-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:iscinayetleri-raporlari&Itemid=236

(2) http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18379:2016-yilinda-en-az-1970-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:iscinayetleri-raporlari&Itemid=236

(3) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24635>

(4) SGK İstatistik Yıllıkları (1997-2016).

Türkiye’de İş Güvenliği Denetimi

Adnan KARABULUT (*) – Doç. Dr. Mehmet BARAN (**)

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) kapsamında, denetim ve müfettişliği de kapsayan ilk yasal düzenlemeler; sanayi devrimi sonrası 19. yüzyıl başlarında İngiltere’de yapılmış ve 20. yüzyıl başına kadar Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır. 1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bugüne kadar İSG ile ilgili 189 sözleşme ve 202 tavsiye kararı yayınlamıştır. 1932 yılında ILO’ya üye olan Türkiye Cumhuriyetinde (bundan sonra Türkiye) günümüze kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen 59 adet ILO sözleşmesinden 55’i halen yürürlükte bulunmaktadır [1].

Sanayileşmeyi başaramayan Osmanlı İmparatorluğunda İSG kapsamında Tanzimat’tan Cumhuriyete

işçinin ölümüne sebep olan bir kömür ocağındaki grizu patlaması; kamuoyunda İSG denetimlerinin etkin ve caydırıcı yapılmadığının bir sembolü haline gelmiş bulunmaktadır. Bu makalede; Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına (ÇSGB) bağlı İş Teftiş Kurulu Başkanlığındaki (İTKB) iş müfettişlerince gerçekleştirilen İSG denetimlerine ilişkin istatistikî analizler yapılmış, ölümlü iş kazalarında Türkiye gelişmiş ülkeler ile karşılaştırılmış, İSG denetimlerinde yaşanan sorunlar ve günümüzdeki İSG denetimindeki yeni yaklaşımlar dikkate alınarak etkin bir İSG denetim sistemi için çözüm önerileri sunulmuştur.

1. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Denetim İstatistiklerinin Analizi
İSG Kanununun 24. maddesinde;

İSG denetimlerinin iş müfettişlerince yapılacağı ve 4857 sayılı İş Kanununun 92, 93, 96, 97 ve 107. maddelerinin esas alınacağı düzenlenmiştir. ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığına bağlı 5 grup Başkanlığı bulunmaktadır olup, bu grup başkanlıklarının kapsadığı iller Resim 1’de bulunan Türkiye haritasında görülmektedir [2].

ILO sanayileşmiş ülkelerde 10.000 çalışan, sanayileşmekte olan ülkelerde 15.000 çalışan, geçiş ekonomilerinde 20.000 çalışan ve az gelişmiş ülkelerde ise 40.000 çalışan başına en az bir iş müfettişi önermektedir [3]. Bu kriterler zorunlu olmamakla birlikte uluslararası alanda kabul görmektedir. Gelişmiş sanayi ülkelerinde bir iş müfettişine düşen ücretli çalışan sayısına bakıldığında bu sayı; örneğin Almanya’da onbin (10.000) İspanya’da ise onikibindir (12.000) [4].

15 kasım 2017 tarihi itibariyle ÇSGB’ye bağlı İş Teftiş Kurulu Başkanlığında İSG denetimi yapan 1021 iş müfettişi görev yapmakta olup bu müfettişlerin İş Teftiş Kurulu Başkanlığındaki grup başkanlıklarına göre dağılımı **Tablo 1’de** verilmektedir [5].

Türkiye’de TÜİK verilerine göre 2017 Ağustos sonu itibariyle yaklaşık 10 milyonu kayıt dışı çalışanlar olmak üzere 32,2 milyon çalışan bulunduğu dikkate alındığında, bir iş müfettişine yaklaşık 31 bin çalışan düşmektedir ki bu durum İSG denetimi açısından Türkiye’nin ILO verilerine göre gelişmiş değil, az gelişmiş ülke seviyesine yakın

kadar yalnızca 1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesinde yüzeysel düzenlemeler yapılmıştır. Sanayileşen ülkelere göre iş güvenliği müfettişlik sistemi 135 yıl sonra 1937 yılında kurulmuş, Avrupa Birliği (AB) direktifleri yönetmelikler şeklinde çıkarılmış ve ayrı bir İSG Kanunu ise 210 yıl sonra 2012 yılında yürürlüğe girebilmiştir.

Özellikle son yıllarda yazılı ve görsel basında Türkiye’nin ölümlü iş kazalarında; dünyada üçüncü Avrupa’da ise birinci olduğu şeklinde bilgiler yayınlanmaktadır. Diğer taraftan 2014 yılında Manisa/Soma’da 301

Tablo 1: ÇSGB İş Müfettişlerinin İş Teftiş Kurulu Grup Başkanlıklarına Göre Dağılımı

İTK Grup Başkanlığı	İş Müfettişi Sayısı	İTK Grup Başkanlığı	İş Müfettişi Sayısı
Kurul	95	Bursa	106
Adana	57	İstanbul	194
Ankara	402	İzmir	167
TOPLAM		1021	

Tablo 2: SGK’nın 2007 ve 2016 yıllarına ait Temel İSG İstatistikleri

Yıl	Toplam İşyeri Sayısı	Toplam Çalışan Sayısı	İş Kazası Sayısı	İş Kazası Sonucu Ölen İşçi Sayısı	Denetim Sayısı
2007	1.116.638	15.114.898	80.602	1.043	27.500
2016	1.749.240	21.131.838	286.068	1.405	14.287
% Değişim	55,6	39,8	254,9	34,7	-48,1

* Kimya Müh., Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İş Sağlığı ve Güvenliği Yüksek Lisans, adnan.karabulut@hotmail.com

** Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölüm Başkanı, mehmet.baran@ybu.edu.tr

bir konumda olduğunu göstermektedir. Tablo 2'de, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistiklerine göre Türkiye'de 2016 ve 2017 yıllarına ait toplam işyeri sayısı, toplam çalışan sayısı, meydana gelen iş kazası sayısı ve bu kazalarda ölen işçi sayısı ile İSG denetim sayıları bulunmaktadır [6].

Tablo 2'de görüldüğü üzere 2007 yılına göre 2016 yılı sonu itibarıyla; işyeri sayısının %55,6 ve çalışan sayısının %39,8 arttığı bu dönemde; iş kazası sayısının %254,9 ve ölen işçi sayısının %34,7 arttığı görülmektedir. 2012 yılında İSG Kanunu çıkmışsa da iş kazalarının ve ölen işçi sayısının artışının önlenemediği görülmektedir ki bunda **Tablo 2'de** görüleceği üzere aynı dönemde %48,1 azalan İSG denetimlerinin etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Eurostat istatistiklerine göre 2014 yılında iş kazaları sonucu Avrupa

ülkelerinde ortalama her 100 bin işçide 2 işçi hayatını kaybetmiştir [7]. 2014 yılı SGK verilerine göre Türkiye'de 19,8 milyon sigortalı çalışmada 1622 kişinin öldüğü dikkate alındığında bu değer 8,2 olarak gerçekleşmiştir [8]. Avrupa ortalamasının 4 katı bir değer söz konusudur. Kayıt dışı ölümler de dikkate alındığında bu değer daha yüksek olacağı görülmektedir.

- İşverenler İSG önlemlerini bir maliyet unsuru olarak görmektedir.
- İşverenden ücretini alan İSG uzmanları ve işyeri hekimleri; mesleki bağımsızlık içinde çalışmamakta, tespit ettikleri İSG önlemlerini almayan işvereni iş kaybı korkusuyla ÇŞGB'ye bildirememektedirler.
- İş güvenliği uzmanlığında ABD ve gelişmiş AB ülkelerinde bulunan branşlaşma sistemi bulunmamaktadır. Bir tekstil mühendisi maden ocağında İSG uzmanlığı yapabilmektedir.
- Enerji, inşaat ve maden gibi çok tehlikeli sektörlerde, İSG denetimine ilişkin teknik yönetmeliklerin yeterli olmadığı görülmektedir. Maden ocaklarında 'yaşam odası' zorunluluğu 2014 yılında yaşanan Soma kömür madeni kazası sonrası Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca 8 Nisan 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan Yeraltı

2012 yılında İSG Kanunu çıksa da **Tablo 3'de** görüldüğü üzere; 2016 yılında teftiş edilen işyeri sayısı %1'i geçememiş ve ulaşılan çalışan sayısı yine %5,5 civarında kalmıştır. Denetimlerin sayı olarak yetersiz olduğu görülmekle birlikte bu istatistiklere kayıt dışı çalışanlar dâhil olmadığı bilinmelidir.

2. İş Güvenliği Denetimlerinde Yaşanan Temel Sorunlar

- Yeterli sayıda iş müfettişi istihdam edilmemekte, çok az sayıda işyeri ve çalışan denetlenmektedir.

Maden İşyerlerinde Kurulacak Sığınma Odaları Hakkında Tebliğ gereği zorunlu hale getirilebilmiştir.

- İdari para cezaları caydırıcı olmamakta, işverenler maliyet hesabıyla mantığıyla ceza ödemeyi tercih edebilmektedirler.
- İş mahkemeleri kararları incelendiğinde işçi ölümlerinde hapis cezalarının yetersiz olduğu genelde işverenler değil İSG uzmanları, teknik şefler, vardiya amiri, işletme müdür vb pozisyonlarda olanların sorumlu tutulduğu görülmektedir.

3. İş Güvenliği Denetiminde Yeni Yaklaşımlar

ILO'nun 81 No'lu İşyerlerinin Denetimi Sözleşmesine göre, iş denetiminin temel alanları; çalışma süreleri, ücretler çalışma koşulları ile çalışanların sağlık ve güvenliğini kapsayan çalışma ortamıdır. ILO devlet kontrolünde olacak şekilde özel sektörle işbirliğine dayalı önleyici denetim yaklaşımını esas alan, uzmanlığa dayalı ve proaktif temelli bütünlüklük denetim sistemlerini önermektedir [9].

4. Etkin İş Güvenliği Denetimleri İçin Çözüm Önerileri

Bu makalede bahsedilen Türkiye'de İSG Denetiminde Yaşanan Temel Sorunların çözümü için sanayileşen ülkelerin İSG sistemleri dikkate alınarak aşağıda verilen öneriler sunulmaktadır.

1. Yeterli sayıda iş müfettişi ile denetimler sayı ve kalite olarak artırılmalı, kayıt dışı çalışanlar dâhil daha çok işyeri ve çalışana ulaşılmalıdır.

Tablo 3: 2012 ve 2016 yılları İSG Teftiş İstatistiklerinin Karşılaştırılması

		2012	2016
İşyeri sayısı	*	1.538.006	1.749.240
Aktif Sigortalı sayısı	*	18.352.859	21.131.838
Teftiş sayısı	**	11.533	14.287
Teftiş edilen sigortalı sayısı	**	1.071.777	1.123.146
İş kazası sayısı	*	74.831	286.068
İTK Başkanlığı Müfettiş sayısı	**	1.004	1.021
İş güvenliği Müfettişi başına işyeri sayısı		1.532	1.713
Teftiş edilen işyeri sayısı, %		0.75	0.82
Teftiş edilen sigortalı sayısı, %		5.84	5,31

*SGK verisi **İTKB verisi

2. İdari para cezaları; maktu değil ciroya oranlı alınarak daha caydırıcı hale getirilmelidir.
3. İş kazası davalarında hapis cezaları artırılmalı, işçi ölümü nedeni ile hüküm giyen işverenler kamuoyuna ilan edilmeli ve tüm kamu ihalelerine katılmaktan men edilmelidir. Günümüzde sadece maden işletmeciliğinde uygulanan bu yöntem tüm sektörlerde yaygınlaştırılmalıdır.
4. Maden, çelik, inşaat gibi iş kollarında ÇSGB ile ilgili kamu ve özel sektör kuruluşlarının katılımı ile teknik İSG yönetmelikleri çıkarılmalıdır.
5. İSG uzmanlığında branşlaşmaya gidilmelidir. Örneğin maden ocaklarında sadece maden mühendisliği kökenli İSG Uzmanı çalışabilmelidir.
6. İSG uzmanları ve işyeri hekimleri kamu personeli sayılmalıdır. Ücretlerini işverenden alınan primlerden oluşan devlet kontrolündeki bir fondan almalıdırlar.
7. ÇSGB denetimlerinde uzman kişi ve kuruluşlarla protokol yapılmalıdır.
8. ÇSGB denetim planları hazırlamalı ve bunları işveren ve işçi kuruluşları ile paylaşmalıdır.

9. İdari ve mali özerk bir İSG Kurumu kurulmalıdır. Bu kurum; ilgili kamu kurumları ile işveren ve işçi sendikalarının katılımıyla Genel Kurulu, Yönetim Kurulu ve Disiplin Kurulu olan, İSG mevzuatı ve İSG denetimlerini yapma yetkisine sahip tek kurum olacak şekilde yapılandırılmalıdır.
10. İSG kültürü artırılmalı, orta öğretimden doktora kadar dersler yaygınlaştırılmalı, üniversiteler, yerel yönetimler ve sendikalar aktif şekilde çalışmalıdır.

Kaynakça

- 1- <http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang-tr/index.htm>.
- 2- <https://www.csgb.gov.tr/media/5786/gb.pdf>.
- 3- Aktay N., Karaca N., Kocabaş F., Yücesoy Y. (2013) *Çalışma Yaşamının Denetimi*, Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri, Eskişehir, s. 70
- 4- <https://www.chp.org.tr/Public/0/Folder//bykp-politika-notlari-7.pdf>
- 5- Başbakanlık BİMER'e yapılan 14.11.2017 tarihli Bilgi Edinme Başvurusuna ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığının 15.11.2017 tarihli cevabı
- 6- http://www.sgb.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari.
- 7- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Fatal_accidents_at_work_2013_and_2014_\(standardised_incidence_rates_per_100_000_persons_employed\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Fatal_accidents_at_work_2013_and_2014_(standardised_incidence_rates_per_100_000_persons_employed)_YB16.png)
- 8- http://www.sgb.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari.
- 9- Aktay N., Karaca N., Kocabaş F., Yücesoy Y. (2013) *Çalışma Yaşamının Denetimi*, Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri, Eskişehir, s. 237.

Güvensiz Davranışlardan Kaynaklanan İş Kazaları'nın Düzeltici ve Önleyici Faaliyeti Nedir ?

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

İş kazası nasıl tanımlanabilir ?

İş kazaları, yaralanmalara, ölümlere, üretim kaybına veya mülk ve varlıklara zarar vermeye neden olan planlanmamış olaylar olarak tanımlanır.

İş kazalarının önlenmesi, bu kazaların **nedenlerinin anlaşılması** halinde son derece zordur.

İş kazası nedensellik teorisini geliştirmek için birçok girişimde bulunuldu, ancak şu ana kadar hiçbir evrensel olarak kabul edilmedi.

Bilim ve mühendisliğin farklı alanlarındaki araştırmacıları, iş kazalarının nedenlerini veya iş kazalarına neden olan faktörleri tanımlamak, izole etmek ve sonuçta ortadan kaldırmaya yardımcı olacak bir **kaza nedeni teorisi** geliştirmek için çalışmaları sürdürüyorlar⁽¹⁾.

Kaza nedenleri teorileri

Ülkemizde en çok benimsenen ve yaygın olarak kullanılan teorilerin başında, W.H. Heinrich'in (1931)⁽²⁾ geliştirdiği domino teorisidir. Bu teoriye göre tüm kazaların % 88'i insanların güvensiz hareketlerinden (davranışlardan), % 10'u güvensiz koşullar (durumlardan) ve % 2'sinde "Tanrı'dan gelen" nedenlerden olur. Bunlara örnek;

Güvensiz Hareketler (Davranışlar)

- Güvenli olmayan –arızalı - ekipmanı kullanma
- İşi basite indirgeme
- Emeği eksiltme çabası
- Riski göze alma isteği
- KKD'nin uygun kullanılmaması ya da hiç kullanılmaması
- Uygun olmayan giyinme
- Yanlış kaldırma
- Ekipmanı güvenli olmayan hızda çalıştırma
- "Eşek şakası"
- Uyuşturucu veya alkolün etkisi
- Yetkisi olmadan bir ekipmanı

çalıştırma

- Makina ve / veya sistemin güvenlik cihazlarının bypas edilmesi ya da kaldırılması
- Çekmeceyi açık bırakmak
- İş güvenliği prensiplerine uymama vb.

Güvensiz Koşullar (Durumlar)

- Sıkışık alan, işyerinde yoğunluk
- Gürültüye maruziyet (sunuk kalma)
- Islak zemin
- Yetersiz makine koruyucuları
- Yetersiz uyarı sistemleri
- Yetersiz destekler veya koruyucular
- Arızalı /hasar görmüş araçlar –el aletleri
- Yangın ve patlama tehlikeleri vb.

Önlenemez durumlara ("Tanrı'dan gelen") örnek ise; meteor düşmeleri, ilk defa karşılaşılan tabiat olayları^(1,3) vb.

Domino taşlarının birbirini devirmesine benzer biçimde, her basamağın bir sonrakini harekete geçirdiği beş aşamalı (faktörlü) olaylar zinciri bu kuramın temelini oluşturur.

Kaza faktörlerinin sırası şöyledir:

1. Soy ve sosyal çevre
2. İşçinin / çalışanın hatası
3. Mekanik ve fiziksel tehlike ile birlikte güvensiz hareket
4. Kaza
5. Hasar veya yaralanma.

Heinrich sıradaki domino taşlarından birini kaldırılmasının, taşlar devrilmeye başladığında kaldırılan taşın sonrakilerin devrilmesini durduracağını belirtmiştir. Yani "**işçi hatası**" ya da "mekanik ve fiziksel tehlike ile birlikte güvensiz hareket (**güvensiz durum**)" ortadan kaldırılır ise "iş kazaları" ve hasar veya yaralanma ortadan kalkar.

Amerika'da National Safety Council Committee'nin yapmış olduğu diğer bir araştırmada ise, iş kazalarının %18'inin makine kaynaklı **%19'unun insan kaynaklı**, %63'ünün bu iki kaynağın bileşkesinin etkisiyle meydana geldiğini tespit etmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2017 yılında yayınladığı "**Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Araştırma Raporu**"nda (s.31); ulusal ve uluslararası alanda yapılan pek çok araştırmanın, **iş kazalarının en çok insan kaynaklı** olarak meydana geldiğinin ortaya konulduğu belirtilmektedir⁽⁴⁾!

Kaza araştırmasında yaygın kullanılan diğer bir yöntem ise "Nedensellik Modelleri"dir.

Bu basit model, herhangi bir olayın nedeninin, görev, malzeme, çevre, personel (çalışan) ve yönetim olmak üzere beş kategoriye ayrılabilirliğini göstermeye çalışmaktadır. Bu model kullanıldığında, her kategoride olası nedenler araştırılarak **iş kazasının neden kaynaklandığı** belirlenebilir. Her kategori daha yakından incelenir. Bunlarla ilgili bazı örnek sorular aşağıda belirtildiği gibi olabilir ve bunlar işyerine göre geliştirilebilir.

Görev

Bu kategoride, işyerinin iş kazası anındaki gerçek iş prosedürü incelenmelidir.

- Güvenli bir çalışma prosedürü kullanıldı mı?
- Normal bir prosedürü güvensiz hale getirmek için koşullar değişti mi?
- Uygun alet ve materyal mevcut ve kullanılıyor muydu?
- Güvenlik donanımı (örneğin: makine koruyucuları) yerinde ve düzgün çalışıyor muydu?

Malzeme

Bu alanda, kullanılan ekipman ve malzemenin kaynaklanan olası nedenler araştırılmalıdır.

- Ekipman arızası mı? Eğer öyleyse, bozukluğa / kusura ne sebep oldu?
- Makine kötü bir şekilde mi tasarlandı?

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)

İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

- Tehlikeli madde dahil edildi mi? Evet ise, açıkça tanımlanmış ve uygun şekilde etiketlenmiş miydi?
- Daha az tehlikeli bir alternatif madde mevcut muydu?
- Madde bir şekilde standartlara aykırı mıydı?
- KKD kullanıldı mı? Evet ise, gerçekleştirilen görev için uygun muydu, ve “ hizmete hazır durumda” mıydı?

Çevre

Ani değişiklikler de dahil olmak üzere fiziksel ortam da tanımlanması gereken faktörlerdir.

- Çalışma alanındaki koşullar nelerdi (örneğin: soğuk, sıcak, nemli, vb.)?
- İyi olmayan tertip düzen ve temizlik bir sorun muydu?
- Gürültü bir sorun muydu?
- Aydınlatma yeterli miydi?
- Toksik veya tehlikeli gazlar, tozlar veya dumanlar var mıydı?

Çalışanlar

Kazada doğrudan yer alan kişilerin fiziksel ve zihinsel koşulları araştırılmalıdır.

- Çalışan, yaptığı işte deneyimli miydi?
- Görevin tamamlanması için çalışan yeterince eğitildi mi?
- Çalışan fiziksel olarak bu işi yapabilir mi?
- Kaza anında çalışanın sağlık durumu neydi?
- İş kazası anında çalışan yorgun muydu?
- Kaza anında çalışan stres veya iş baskısı altında mıydı?

Yönetim

Yönetim işyerinde, iş güvenliğinde yasal sorumluluğa sahiptir!

- Güvenlik kuralları tüm çalışanlara bildirildi mi ve anlaşıldı mı?
- Yazılı prosedürler mevcut muydu?
- Prosedürler / kurallar yürürlükte miydi?
- Yeterli denetim var mıydı?
- İşçiler, işi yapmak için eğitilmiş miydi?
- Daha önce belirlenmiş tehlikeler var mıydı?
- Belirlenen tehlikelerin üstesinden gelmek için prosedürler geliştirildi mi?
- Güvensiz durumlar düzeltildi mi?
- Ekipmanların düzenli olarak bakımı yapıldı mı?
- Güvenlik denetimleri tamamlandı mı? vb.

Sorular yanıtlanarak kazanın nedeni, daha doğrusu **kök nedeni** bulunur ⁽⁵⁾.

Güvensiz davranış gösteren çalışanlardan en sık duyulan sözler nelerdir ?

Sometimes, you just can't do it over.

Resim 1: Bazen, daha fazlasının yapamazsınız ⁽⁵⁾

- 10 yıldır bu şekilde yapıyorum
 - Sadece bir dakika sürer
 - Zamanım yok
 - Hamım evladı değilim ⁽⁶⁾ ! vb.
- Bunlara benzer ya da ilave olarak Türkiye'de sık rastlanan sözler ise;
- Kaç senedir böyle yapıyoruz, bir şey olmaz!
 - “O güvensiz işi” bizim çalışan değil, taşeron elemanı yapıyor.
 - Bizde sadece hafif kesik ve çürük olur.
 - Bizim adamlar şerbetlidir bir şey olmaz.
 - Böyle olacağını hiç düşünmemiştim.
 - Kaç keredir ikaz ediyorum.
 - Kaza olur ise nasıl kurtulurum !
 - Çalışanın hiç mi kusuru yok !

Tüm kazaların sebepleri ve sonuçları vardır !

Hata (kusur) bulma değil, olgu bulma gözü ile öncelikle “**güvensiz hareket**”ten kaynaklandığı sanısına varılan bazı kaza örnekleri gözden geçirelim.

İş kazası örneği 1

Ülkemizde maalesef en yangın karşılaşılan güvensiz hareketlerden biri el / **eşek şakaları**dır. “**Havali kompresör tabancası ile şaka hastanede bitti**” haberi çok sık duyulan eşek şaka-sıdır ^(7,8). Örneğin:

Kocaeli'nin Körfez ilçesinde; 12.03.2012 günü bölgedeki sanayi kuruluşlarının petrol ve benzeri depolama tanklarında; **taşlama yöntemiyle temizlik yapan** firmada çalışan Bünyamin Ç. ile iş arkadaşı Ümmet G., iş bitiminde **havali tabanca ile üzerlerini temizlemeye başlamışlar**. Her akşam olduğu gibi soyunma odasında basınçlı hava veren tabancayı üzerlerine tutarak **tozları temizleyen iki**

arkadaş şakalaşmaya başlamışlar. Önce Kompresör tabancasını eline alan Bünyamin Ç., arkadaşı Ümmet G.'nin üzerini temizlemiş. Daha sonra Ümmet G. Bünyamin Ç.'nin giysilerini temizlerken hava musluğunu sonuna kadar açmış. Bünyamin Ç.'nin giydiği iş tulumu düşerken, şakanın dozunu kaçırıp Bünyamin Ç.'nin karnı bir anda havayla doldurmuş ^(9,10,11).

İş kazası örneği 2

İşyerinin sosyal işler çalışanı Korhan, akşamüzeri o gün çalıştığı işyerinin çay ocağına şahsi bir işi için gelir. Ancak kapının kilitli olduğunu görür. Dönüp giderken, çay ocağının pencerelerinden birini açık olduğunu fark eder ve oradan içeri girer. (Resim 2)

Resim 2: Korhan çay ocağına açık pencereden giriyor.

Çay ocağına biraz oyalanan ve işini tamamlayan Korhan, servis araçlarının hareket saatinin yaklaştığını fark eder ve içeriden koşarak, girdiği pencereden dışarı çıkmak ister.(Resim 3)

Resim 3 – Korhan'ın çay ocağından koşarak çıkarken bastığı bant.

Bankın kenarına basar ve pencereden dışarı atlar. Ancak küçük bir yanılsama olur. Girdiği açık pencere değil, hemen onun yanında bulunan kapalı pencereden çıkmaya çalışmıştır(Resim 4).

Resim 4 – Korhan'ın dışarı çıkmak istediği ve çarptığı kapalı cam.

Kırılan cam ile birlikte Korhan yere kapaklanır. Anlından ciddi şekilde yaralanır.

İş Kazası örneği 3

Forklift operatörü F.M. palet stok sahasından 15 tahta paleti forklift çatasına yükler, kamyon yükleme sahasında bulunan kolonu görmediğinden hızlıca, kolona çarpar. Güvenlik gözlüğü ve baret kullandığını belirten operatör, olayı gören bir arkadaşı tarafından işyeri revirine götürülür. Anlındaki kesikler işyeri hekimi tarafından temizlenir ve dört dikiş atılır. Sevk edildiği hastaneden 5 gün iş göremezlik raporu alır. Resim 5,6,7,8.

Resim 5- Forklift operatörünün çarptığı kolon / direk

Resim 6 - Forklift operatörünün çarptığı kolon / direk.

Resim 7- Forklift operatörünün çarptığı kolon / direk.

Resim 8 – Forklift operatörünün başını çarpması sonucu kırılan forkliftin camı.

Resim 9 : E.T.'nin bacalarının yanmasına neden olan tank önündeki -ağız kapalı- rögar.

İş kazası araştırma raporunda bu kazanın tekrarını önlemek için neler ve ne sürede yapılmalı? Sorusuna verilen yanıt: Kazalı operatöre "forkliftle çalışmalarda uyulması gereken kurullarla ilgili eğitim verilmesi" şeklindedir.

İş kazası örneği 4

Bir kimya tesisinin atıksu transfer tankı rögarı; tankta oluşan bir delinme sonucu sıcak su ile dolmuş. O sahanın operatörü S.B., rögar içerisine biriken suyu boşaltmak için **rögar kapağını** bir tarafa kaydırarak yaklaşık **yarısına kadar açar**, herhangi bir önlem almadan o bölgeden - geçici bir süre - ayrılır. Aynı saha içerisinde bulunan deiyonize su ünitesi çalışanı E.T., arıtma tesisine doğru üst giderken, her zaman kullandığı güzergahta bulunan ve içerisinde yaklaşık 70 – 80 °C sıcak su olan rögara diz kapaklarına kadar girer / düşer. Bacakları hemen su ile yıkandıktan sonra yangın jeli emdirilmiş yanık battaniyesine sarılarak hastaneye götürülür.

Resim 10 : E.T.'nin 70- 80 °C'de haşlanmış ayak ve bacakları.

Ne Yapmalı ?

Yukarıda örnek olarak verilen **kazaların nedeni**, birçok iş güvenliği uzmanı ve iş yeri hekimine göre **işçilerin / çalışanların güvensiz hareketleri / davranışlarıdır**. Kaza araştırma / inceleme raporlarında da **düzeltilici ve önleyici faaliyet; eğitim verilmesi ya da verilmiş olan eğitimin yinelenmesidir**. Başka bir bölüme, özellikle yönetim kademesine bir aksiyon öngörülmektedir.

Çalışanların farkındalığını arttırmak, eğitim vermek, belirlenen tehlikeleri anında düzeltmek, iş kazalarının önlenmesi açısından elbette önemlidir. Her çalışan "yüklenmiş işi özenle yapmak zorundadır" (Borçlar Kanunu m.396).

Ancak alınacak önlemleri, yapılacak kontrolleri belirlerken veya mevcut kontroller üzerinde değişiklik yapmayı planlarken, aşağıdaki hiyerarşiye uygun olarak risklerin azaltılması düşünülmelidir.

- Ortadan kaldırma
- Yerine koyma
- Mühendislik kontrolleri
- İşaretler / uyarılar ve / veya diğer idari kontroller
- Kişisel Koruyucu Donanım ⁽¹²⁾

Gelecekteki benzer olayları önlemek için bu kazaların kök sebebi belirlenmelidir. Bunun için belki de 3 – 5 defa "Neden ?" sorusunun sorulması bile yeterli olabilir.

Neden basınçlı hava ile işçiler – iş sağlığı ve güvenliğine aykırı bir şekilde – üst baş temizliğini yapıyor? Bu iş için basınçlı hava yerine – yukarıda belirtilen önlemler hiyerarşisine göre- başka bir şey kullanılabilir mi? **Neden** daha güvenli olan vakumlu üst temizleme sistemi / makinası kullanılmıyor? Basınçlı hava ile yapılan eşek şakasının önlemlerinde idari / yönetsel kontrollerin yanı sıra vakumlu temizleme yöntemi de önleyici faaliyet listesine alınmalıdır.

Resim 11- Vakumlu üst temizleme istasyonu.

İş güvenliğinin temel prensiplerinden biri de işyerinde acil durumlar dahil, koşulmamasıdır. "Hızlı yürü, çabuk yürü ancak koşma" prensibi benimsetilerek -Korhan'ın kazası gibi - bir çok kaza önlenebilir.

Resim 12- Forklift operatörünün kaza yaptığı yerde kaza yerinin görünüşü.

Forklift operatörü, forkliftin güvenli kullanma kurallarına uymalıdır. Yükün görüş netliğini sınırlandırdığı durumlarda forklift ileri doğru kullanılmamalıdır. Yokuş yukarı çıkmak dışında bu durumlarda arkaya doğru hareket etmek görüş netliğini arttıracaktır.

Resim 13 - Forklift kazasından sonra sahada alınan önlem.

Çalışanlara: “Çalışma mevzuatı ile ilgili bilgiler” ve “Çalışanların yasal hak ve sorumlulukları” konularında eğitim verilirken özellikle şu yasal hüküm örnekleri ile anlatılmalıdır.

“Herkesin gelip geçtiği yerlerde yapılmakta olan işlerden ... doğan tehlikeyi önlemek için gerekli işaret veya engelleri koymayan kişi, iki aydan altı aya kadar hapis ... cezalandırılır” (Türk Ceza Kanununun m.178).

Sonuç

İş kazalarının % 88'i çalışanların güvensiz hareketlerinden kaynaklanır anlayışı ya da algısı, özellikle bizim ülkemizde doğru değildir. İş kazalarının tekrarını önlemeye yönelik kök nedeni - Prof.Dr.A.Gürhan Fişek'in belirttiği gibi **“çok bilimlilik ve takım oyunu”** prensibine uyarak – ilgili tüm tarafların katılımı ile yeterince araştırıldığında bulunabilir. Tüm iş kazaları önlenir.

Resim 14: Emekli bir öğretmenin mezar taşı.

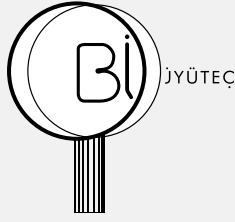
Kaynak

1. <http://www.iloencyclopaedia.org/part-viii-12633/accident-prevention/92-56-accident-prevention/theory-of-accident-causes>
2. Heinrich H.W. (1931), Industrial Accident Prevention: A Scientific Approach. McGraw-Hill.
3. <https://cooperequipment.ca/safety-training/toolbox-talks/unsafe-acts-vs-unsafe-conditions/>
4. Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, ÇASGEM Yayın No 58 Ankara 2017, s.31
5. <https://www.ccohs.ca/oshanswers/hsprograms/investig.html>
6. <http://slideplayer.com/slide/6401620/>
7. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/havali-kompresor-tabancasi-ile-saka-hastanede-bitti-28760995>
8. <http://www.posta.com.tr/havali-kompresor-tabancasiyla-saka-hastanede-bitti-haberi-277882>
9. <http://www.milliyet.com.tr/havali-kompresor-tabancasi-ile-saka-hastanede-bitti-gundem-1514371/>
10. <http://www.avrupa-postasi.com/turkiye/havali-kompresor-tabancasi-ile-saka-hastanede-bitti-h14370.html>
11. <http://www.gazetevatan.com/--havali-saka---436515-gundem/>
12. TS 18001 Kasım 2014 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Şartları.

SUNUŞ

“EV EKSENLİ ÇALIŞMA”

Çalışma Ortamı Dergimizin bu sayısında (155), görünmez nitelikte olan ev eksenli çalışanları ve çalışmalarını “Büyütec” altına almaya çalıştık. Ev eksenli çalışanların en önemli sorunlarının başında hiç kuşkusuz mevzuattaki yetersizlikler ve toplumsal anlamda görünür olmamaları gelmektedir. Her ne kadar ev eksenli çalışanlara yönelik kısmi bir takım düzenlemeler yapılmış olsa da; bu düzenlemelerin sorunları çözer nitelikte olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun

yanında çalışırken karşılaştıkları tehlikeler ve riskler büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Ev eksenli çalışanların sorunlarını sadece mevzuat düzenlemeleri ile çözmek de mümkün değildir. Ev eksenli çalışanların örgütlenmeleri ve kolektif hareket etmeleri sorunların çözümü için zorunlu bir seçenek olarak karşılarında durmaktadır. Dergimizde ancak kısıtlı bir takım çalışmalara yer verebildiğimiz ev eksenli çalışanların tüm çalışma koşullarını ve sorunlarını ortaya koymanın mümkün olmadığını farkındayız. Yine de ev eksenli çalışanları ve çalışmalarını görünür kılmayı az da olsa sağlayabilmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

İçimizden Biri

Oya FİŞEK (*)

*Ve kadınlar,
bizim kadınlarımız:
korkunç ve mübarek elleri,
ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
anamız, avradımız, yarımız
ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri öküzümüzden sonra gelen
ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız
ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki
ve karasabana koşulan
ve ağıllarda
işlitsinde yere saplı bıçakların
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan
kadınlar,
bizim kadınlarımız*

Nazım Hikmet

en az yarım saat yürüyorum... Bizim oralarda köpek de çok... En iyisi ben ütümü yaparken sen ne soracaksan sor.

- Peki öyle olsun... Kaç yıldır ev işine gidiyorsun?

- On altı yaşına yeni basmıştım. Gerisini sen hesapla...

- 44 yıldır yani...

- Öyle diyorsan öyledir.

- Hep aynı yerlerde mi çalıştın?

- Yok canım... Öyle çok kapıda çalıştım ki, sayısını bile unuttum.

- Peki neden o kadar çok iş değiştirdin?

- Kimi ayda bir istiyor temizliğe. En beteri onlar. Ayda bir temizlik demek, benim canımın çıkması demek. Üstelik, ötekiler kadar para verirler. Kimi on beş günde bir çağırır. En iyisi haftalık işlerdir. Ama, onun da kötü yanı yaz aylardır. Yazlıklarına giderler, para filan vermezler o zaman, kimse senin ne yiyeceğini düşünmez.

- Aslen nerelisin sen?

- Çankırı'nın Bademli Köyü'nden. Beş kardeşlik biz. Dört kız, bir erkek. En büyüklü bendim. En güçlüleri de bendim. Her iş gelirdi elimden. Gün ışımadan kalkardım, gün batımına kadar tarla tapan, hayvanlar, yemek her yere yetiştirdim senin anlayacağın... Köyde o zamanlar okul yoktu. Küçük bir cami vardı. Arada Kur'an'a giderdik. Okuyamadığım için, okula gidenleri görünce aha işte şuracığım, yüreğim sızlar. On dördüme geldiğimde, hoca efendi babamı çağırılmış. “Bu kızı en kısa zamanda evlendir. Hem güzel, hem güçlü, hem becerikli. Başına iş gelmeden evinin kadını olsun. Hüsamet'in oğlu başkent Ankara'da çalışıyor biliyorsun. Güzel bir tepenin yamacına kendi elleriyle bir ev yapmış. Dayamış, döşemiş. Senin kızı görünce gönlü kaymış. Bana sorarsan kızı ver gitsin. Kaç kıza başkent Ankara'ya gitmek nasip olur? Başlık parası da hazır. Ayrıca Hüsa-

- Adın ne?
- Çiğdem.
- Bak, Çiğdem; saat en geç 8:30'da burada olacaksın.

- Tamam.
- Beşten önce gitmek yok.
- Tamam.
- Baştan savma temizlik istemem.
- Sen hiç merak etme... Dip bucak temizlerim her yeri... Ütün varsa onu da yaparım...

- Bir şeyi kırarsan parandan keserim. Şimdiden söyleyeyim, yaz aylarında yok olabilirim. O zaman para vermem.

- Tamam.
- Anlaştık. Yarın gel işe başla...
- Bugün başlasam... Yol parası...
- Yoo.. Bugün olmaz işim var. Yarın gel. Geç kalmak yok ha... İlk günden bozuşmayalım...

Anlaşma tamam... Çiğdem'e “Senin bir söyleyeceğin var mı?” diyen yok. Ama Çiğdem bir iş bulduğu için mutlu.

Kentin sokak lambaları bile sönmemişken, belediye otobüslerinin belli

yolcuları vardır. Yarı uykulu gözlerini ovuşturan çirak çocuklar ve gülmeyi unutmuş, tasalı yüzleriyle ev işçisi kadınlar.

Evimize sessizce giren, ortalığı onların değiştiyle “pırıl pırıl” yapan, sonra yine sessizce evin içinden yok olan, çalışma yaşamı boyunca da yapayalnız, hiçbir güvencesi olmadan yaşayan, gücü tükenince de “yaşlandı” deyip işine son verilen, geldiği gibi yine sessizce ortadan kaybolan, yaşamımızdan çıkan, sonra ne yaptığını düşünmediğimiz binlerce ev işçisinden birini, bir emekçi kadını Çalışma Ortamına konuk edelim dedik.

- Adın ne?

- Çiğdem.

- Kaç yaşındasın?

- Yaşımı ne edeceksin? 60 yaşındayım. Ama hala çalışabilirim ben... Gücüm kuvvetim yerinde hamdolsun. Yoksa Tuba hanım benden memnun değil mi?

- Yok canım nerden çıkardın bunu.

Gel otur şöyle, konuşalım biraz.

- İşim çok, seninle konuşursam yetiştiremem hiçbir şeyi... Benim yolum uzak havada erken kararıyor... Buraya gelirken iki otobüs değiştiriyorum. Sonra

* Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Başkanı

mettin bir de inek verecekmiş sana..." deyince babam vermiş gitmiş beni...

- Yani sana sormadılar mı?

- Neyi?

- "Bu adamla evlenmek ister misin?" demediler mi?

- Hangi kıza sormuşlar ki bana sorunsunlar. Şehirli, onların da okumuşları belki kızlarına soruyordur. Ama köylük yerde, gecekondularda kızların sözü geçmez, sesi de çıkmaz.

- Hadi 40 yıl önce böyleydi. Şimdilerde "Bu adamla evlenmek ister misin?" diye soruluyor mu?

- Televizyonda gördüm. Yüzlerce kız, hala çocuk yaşta evlendiriliyor. Senin anlayacağın bizim hayatımız hep birilerinin elinde. Önce babamız, sonra kocamız, sonra çalıştığım evlerin hanımlarının elinde.

- Köyünden, anandan, kardeşlerinden kopup Ankara'ya gelince neler yaptın? Ankara'yı nasıl buldun?

- Ankara'yı tepeden gördüm. Bizim ev bir tepede idi. Bizden başka yedi ev vardı. Orda oturan yedi aile yedi ayrı şehirden gelmişlerdi. Elektrik, su, yol yoktu. Kovalarla su taşırdık. Köydeki gibi lamba yakardık. Yolu, yedi aile el birliğiyle açtık. Tabii yol dersin ona. Zor günlerdi o günler. Ama geceleri Ankara'nın ışıkları yanınca tepeden seyretmesi güzeldi. Aralarında en gençleri bendim. İlk günler hep ağladım. Köyü, anamı, kardeşlerimi özledim. Öteki kadınlar "Üzülme alışsın. Biz de senin gibiydik" diye teselli ediyorlardı beni. Onlar da benim gibi çocukmuş evlendiklerinde. Dört ay sonra gebe kaldım. Ama vücudum tutmadı çocuğu, düşük yaptım. Kendim çocuktum çünkü... Ondan sonra bir kez daha gebe kaldım. Yine düşük yaptım. Kocamın yüzünden düşen bin parça... Sanki bütün suç bende? Derken, bir gün kocam; "Çocuğun çoluğun yok. Bari bir işe yara. Patron, evinin temizliği için birini arıyormuş. Yarın sabah seni işe götürüreceğim. Adam gibi çalış da beğensinler seni." dedi.

- Sana sormadı mı?

- Yoo...

- Peki sen ne dedin?

- "Elin evinde benim ne işim var. Hem korkarım, bilmediğim yerde" dedim.

- O zaman ne oldu?

- "Lafı uzatma... Yarın altıda yola çıkarsak seni bırakıp ben de işe yetişirim. Ona göre çayı koy, sofrayı hazır et" dedi. Kocamdan ilk dayağı o gece yedim.

- Neden?

- Neden olacak. 16 yaşına kadar ne babama, ne erkek kardeşime, ne de kocama "Hayır" demedim. İlk kez "hayır" dedim. Ertesi gün hava karan-

Fotoğraf, www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/04/03/gundelikciye-sigorta- adresinden alınmıştır.

lıkken yola çıktık. O gün ölmedimse hiç ölmem artık. İlk kez bizim tepeden aşağı indik. Hava aydınlanmamıştı sokak lambaları yanıyordu. Bir otobüse bindik. Ondan indik bir başkasına daha bindik. Derken ondan da indik. Yarım saatten fazla yürüdük. İlk kez apartman görüyorum. İlk kez kapının zilini çalıyorum. İlk kez dört kat çıkıyorum. İlk kez bana, saray gibi gelen bir eve giriyorum. Sen anlamazsın bunu. Beş ay önce köydesin, sonra Ankara'ya geliyorsun. Hoş, gecekondunun da köyden pek farkı yok. Ama bu apartman evi aldı götürdü beni. Adımı bile söyleyemedim evin hanımına. Sonrası daha beter. Elektrik süpürgesi, buzdolabı, çamaşır makinesi, cam büfeler, say say bitmez. Betim benim atmış. Evin hanımı "Hasta mı?" deyince benim efendi" Yoo... İlk işi heyecanlandı." dedi. O ilk gün, çok azar işittim. Hala rüyalarım girer, korkuyla uyanırım. Sonra her şeyi öğrendim. On altı yaşındaydım o zamanlar, şimdi geldim 60 yaşına. Çalıştığım evlerin sayısını unuttum. Ama ilk kez gördüğüm ütüyü unutmadım. Ütü yapmayı öğrenirken oramı buramı çok yaktım. Bak şu kolumdaki, elimdeki izlere. İşte onlar ta o günlerden kalan yanıklar.

- Buna benzer iş kazaları geçirdin mi?

- Çok... Banyoyu temizlerken ayağım kaydı, düştüm. Bacağımı kırdım. Allah razı olsun evin beyinden, beni hastaneye götürdü. Bacağım alçıya alındı. Ama iki ay işe gidemedim. Tabi para da kazanamadım. Sonra iyileştim. Bizim iş zordur. Kırık, çıkık, yanık görünürleri. Bir de görünmez zararları vardı. Beni al mesela ağır kaldırmaktan belimde fitik var. Doktor öyle dedi. Bir keresinde omzumda lif kopmuş...

- Peki ne yaptın?

- Ne yapacağım. Bizim oralarda bir laf vardır "Acı patlıcanı kırağı çalmaz" denir. Gördün işte hala çalışıyorum. Sabah işe gelirken otobüs durağında benim gibi ev işine giden kadınlarla bir

süre sonra tanış oluyoruz. İnan hepimizin derdi bir. Gittikleri evde tacize uğrayan bile var. Hamdolsun böyle bir şey başıma gelmedi. Evde bir şey kaybolursa senden bilirler, deterjanlar bitse "Ne çabuk bitirdin... Yeni almıştım." derler... Hanım elindeki torbaya, çantana bakar, "Yanlışlıkla baktım." derler. Hepsini sineye çekmek zorundasın. Önceleri bir iki eve gidiyordum. Evler çoğaldıkça para tatlı geldi benim adama. O yattı dinlendi, ben pazar bile çalıştım. Eve girdiğim anda parayı elimden alırdı kuruşu kuruşuna...

- Temizliğe gittiğim bir evin hanımı bana "Ücretin artınca kocana söyleme, o parayı bir kenara sakla." diye bana akıl verdi. Para çoğalınca da beni bankaya götürdü hesap açtırdı. Şimdi tek güvencem o para. Allah razı olsun ondan. Çalışmak zorunda olmasak çeker miyim başkasının ağız kokusunu... Hiçbir güvencem yok. Üç beş kuruş emekli maaşım olsa, inan bana bir an bile durmam.

- Ev işlerinde çalışanlar için de sigorta şartı çıktı.

- Otobüs durağında beklerken kadınlardan duydum bende. Bu yaşına gelmişim sigorta benim neyime. Hadi istedim diyelim... Evin hanımı ister mi? Benim temizliğe gittiğim evlerdeki hanımlara sordum. Hiç biri bilmiyor bu sigorta işini. Bizlerden geçti. Gençler için iyi bir şey olur.

- Umutsuz gibi söyledin.

- Şu apartmanlara bak. Kim bilir kaç daire var. Oralarda kaç kadın sessiz sedasız tek başına çalışıyor. Gün boyu birkaç cümle ya ediyor ya etmiyor. Eve dönünce de, durum aynı. Hemen mutfağa dalyor. Yemek, bulaşık derken yorgunluktan yığılıp kalıyor sedire, susup kalıyor, sesi çıkmıyor.

"Sessizlik büyüdükçe çığlığa dönüşür" derler" diyorum. Acı, sözlerine vuruyor. "Doğru dersin. Tabi duymak isteyen varsa" diyor. Susuyor.

Mutfaktaki Kötülükler (1)

A. Gürhan FİŞEK (*)

İşyerlerinde, işçilerin sağlığının bozulmasına ya da kazaya uğramalarına neden olan etmenlerden bir bölümü, evlerde de karşımıza çıkar. Demek ki, işyerlerinde çalışanların sağlığının korunması için yürütülen çalışmaların benzeri, evlerimizde de yapılmalı. Çünkü benzer tehlikeler, evlerde de var. Hiç kuşkusuz işyerlerinde, bu tehlikelerle daha yoğun karşılaşmakta ve bu tehlikeler daha çok insanı etkilemektedir.

Ateş düştüğü yeri yakar. İster işyerlerinde ister evlerde olsun, tehlikelerden kaçınmamız, önlemlerimizi almamız gerek. Evlerimizde de, fabrikamızda da, mutfaklar, çalışan için bir çok kötülüğü içinde barındırır.

Önce, okurlarımıza bir soruyla başlamak istiyorum : "Evde, mutfaklarınızda yangın söndürücü var mı?". "Ne gereği var" diyenler olduğunu duyar gibiyim. Mutfaklarda yangın, önde gelen kaza nedenleri arasındadır. Yangın söndürücülerde, daima küçük olarak başlayan yangınların büyümesini önler ve yaşam kurtarıcı bir rol oynar.

İster işyerinde, ister evde mutfaklarda, kolay ulaşılabilir bir köşede yangın söndürme aletini buldurmamız gerekmektedir.

Alevin, yüksek ısının olduğu her yerde, yangın tehlikesi olduğu gibi yanık tehlikesi de bulunur. O halde mutfaklarda, bir başka önde gelen kaza da yanıklardır. Sıcak sıvı ya da yemeklerin üzerimize dökülmesi kadar, bizim sıcak yüzeylerle temas etmemiz de kazalara neden olmaktadır.

Yanık ve yangınlara karşı alınacak önlemleri şöylece sıralayabiliriz:

- Ocaklar ve diğer pişirme araçlarının üzerindeki örtü ve kapakların temiz tutulması, özellikle yağdan arındırılması gerekir. Yağlar, yangın anında, kolayca tutuşarak ateşin yayılmasına neden olur.
- Sıcak kaplar, kuru tutak veya bezlerle tutulmalıdır. Yaş bez veya tutaklar el yakarlar.
- Sıcak cam ve porselen kapların, patlayarak zarar verme olasılığı vardır.
- Kibrit, çakmak veya diğer ateşleyiciler, ocaktan biraz uzakta yakılmalıdır. Herhangi bir gaz kaçağı, patlamaya neden olabilir.

li. Ayrıca gaz kaçaklarını erken haber almak için dedektörlerde vardır.

- Kızgın yağa, su ve benzeri sıvılar dökülmemelidir. Taşar ya da yangına neden olabilir. Ayrıca sıçradığı yerlerde, yangına yol açabilir.
- Ocak ya da kızartıcılardaki istenmeyen ateşi söndürmek için, kesinlikle su kullanılmamalıdır. Bolca tuz ya da karbonat, alevin sönmesine neden olur.

Mutfaklarda en çok kullanılan gereçlerden biri de bıçak vb kesicilerdir. Kesme sırasında bir çok kez yaralanmalar ortaya çıkabilir. Kesicilerin önlenmesi içinse şunlara dikkat edilmelidir.

1. Her şeyden önce kullanılan kesici araç gereçlerin keskin ve işini kolayca yapabilecek nitelikte olması gerekir. Yoksa kör bıçaklarla, kesmeye uğraşırken, kaza riski daha fazladır. Ayrıca, kesicilerle çalışan mutfak personeli için, içinde metal karışımı bulunan koruyucu eldivenler de verilebilir.
2. Bıçaklar, yalnızca kesme ya da doğrama amaçlı kullanılmalı;

konserve açmak, peynir tenekesini kesmek için kullanılmalıdır.

3. Kullanılmayan araç-gereçlerin düğmelerinin kapalı konumunda tutulması gerekir. Hem temizlik yaparken, hem de fişini prize sokarken, düğmesinin kapalı konumda olması önemlidir.
4. Kırılan parçaların toplanmasını elle değil, süpürge vb gereçlerle yapmak gereklidir. Eğer kırılan parça suyun içindeyse, mutlaka su boşaltıldıktan sonra, çöpe atılmak üzere dikkatle ele alınmalıdır.
5. Dönen kısımları olan makinelere hiçbir şekilde el ile besleme yapılmamalıdır. Mutlaka dönen kısımlara yaklaşım, maşa ya da kamalarla yapılmalıdır. Bu konuda en acı verici örnekleri, kıyma makinelerinde yaşamışızdır.

Mutfak kazalarından bir bölümü de düşmelerden oluşur. Tabure ya da iskemle üstüne çıkarak, yüksek yerlerden malzeme alınabileceği gibi; yerlerin su, yemek artığı, yağ vb malzemelerle kayganlaşması sonucu, zeminde kaya-

(*) "Çalışma Yaşamında Sağlık, Güvenlik, Prof. Dr. A.Gürhan Fişek" kitabı (2014) sf. 19-21'den alınmıştır.

* Prof. Dr.

içeriden açılması için düzenek bulunup bulunmadığı mutlaka kontrol edilmelidir.

Yine fabrika mutfaklarının özelliklerinden biri, büyük miktarlarda yemek yapılmasına bağlı olarak üretim temposunun yüksek olmasıdır. Bu yüksek tempo, çeşitli kazaların da nedenidir. Yine fabrika mutfaklarının özelliklerinden biri de, birden fazla kişinin çalışmasıdır. Dolayısıyla, bir kişinin yaptığı hata ya da önlemlere uymama, bir çok kişiyi etkileyebilir.

Mutfaklarla ilgili söyleyeceğimiz son tehlike, çöplerin uzaklaştırılmasıyla ilgilidir. Cam atıklar mutlaka kalın kağıtlara sarılmalı; çöpler plastik torbanın içine konulmalı; plastik torbalardan sıvı sızmaları yoluyla zeminin kirletilmemesine özen gösterilmelidir.

Can boğazdan gelir denir. Ama bu yüzden gerek mutfak personeli, gerekse de yemek yiyenler kazaya uğrayabilirler. Mutlaka kaza kaynakları önceden fark edilmeye ve riskler değerlendirilmeye çalışılmalıdır.

Fotoğraflar, www.ekonomi.dunyabulteni.net/haftasonu-eki/141245/evdeki-en-tehlikeli-bolge-mutfak adresinden alınmıştır.

rak düşmeler de görülmektedir. Dolayısıyla, zemin temizliği burada büyük önem taşımaktadır.

Mutfakların elektrikli araç-gereçlerden zenginliği ve nemli-ıslak ortamlar olmaları, elektrik çarpmaları için de uygun bir ortam sağlamaktadır.

- Yıpranmış kabloların açık telleri, izolasyon bantları ile sarılmalıdır.

- Kırık fiş prizler, en kısa zamanda yenilenmelidir.
- Elektrik kaçaklarına karşı araç-gereçler sıklıkla kontrol edilmeli; mutlaka topraklı fiş-prizler kullanılmalıdır.
- Tehlike anında elektrik akımını kesmek için, ulaşılabilir bir nokta da şalter bulundurulmalıdır.

Özellikle fabrikaların mutfaklarında soğuk hava depoları varsa, kapılarının

Ev Hizmetlerinde Sağlık Ve Güvenlik

Ebru KAYA (*)

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na göre işveren, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğü yerine getirirken çalışana eğitim ve bilgi verilmesi ve gerekli araç ve gerecin sağlanması için çalışmalar yapılmalıdır. 2012 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hükümleri, birkaç istisna dışında kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın tüm işyerlerine uygulanır. Kanunun ikinci maddesinde belirtilen istisnalardan biri ev hizmetlerinde yapılan çalışmalardır. İş sağlığı güvenliği kanunu kapsamında olmasa da, ev hizmetlerinde yaşanan kazalar, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre, yapılan çalışmanın süresine bakılmaksızın iş kazası sayılmaktadır.

Ev hizmetlerinde çalışanlar, özel hane halklarının kendileri için yerine getiremedikleri ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmaktadırlar. ILO'nun 2016 yılı kayıtlarına göre dünya çapında en az 67 milyon kişi ev hizmetlerinde çalışmaktadır. Özellikle kadın istihdam oranlarının az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ev hizmetlerinde çalışanların sayıları giderek artmaktadır. Uşak, bahçıvan ve şoför olarak çalışan erkeklerin sayısındaki artışa rağmen ev hizmetlerinde çalışanların %80'i kadın çalışanlardır. Dünya genelinde, çalışan her 25 kadından biri ev hizmetlerinde çalışmaktadır. Ev hizmetlerinde çalışan belirli bir ücret karşılığında ev temizliği, yemek pişirme, çamaşır yıkama ve ütüleme, çocuk, hasta, yaşlı bakımı, bahçe düzenleme, koruma, şoförlük, evcil hayvan bakımı gibi işleri yapmaktadır. Günümüzde ev hizmetlerinde çalışanlar genellikle düşük ücret karşılığında, uzun saatler, haftalık dinlenme tatilleri garanti edilmeksizin ve zaman zaman fiziksel, zihinsel ve hatta cinsel istismara uğrayarak çalışmaktadırlar.⁽¹⁾

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017 yılı temmuz ayı itibarıyla primleri işverenler (ev sahipleri) tarafından ödenen ve ev hizmetlerinde çalışan sigortalı sayısının 42 bin 562 olduğunu açıklamıştır.⁽²⁾ İşveren tarafından sigortası yatırılmadan ev hizmetlerinde çalışanların sayısının bundan çok daha fazla olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Ev hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında, çalışanlar iş kazalarına uğramakta veya yaptıkları işlerden kaynaklanan hastalıklara yakalanabilmektedir. Ev hizmetlerinde çalışanların karşı karşıya kaldıkları başlıca riskler; yaralanmalar, yüksekte düşmeler, zehirlenmeler, kas ve iskelet sistemi hastalıkları, cilt tahrişleri, elektrik çarpmaları, yanmalar gibi diğer işkolalarında da görülebilecek risklerdir. İş sağlığı güvenliği kanunu kapsamı dışında olsa bile ev hizmetlerinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan tehlikelere karşı alınacak basit tedbirler çalışanları hastalık ve kazalardan koruyabilir. Evde yaşanabilecek kazalar aynı zamanda ev hizmetlerinde çalışanların başına gelebilecek olan kazalardır. Ayrıca evde yapılan işlerde maruz kalınan her sağlık tehlikesi bu işleri daha sık yapan ev işçilerinde ciddi birer risk etmenine dönüşebilir.

Mutfak Çalışmaları

7 Mart 2018 tarihinde, Tekirdağ'ın Malkara ilçesinde bulunan bir evin mutfakta kullanılan tüpün patlaması yangına neden olmuştur. Çıkan yangın evin diğer odalarına da sıçramıştır. Yangına itfaiye ekiplerince müdahale edilse de evde büyük çapta maddi hasar meydana gelmiştir.⁽³⁾ Mutfakta kullanılan yanıcı gazlar yangın ve patlamalara neden olabilmektedir. Tüp kullanılan mutfaklarda olduğu gibi doğalgaz kullanılan mutfaklarda da yangın ve patlamalar yaşanabilmektedir. Yanıcı gazlarda kaçak olması durumunda kullanıcıların yapacağı hatalar ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Yaşanan yangın ve patlamaların nedeni sızıntı yapan gazın tutuşarak ve sıkışarak patlamasıdır. Sızıntı şüphesi olduğunda kontrollerin çakmakla veya ateşle yapılması yangın ve patlamalara neden olabilmektedir. Sızıntı durumunda elektrik anahtarının açılmasıyla oluşan kıvılcım bile patlamaya yol açabilir. Özellikle yeni tüp bağlantıları yapıldıktan sonra kaçak olup olmadığı sabun köpüğü ile kontrol edilmelidir. Mutfaklarda bulunan havalandırma menfezleri gaz sıkışmasını önleyici olduğundan patlamalara karşı alınması gereken önemli tedbirlerdendir. Doğalgaz zehirli bir gaz olmamasına rağmen, solunduğunda kişinin oksijensiz kalmasına neden olduğu için tehlikelidir. Doğalgaz havadan hafif olduğu için akciğerlerdeki alveollerin yüzeylerini kaplayarak havayla temaslarını keser. Böylece, solunan hava içinde oksijen olsa da oksijen kana karışamaz ve

beyindeki oksijen miktarının azalması baş dönmesine, baygınlığa ve devamı halinde ölüme yol açabilir.⁽⁴⁾ Gaz sızıntısı şüphesi olduğunda ortam havalandırılmı ve sızıntı kontrolleri sabun köpüğü ile yapılmalıdır. Doğal gaz sızıntısı şüphelerinde yetkililer çağırılarak tesisat kontrol ettirilmelidir.

Mutfakta yaşanabilecek kazalardan bir diğeri kesici aletlerin kullanımından kaynaklanan yaralanmalardır. Bıçakların kullanımında alınacak aşağıdaki güvenlik önlemleri kazaların yaşanması ihtimalini azaltacaktır.

- Kullanılacak bıçak kesilecek malzemeye göre seçilmelidir.
- Kesme tahtası veya düz zemin üzerinde kesim yapılmalıdır. Kesme sırasında bıçak parmakların bulunduğu yöne doğru hareket ettirilmemelidir. Parmaklar bıçaktan saklanmalıdır.
- Kullanılan bıçak keskin olmalıdır. Kör bıçak kesilen malzemenin üzerinden kayacağı için parmakların kesilmesine neden olabilir.
- Bıçaklar tezgâh üzerinde veya yıkamak üzere lavabo içinde bırakılmamalıdır. Çekmecelerde serbest şekilde ve diğer aletlerle karışık şekilde bırakılmamalıdır.
- Ocak ve fırın kullanımı sırasında ısınmış tencereler, tava sapları, tencerelerin içinde bırakılmış kaşıklar, sıcak su veya yağa temastan kaynaklanan yanıklar da mutfakta sık yaşanan kazalardandır. Mutfakta çalışırken;

- Olası sıcak malzemeler çıplak elle tutulmamalıdır. Isınmış malzemeler her zaman sıcağa dayanıklı tutacaklar kullanılarak tutulmalıdır. Islak bez veya ıslak havlu ile sıcak nesnelere kaldırılmamalıdır.
- Sıcak yağ veya kaynar suyu bir kaba doldurulurken, taşırken dökülmeyecek kadar boşluk bırakarak doldurulmalıdır.
- Tencere ve tavalarda sapları tezgâhtan veya ocaktan taşmıyacak şekilde konularak, çarpılarak düşürülmeleri engellenmelidir.
- Sıcak su musluğu en sıcağın başlanarak değil, sıcak su miktarı yavaş yavaş artırılarak açılmalıdır.
- Yağın tencerede alev alması durumunda su ile müdahale edilmemelidir. Su yağdan daha yoğun olduğundan tencerenin altına çökecek ve ısıyla ani teması olduğunda hızla buharlaşarak, yağın sıçramasına neden

* Endüstri Mühendisi, İş Güvenliği Uzmanı ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı Gönüllüsü

olacaktır. Yağ yangınlarını alev temas etmeden söndürebilmek için yangın battaniyeleri kullanılabilir. Battaniye, eller korunarak tencerenin üzerine kapatılmalı ve alevlerin hava ile teması kesilerek yangın söndürülmelidir.

(Yangın battaniyesi kullanımı)

Ergonomik Zorlanmalar

Toplumun büyük kısmı tarafından kolay işler olarak görülse de evde yapılan işlerde vücudun zorlanması, kas ve iskelet sistemi hastalıklarına neden olabilmektedir. Eğilip kalkma işlerinde, silme gibi omuz zorlanmasına neden olabilecek işlerde, ütü gibi ayakta yapılan çalışmalarda, özellikle çocuk ve hasta bakımında olabilecek taşıma işlerinde çalışanlar fiziksel olarak zorlanmaktadır. Yapılan işin vücut üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri azaltabilmek için vücudun yapılan iş sırasındaki duruşu önem taşımaktadır.

Silme ve eğilmeyi gerektiren işlerde belden eğilmek yerine dizleri kırarak eğilmek beli korumak açısından oldukça önemlidir. Dizlerin uzun süre yerde olmasını gerektiren halı silme gibi işleri yaparken dizlik kullanılması dizlerin korunmasını sağlayacaktır.

Duvarların silinmesi sırasında kolların omuz seviyesinden yukarıda olması omuz ağrılarına neden olabilmektedir. Silme işlerinin uzun saplı temizlik malzemeleri ile yapılması kolların omuz seviyesini geçmesini engelleyeceğinden tercih edilmelidir.

Nevresim değiştirme, ütü gibi işlerin yapılması sırasında üst beden bükülerek bel ve boyun zorlanabilmektedir. Nevresim değiştirme sırasında dizlerin yere konması beli korumaya yönelik uygun bir davranış olacaktır. Ütü yapılıırken masanın yüksekliğinin kişinin boyuna göre ayarlanabilir olması bel sağlığını korumak açısından önemlidir. Özellikle uzun süreli ütüleme işlerinde dinlenme araları verilerek kol ve omuzların korunması mümkündür.

Kol uzanma miktarını en aza indirebilmek için duvara veya silinecek yüzeye mümkün olduğunca yakın durulmalıdır. Eller vücuda yakın olduğunda silme sırasında uygulanacak baskı daha az kuvvet ile sağlanabilir. Küvet gibi alanların dışından uzanarak temizlik yapılmaması için küvet içine girilerek duvara yaklaşılabilir; ancak basılan yüzeyin kaymaması için zemine bez veya havlu koyularak kayma düşme engellenmelidir.

Belden eğilme durumunda bel, kaldırılan yükün ağırlığını ve üst bedenin ağırlığını taşımaktadır. Beli korumak için mümkün olduğunca az yükü bele taşıtacak şekilde çalışmak gerekir.

Yüksekte çalışma

2009 yılının mart ayında Antalya ilinin Konyaaltı semtinde temizliğe gittiği evin camlarını silen ev işçisi üçüncü kattan düşmüştür. Toprak zemine düşme sonucu çalışanın kaburgaları kırılmış ve omurgasında ciddi yaralanma oluşmuştur. Geçirdiği kaza sonucu omurgasından ameliyat olan çalışan iki ay hastanede kalmış ve iki yıl boyunca çalışmamıştır.⁽⁵⁾ Yaşanan kazanın sonucu ağırlaştırıkça, işten uzak kalınması gereken süre artmakta ve güvencesiz çalışan işçilerin yaşadıkları kazaların iş kazası olarak görülmediği durumlarda ev işçileri uzun süreli gelir kesintisine uğramaktadır. Yüksekten düşme ile sonuçlanabilecek işlerin azaltılması için öncelikle cam silme işlerinde uzun saplı silmecekler kullanılarak, pencere dışına

çıkılması engellenmelidir. Mutfakta raf-ların yerleşimi, sık kullanılan malzeme-ler alt raflarda olacak, yükseltici ihtiyacı en aza indirilecek şekilde tasarlanmalı-dır. Dengesiz araçlar yükseltici olarak kullanılmamalıdır.

Kimyasal Kullanımı

Temizlikte kullanılan ürünlerin do-ğallıktan uzaklaşması tehlikeli kimya-salların mutfaklara kadar girmesine neden olmuştur. Endüstriyel ürünlerin temizlik işlerini hızlandırması cazip gelmekte; ancak günlük hayatımızda sıklıkla kullanılmaları sağlık sorunları-na ve kazalara yol açmaktadır. 2017 yılının haziran ayında bayram hazırlığı için banyo temizliği yapan ev hanımı karıştırdığı temizlik malzemeleri yü-zünden zehirlenmiştir. Yaşadığı olay sonucu 5 gün yoğun bakımda kalan ev hanımı, yaşamını yitirmiştir. Temiz-lemeye başlamadan önce tuz ruhu ve çamaşır suyuyla banyoya yaymış ve bir süre sonra fenalaşarak bayılmıştır. Yaşanan bu kazanın can kaybı ile so-nuçlanmasının önemli nedenlerinden biri, ev hanımının astım hastası olması olmuştur.⁽⁶⁾ Çamaşır suyu olarak bilinen sodyum hipoklorit ile tuz ruhu olarak bilinen hidroklorik asit karışığında tep-kimeye gerek klor gazı açığa çıkma-sına neden olur. Klor gazı suyla temas ettiğinde hipoklorit asit ve hidroklorik asit oluşmasına neden olur.⁽⁷⁾ Klor ga-zının solunması ve soluk borusunda suyla temas etmesi sonucu oluşan bu tahriş edici asitler göz ve boğazları etki-leyerek nefes darlığı, gözlerde yanma, boğazda daralma ve akciğer ödeme-ne yol açar. Temizlik sırasında karıştırılan tuz ruhu ve çamaşır suyundan çıkan gazların solunması, bu nedenle, boğul-maya yol açabilir. Özellikle solunum zorluğu çeken astım ve kronik bronşit hastalarında bu denli güçlü bir etki ağır zehirlenmelere neden olabilmektedir. Klor gazı zehirlenmeleri başka şekil-lerde biliniyorsa da, temizlik sırasında yaşanan klor gazı zehirlenmesi ilk kez Türkiye'deki vakalar sonucunda litera-türe girmiştir.⁽⁸⁾

Kimyasal temizlik malzemelerin-den tahriş edici olanların solunması-nın yanında cilde teması da zararlıdır. Kimyasalların yoğun kullanımı ya da çamaşır suyu gibi etkili kimyasalların cilde temas edeceği şekilde kullanımı sonucunda ciltte kuruluk, döküntü, kıza-rıklık görülebilir, cilt hassaslaşabilir. Bu nedenle, tehlikeli olduğu düşünülmeden kimyasalların bile cilde teması en aza indirilmeli ve kimyasal temizleyicilerle yapılan çalışmalarda lastik eldiven kul-lanılmalıdır.

Banyo, tuvalet gibi alanlarda yapılan ıslak temizlemeler kayma düşme ka-zalarına neden olabilmektedir. Islak ve

deterjanlı zeminlerde hareket özellikle banyo gibi kaygan zeminlerde zordur. Kayma ve düşmenin engellenebilmesi için bu alanların temizliğinin kaymaz tabanlı terlikler kullanılarak yapılması ve en az hareket edecek şekilde temizliğe başlanması uygun olacaktır. Temizlik ta-mamlandıktan sonra, kurutma yapılmalı ve kullanıcıların kazaya uğramaları da engellenmelidir.

Elektrik Kullanımı

Evlerde kaçınılmaz olarak kullanı-lan elektrik ve elektrikli aletler kazalara, yangınlara ve yanıklara neden olabil-mektedir. Kırıkkale ili Cemal Gürsel Caddesi üzerinde bulunan 8 katlı bir binanın son katında 11 Mart 2018 ta-rihinde yangın çıkmıştır. Yangın diğer dairelere sıçramadan kontrol altına alın-mıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda yangının evde bulunan bir oyuncağın şarj aletinin alev alması ve ortaya çıkan alevlerin halıyı tutuşturmasıyla yayıldı-ğı anlaşılmıştır.⁽⁹⁾ Evde yaşanabilecek elektrik kazalarında elektrikli aletlerin hatalı kullanımının yanı sıra elektrik te-sisatından kaynaklanan aksaklıkların da payı vardır. Bu nedenle;

- Elektrik tesisatı kontrol edilmiş olmalıdır, elektrik arızalarının yetkili elektrikçiler tarafından müdahale edilmesi sağlanmalıdır. Evde kul-lanılan tüm prizler topraklı olma-lıdır.
- Evde kullanılan aletlerin elekt-rik kablolarının izolasyonlarında açılmalar varsa bunlar değiştiril-melidir, arızalı aletler kullanılmamalıdır.
- Elektrik kabloları sıcaktan, sudan ve yağdan uzak tutulmalıdır, fişi prizden çıkarmak için kablodan çekilmemelidir. Elektrikli aletlerin temizliği yapılırken aletin fişi çekil-melidir. Elektrik kabloları takılıp düşmeye neden olabilecek şekilde gelişigüzel yerleştirilmemelidir.
- Prizlere aşırı yüklenilmemelidir. Prize takılan fiş sigortanın atma-sına neden oluyorsa, aynı prizi kullanmakta ısrar edilmemelidir.
- Elektrik kablolarının tutuşması durumunda yangına müdahale-den önce sigorta kapatılmalıdır. Evlerde bulunacak yangın sön-dürme tüpleri alevler büyüme-den yangını söndürebilmek için oldukça faydalıdır.

Psikososyal Tehlikeler

Ev hizmetlerinde, özellikle hasta ve çocuk bakımı işlerinde, çalışan-ların haber niteliği taşıyan uygunsuz davranışlarda bulunması ve bunların medyada yaygın şekilde yer bulması sonucu ev sahipleri çalışanların davra-nışlarını gözleme ihtiyacı hissetmekte-

dir. Kullanılan yöntemlerden biri, evlere kamera sistemlerinin yerleştirilmesi ve anlık görüntüye internet aracılığıyla uzaktan ulaşılmıştır. İşverenler gene-liklikle çalışanları gözetlemenin davra-nışlarını olumlu yönde değiştireceğini düşünmektedirler. Ancak gözetlenme durumu çalışanlar hem işini yaparken hem de özel hayatındaki davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Gözete-len çalışanlarda stres artışı, kişilik özel-liklerinden feragat etme ve mahremiyet sorunları ortaya çıkmaktadır. Gözete-lme altında çalışanlar sağlık sorunları, stres ve ahlaki tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.⁽¹⁰⁾

Sonuç

Ev hizmetlerinde yapılan çalışmalar 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Ka-nunu kapsamında olmasa da, evlerdeki çalışmalarda alınabilecek sağlık ve gü-venlik önlemleri hayati önem taşımaktadı. Ev hizmetlerinde çalışanlar evde yaşanabilecek kaza ve sağlık tehlikeleri ile sık karşılaşacakları için kendi evin-de bu işleri yapan kişilerden daha fazla risk altındadırlar. Ayrıca, kas ve iskelet sistemi hastalıkları, kesikler, yanıklar, elektrik kazaları, zehirlenmeler gibi teh-likelerin yanı sıra uzun çalışma saatleri, belirsiz izin günleri, belirsiz dinlenme araları, sağlık hizmetlerinde yararlanma-ma gibi sorunlarla da karşı karşıya-dırlar. Ev hizmetlerinde ev sahiplerinin ve çalışanların alacağı önlemler ve ev hizmetlerinde çalışanlara diğer işlerde çalışanların sahip olduğu hakların sağ-lanması ev hizmetlerinde çalışanların sağlık ve güvenliklerini fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda geliştirecektir.

Kaynaklar:

1. http://www.ilo.org/global/docs/WCMS_209772/lang-en/index.htm
2. <https://www.siyasetcafe.com/ev-hizmetlerinde-calisan-sigortali-sayisi-42-bin-563-28108h.html>
3. <http://www.haberturk.com/yerelhaberler/59072605-mutfakta-tup-patladi-yanincikti>
4. <http://www.wiki-zero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpd2k2vTGlxXWVmaWVkaWVkb3BldHJvbGV1bV9nYXNM>
5. http://www.guvenlica-lisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13257:ev-iscisimire-inal-davasi-goruldu&catid=146:ev-eksenli&Itemid=243
6. <https://www.cnnturk.com/turkiye/temizlik-icin-yaptigi-karisimdan-zehirlenenek-oldu>
7. <http://www.wiki-zero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpd2k2vS2xvcg>
8. <https://www.dailysabah.com/turkey/2017/07/24/turkish-womens-cleaning-obsession-in-international-medical-journals-1500835358>
9. <http://www.milliyet.com.tr/kirikkkale-de-ev-yangini-kirikkkale-yerelhaber-2651832/>
10. <https://www.lemauricien.com/article/negative-effects-cctv-workplace-surveillance/>

Küreselleşmenin Kadın Emeği Üzerindeki Etkileri ve Kadınların Geliştirdikleri Direniş Stratejileri : Homenet

Emirali KARADOĞAN(*)

GİRİŞ

1970'lere kadar başarıyla uygulanan Keynesyen politikaların, ortaya çıkan ekonomik krizlere yönelik talepleri karşılayamaması ve kârların sıkışması, neo-liberalizm olgusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1980'lerden itibaren ülkemiz de dahil, dünyanın neredeyse her yerinde uygulanmaya başlanan bu yeni liberal politikalar, ekonomik ve sosyal krizlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir (Erdoğan,2004). Çünkü, neo-liberalizm, tüm dünya genelinde malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlanan küreselleşme olgusunu ortaya çıkarmış ve bu yönde politikalar yürütülmesini talep etmeye başlamıştır. Kar hadleri düşen sermayedarlar yeni çıkış yolları aramışlardır. Özellikle krize giren az gelişmiş ülkelere yönelik uygulanmaya çalışılan yapısal uyum politikaları, bu ülkeleri küresel sermayenin oyun alanı haline getirmiştir.

Neoliberal politikalar çerçevesinde yürütülen yapısal uyum politikaları ile düzenlenmeye çalışılan işgücü piyasalarında esnekleşmeye bağlı olarak enformel çalışma tipleri ortaya çıkmıştır. Uygulanan yapısal uyum politikalarından en çok yoksullar, kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız gruplar etkilenmiştir (Ecevit,2007). Küreselleşme, hem kadınların işgücü piyasalarına girişini, hem de toplumsal cinsiyet temelli ayrışmayı arttırmıştır (Beneria,2003). Küreselleşmeyle beraber işgücü piyasasına giren kadınlar kendilerine ancak enformel sektörde yoğun bir şekilde yer bulmuşlardır (Castels ve Portes,1989).

Küreselleşmenin kadın üzerindeki etkisini belli normlar üzerinden anlatmak mümkün değildir. Çünkü salt homojen bir kadın kimliğinden bahsedemeyiz. Doğal olarak küreselleşmenin kadınlar üzerindeki etkisi farklı şekillerde olmuştur. Köyde yaşayan kırsal kadın, küreselleşmeye yol açan makineleşme ile beraber topraktan uzaklaşırken; diğer yandan makineleşme sonrası yetersiz toprak sahibi erkek göç ederken, tek toprak emekçisi ise kadın olmuştur. Şehirdeki kadına baktığımızda ise; köyden kente

* Dr., Tez-Koop-İş Sendikası Başkan Danışmanı ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

yeni gelmiş kadın, köyde toprakta çalışırken ve üretici bir konumdayken, şehirde ise sadece, hane içi yeniden üretim işlerine bakmak zorunda kalmıştır. Fakat, kimi ailelerde geçim sıkıntısı yüzünden, kadın, çeşitli işler yapmaya başlamıştır. Evlere temizliğe gitmek bunlardan en çok göze çarpan biçimi olmuştur.

Kentlerde ücretli işgücü olarak ve düzenli bir işte çalışan alt ya da orta gelir grubundaki kadınlar, küreselleşme ile beraber ortaya çıkan olumsuz durumlarda işten ilk çıkarılanlar olmuşlar ve evlerine hapsedilmişlerdir. Ancak karların sıkışması, rekabet edememe gibi durumlarda da vasıf durumlarından ve çalışmayı kabul etme kriterlerinden dolayı (düşük ücret, kötü çalışma şartları, uzun çalışma süreleri, sosyal korumasız vb.) işgücü piyasasının en çok talep edilen grubu haline gelmişlerdir. Kadının özellikle aşırı bilgi ve beceri gerektirmeyen işlerde ve sendikasızsız çalıştırılması (Pearson, 1992); ayrıca verimi düştüğü zaman yeni kadın işçi ile değiştirilme imkanı, kadını küresel ekonomilerin sömürüye en açık işgücü haline getirmiştir (Standing, 1989). Ülkelerin çoğunda, üretimde çalışacak, verimi yüksek genç kadınlar tercih edilirken; Latin Amerika ülkelerinde evli ve yaşlı kadınlar tercih edilmiş olması (Lim,1990), farklılığı ortaya koyma açısından kayda değerdir.

Kadınlar neoliberal düzende daha

fazla sömürülerek, daha yoğun baskıyla karşılaşmışlardır. Bu durum yoksulluğun kadınlaşmasını doğururken, diğer yandan, küresel işbölümünde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınlar esnek, kısmi zamanlı ve parça başı işlerle ücretli emeğe katılmışlardır. Kadınların kapitalist küreselleşmeye karşı mücadelenin gittikçe daha önemli bir dinamiği haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır (ÖDP,2005)

Dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı toplumlarda farklı stratejilerle küreselleşme ile mücadele edilmeye çalışılmış ve hala da çalışılmaktadır. Çalışanların organizeli olarak mücadele etme araçları sendikalar görülmesine rağmen kadınlar açısından bu pek de öyle olmamıştır.

1. Kadınların Sendika Deneyimi

Kadınlar küreselleşmenin etkilerine karşı, farklı mücadele stratejileri geliştirmişlerdir. Bunun sebebi yukarıda kısaca ifade edilen, etkileşimin mekan ve derecesidir. Toplu mücadelenin en önemli aracı olan sendikalar, kadınlara pek çözüm üretememiştir. Gerçi sendikalaşma oranı küreselleşme sürecinde sadece kadınlarda değil, erkeklerde de hızlı bir şekilde düşmüştür. Bunun en önemli sebebi yapısal uyum programları ve Fordist üretim tarzından vazgeçilerek, post-fordist üretim tarzına geçiş gösterilmektedir. Özellikle esnekleşme örgütlenmenin altını oymuştur. Toplam

istihdamda imalat sanayinin payının azalması sonucu, 1980'lerden sonra kadınların sendikalara üyelik oranları düşmüştür. Ancak bu azalma artan hizmet sektörüyle azda olsa telafi edilmiştir. Fakat kişisel hizmetlere yönelik çalışma biçimlerinde örgütlenme söz konusu olamamıştır (Toksöz, 2005).

Kadınların sendikalarda olmamasının çeşitli sebepleri vardır. Burada bu sebeplere değinilmeyecektir. Ancak önemli olanlarına kısaca değinmekte yarar vardır. Toksöz (2005), özellikle iki sebep üzerinde durmaktadır. Birincisi, erkeklerin yönetici, kadınların bağımlı çalışan konumunda olduğu, geleneksel istihdam biçimlerinin sendikalarda da varlığını sürdürmesidir. Kısaca toplumda varolan cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların sendikalara üye olmalarının önünde bir engel olarak çıkmıştır. İkinci sebep de sendikaların kadınlara karşı tutumunda ortaya çıkmaktadır. Kadınlar bu durumu sendikaların işverenle yaptığı görüşmelerde deneyimlemişlerdir. Yapılan pazarlıklar esnasında, sendika, işverenin talepleri doğrultusunda, kadınlarla ilgili taleplerinden çabucak vazgeçebildiği ve mücadele etmediği için, birçok kadın, kendi gereksinimlerine yanıt veremeyen sendikal örgütlenmeye katılmayı istememiştir.

Küreselleşme ile mücadele, sendikal yapılanmada da yeni alternatif oluşumlar yaratmıştır. Bu oluşumlar, bilinen geleneksel sendikal yapılanmadan farklı bir şekilde gerçekleşen Toplumsal Hareket Sendikacılığı (THS) olarak nitelenen örgütlenmelerdir. Kadınlar mücadele için THS'lerde aktif bir şekilde yer almışlardır. Bu örgütlenmeler çeşitli ülkelerde farklı formatlarda ortaya çıkmışlardır. Güney Afrika'da COSATU (G.Afrika Sendikalar Konfederasyonu), Filipinler'de KMU (1 Mayıs Hareketi), Kanada'da CAW (Kanada Otomobil İşçileri), Meksika'da ATABAL (Ev Hizmetleri İşçilerinin Örgütlenmesini Destekleme Kolektifi) ve Hindistan'da SEWA (Serbest Çalışan Kadınlar Örgütü) bu tip örgütlenmelerin önde gelenlerindedir.

Bu hareketler neticesinde çeşitli kazanımlar elde edilmiştir. COSATU, G. Afrika'daki ev içi hizmet çalışanlarını örgütlemiştir. Ayrıca kadınların sendika dışı mekanlarda yürütülen faaliyetler sayesinde, örgütlenmeleri sağlanmıştır. Bu doğrultuda mahalle örgütlenmeleri ile kurulan sıkı bağlar sayesinde, kadınlar sendikal mücadelede de etkin bir hale gelmişlerdir. Bu etkinlikle beraber, ev içi kadın emeğinin örgütlenmesi gibi radikal bir başarı elde edilmiştir. KMU, Filipinlerde köylüleri, balıkçıları ve kent yoksullarını örgütlemiştir. 1987 yılında Meksika'da kurulmuş olan ATABAL, 1988 yılında 11 Latin Amerika ülkesinden kadın örgüt ve sendikalarıyla birlikte

bir konfederasyon kurmuşlardır. Hindistan'daki SEW A, enformel sektörde çalışan yoksul kadınların hem kooperatif, hem de sendika formunda örgütlenme deneyimi olarak ortaya çıkmıştır (Akça, 2004).

Bu örgütlenme deneyimlerinin dışında, kadınlar enformasyon çağına uygun olarak yeni bir örgütlenme ve mücadele stratejisi geliştirmişlerdir. Bu amaçla başta Güneydoğu Asya Ülkeleri olmak üzere dünyanın yaklaşık 70 ülkesinde pazara yönelik ev-eksenli üretimde çalışan kadınlar. Uluslararası Ev-Eksenli Çalışanlar Ağı (HomeNet), adı altında bir araya gelerek, kendilerinin de bağımlılık ilişkilerinin olduğunu ve buna bağlı olarak işçi olduklarını, dolayısıyla da örgütlenmeleri gerektiğini vurgulayarak mücadele etmeye başlamışlardır (Hattatoğlu'ndan aktaran, Yücel,2000), Uluslararası düzeyde kendilerinin işçi olduğunu ve örgütlenmeleri gerektiğini kabul ettiren bu Ağın temel hedefi; tüm dünyadaki ev eksenli çalışanları bilgilendirmek ve örgütlemektir (Yücel,2000). 1994'te kurulan HomeNet (Uluslararası Ev-Eksenli Çalışanlar Ağı) alanında tek oluşum olarak hizmet etmekteyken, 1 Mayıs 2006'da da ev-eksenli çalışanlara yönelik yeni bir örgüt; Dünya Evde Çalışanlar Federasyonu (HWW) kurulmuştur (Hattatoğlu, 2006).

Görüldüğü gibi kadınların küreselleşmeye karşı örgütlenme deneyimleri daha çok ev-eksenli çalışma tipine yönelik olmuştur. Bu amaçla bu çalışmada ev-eksenli çalışma tipine yönelik çalışanların örgütlenme stratejilerinden HomeNet incelenmeye değerdir.

2. Ev-Eksenli Çalışma Ve Mücadele Stratejileri Bağlamında Örgütlenme: Homenet

Uluslararası Çalışma Örgütü'nce (ILO) Evde çalışma kavramı, evde bir işverene bağlı olarak yapılan işler için kullanılmaktadır. Örgütün 1996'da kabul ettiği 177 sayılı Sözleşme'ye göre "erafe çalışma; bir kişinin kendi evinde veya işverene ait olmayan bir yerde işverenin saptadığı ürün veya hizmeti yaratmak için para karşılığı çalışmasıdır" (ILO, 1996). HomeNet'in yaptığı tanıma göre, ev eksenli çalışma, ev içerisinde ve etrafında gelir elde etmek için yapılan faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma yaparken, kadının ev içerisindeki yeniden üretim işleri olan ev temizliği, yemek yapımı, çocuk bakımı gibi işleri hariç tutmuştur. Ev eksenli işlerin farklı nitelikte olabileceğini ifade edilmektedir. Buna göre bu işler, emek-yoğun; paketlenme, etiketlenme, bakır tel sarma, ayıklama gibi işlerden, elektronik üretime ve hizmet üretimine dayalı işleri de kapsayan bir çeşitlilik göstermektedir.

Ev eksenli çalışan kadınları dünya

çapında bir araya getirmek, bilgilendirmek ve örgütlemek için yola çıkan HomeNet, Ev-eksenli çalışanları iki gruba ayırmaktadır. Buna göre ilk grup ev-eksenliler, Parça Başlı Üretim Yapanlardır. Bunlar ya bir işveren yada bir aracı adına üretim yaparlar. İkinci grup çalışanlar ise Kendi Hesabına Çalışanlardır (HomeNet,2006).

Parça Başlı Üretim Yapanlar: Bu gruptaki erkek yada kadın, bir işveren, yada aracıdan hammaddeyi alarak ev içerisinde işleyerek son mamul haline getirir ve aynı kişiye geri verir. Bu üretimde üretici kadının üretim yaptığı pazarla hiçbir ilişkisi yoktur. Bazı durumlarda verilen hammadde yetersiz kalmaktadır. Bu durumda ev-eksenli çalışan kadın eksik malzemeyi kendi cebinden almak zorunda kalır. Bu tür üretimde eğer bir cihaz/makine kullanılıyorsa, bunu işveren yada aracı tedarik eder; ancak arızalanması, bakımı ve çalışırken tükettiği elektrik sarfiyatı gibi giderler çalışanın gelirinden ödenmektedir. Ayrıca vurgulanan bir nokta da; kimi üreticiler ulusal ve bölgesel pazarlar için çalışırken, kimi ev eksenli çalışanlarda uluslararası üretim zincirinin birer parçası haline gelmişlerdir. Küresel üretim zincirinin, özellikle ihracata dayalı emek yoğun sektörlerde işgücü maliyetlerini en aza indirmek amacıyla desentralize edilmesi, ev eksenli çalışma içinde kadının ev işçisi olarak yoğun biçimde istihdamının temel nedeni olarak gösterilmiştir (Carr, Chen ve Tate, 2000). Özellikle ayakkabı, elbise ve elektronik sektörüne yönelik üretim yapanlar bu zincirin halkalarını oluşturmuşlardır.

Kendi hesabına çalışanlar: Bu grup ev-eksenli çalışanlar, hammaddeyi kendileri piyasadan alır ve ürünü son haline getirdikten sonra kendileri piyasaya sunarak satmaya çalışırlar. Fakat bu şekilde çalışan kadının, çalışma ve yaşam koşulları açısından durumunun, parça başlı üretim yapan diğer kadınlardan daha iyi olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Kendi hesabına çalışanlar aşırı rekabetle de yüz yüzedirler. Bu nedenle evde üretimi yapılan ürünün hammaddesini az miktarlarda ve ucuza alıp, son ürünü kendileri piyasada yüksek fiyatla satmak zorundadırlar. Bunlar bir işveren yada aracıya bağımlı çalışmasalar da mallarını satmak için, ajanslara ve aracılar olukça bağımlı durumdadırlar.

Sonuç olarak her iki çalışma tipi teorik olarak birbirinden farklı görülsede aralarındaki ayırım çok da açık değildir. HomeNet'in (2006) ifadesine göre, örneğin Tayland'da kendi hesabına çalışan bir ev üreticisi hammaddeyi, parça başına üretim yapan kadına ürün sağlayan tüccardan almaktadır (her iki üretim yapan kişi hammaddeyi aynı elden almaktadır). Daha sonra imal ettiği ürünü satması

çin aynı tüccara vermektedir. Görüldüğü gibi, burada ürünü sağlayanda satanda aslında aynı kişidir. Yani parça başına üretim yapanla aslında neredeyse aynı üretim sürecinde yer almaktadır. Hatta kendi hesabına çalışan kadın, üretim yapmak için krediyi kendisinin ulaşması gerektiği için farklı zorluklarla da karşı karşıyadır. Çalışma şartları da parça başına çalışandan farklı olmadığı için, bu iki çalışma tipini teknik olarak, birbirinden açıkça ayırmak pek mümkün olmamaktadır.

2.1 Ev Eksenli Çalışanlar \ HomeNet

Ev-eksenli çalışmanın enformel doğasından kaynaklı, işverenlere, işçiyi, düşük ücretli, esnek çalışma ve düşük maliyetli, güvencesiz, çalıştırma gibi avantajlar sağlamıştır. Bunun asıl sebebi, çalışacakların geçim için bir gelire ihtiyaç duyması da gösterilebilir. Taşeronlaşmanın tekstil, ayakkabı, oyuncak, plastik eşya ve elektronik gibi sektörlerde uluslararası ölçekte gerçekleşmesi, bu durumu daha da pekiştirmiştir. Böylece istihdamın kadınlar açısından genişlemesi, kadınların bir çoğunun emniyetsiz, düşük gelirli, çok az yada hiç yasal olmayan, sosyal korumasız ve kötü çalışma koşullarının olduğu a-tipik istihdam biçimlerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu tip çalışan kadınlar; dağılmış, izole olmuş ve bilgiye ulaşmakta da zorluklar çekmişlerdir. Bu durum, enformel çalışan kadınların küreselleşmenin kazanımlarından paylarına düşeni almak için, gerekli olan pazarlık güçlerini sınırlamış ve engellemiştir (HomeNet,2006).

Ev-eksenli çalışma sadece az gelişmiş ülkelere ait bir olgu değildir. Gelişmiş ülkelerde de yoğun bir şekilde ev de çalışma mevcuttur. Selçuk'a (2002:96) göre 1990'lı yılların ilk yarısında evde çalışanların sayısı AB-15 devletlerinde yaklaşık 15 milyon, Japonya'da ise yaklaşık 1 milyon civarındadır. Hindistan'da sadece sigara yaprağı sarma işinde 2 milyon 250 bin kişi, Filipinlerde sadece giyim işinde yaklaşık 500 bin kişi, toplamda ise yaklaşık 5-7 milyon kişi çalışmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre ev içerisinde çalışma kadın yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir (Castells ve Portes,1989). 1990'lı yılların verilerine göre Almanya, HonKong, İtalya, Japonya ve Meksika'da ev eksenli çalışanların yaklaşık %87 ile %93'ü kadındır (Selçuk,2002:97). Küresel kapitalizm için iktisadi yönden önem taşımayan ev işleri ve çocuk bakımını üstlenen milyonlarca kadının sosyal refahı da kapitalist küreselleşme sürecinde gündem dışına itildiğinden (KESK,2004), bu grup çalışanları kendilerini fark ettirmek için stratejiler geliştirmeleri gerekmiştir. Bu stratejilerden birisi de HomeNet'tir.

HomeNet, özellikle Güneydoğu Asya bölgesindeki ülkelere; Filipinler, Endonezya ve Tayland'da ortaya çıkmış ve örgütlenmiştir. HomeNet ILO tarafından 1988-1996 yılları arasında yürütülen bir projenin sonucunda ILO'nun işbirliği ile DANIDA (Danimarka Uluslar arası Kalkınma Acentesi) tarafından kurulmuştur (HomeNet,2007).

HomeNet, Tayland'da NGOTarın aktif desteği ile dört bölgede yaklaşık 9000 kişilik bir üye kitlesine hizmet etmektedir. Filipinlerde, Enformel Çalışanlar Ulusal Ağı (PATAMABA), yaklaşık 15 bin resmi olarak kayıtlı üyeye sahiptir. Bunun yanında, Gençlik servisinin bu amaçla üye yaptığı 2 bin kişilik gayri resmi üyesi de mevcuttur. Endonezya'da da Ev-Eksenli Çalışan Kadınların Arkadaşları Ulusal Ağı (MWPRI) 25 NGO ile işbirliği içerisinde, altı eyalette 11 bin kadına hizmet etmektedir Güneydoğu Asya HomeNet'i özellikle ifade edilen bu üç ülke arasındak işbirliğine dayanmaktadır. Bu amaçla bütün bilgi ve birikimlerini dünya ile paylaşırken, bölgesel yakınlıktan dolayı bir işbirliği içerisinde çalışmayı ortak hedef olarak belirlenmişlerdir.

Güneydoğu Asya HomeNet'e göre, yetkilendirilmiş ev eksenli çalışanlar, kendi örgütlerini ve Ağlarını güçlendirmek, yaşam ve çalışma şartlarını düzeltmek ve geliştirmek, gelir ve iş güvencesini kapsayan sosyal koruma ile ev-eksenli çalışanlarla ilgili yönetim kararlarına katılmanın sağlanabilmesi için ekonomik, sosyal ve politik hakların kazanılması gerektiğinin farkına varmışlardır.

Daha iyi yaşam ve çalışma şartlarını sağlayacak, daha iyi bir gelir elde etme, sosyal güvenlik sistemlerine erişme, kendi kendilerini yönetebilecek kurum-sallaşma ve iletişim ağını geliştirilerek, hem ulusal hem de alt bölgeler düzeyinde örgütlü ev eksenli çalışanların demokratik olarak harekete geçirilmesini sağlamak ve kendileri ile ilgili konularda hükümet programlarından daha iyi programlar üreterek; hükümetlerin, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası ajansların kendilerinin farkına varmalarının sağlanması HomeNet tarafından misyon olarak benimsenmiştir (HomeNet,2007).

HomeNet, özellikle bu üç ülke ile ilgili küresel mücadeleye yönelik olarak toplantılar, konferanslar ve seminerler düzenlemektedir. Faaliyetleri ile ilgili olarak özellikle ILO, UNIFEM (BM Kadının Kalkınması Fonu) ve çeşitli ulusal ve uluslararası Sivil Toplum Örgütlerinden destek almaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda belli dönemlerde çeşitli ülkelerden katılımın da sağlandığı konferanslar düzenlenerek, HomeNet grup üyeleri bilgilendirilmektedir. Bu seminerlerde özellikle adil bir

ticaretin savunması ve sosyal piyasanın oluşturulmasına yönelik özellikle enformel ekonomideki deneyimlerin ve bilgilerin karşılıklı aktarımını kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Bu yönde Kasım 2006 tarihinde Filipinlerde yapılan seminere sadece HomeNet üyesi kadınlar değil, yerel çeşitli üretici ve çalışan gurubu ile beraber Vietnam, Timor ve Kamboçya'dan temsilciler de katılmış ve kendi ülke deneyimlerini katılımcılarla paylaşmışlardır (HomeNet,2007). Burada görüldüğü gibi HomeNet sadece bir bölgede sıkışmamıştır. Çevredekilerdeki grupları da etkilemekte ve gruba dahil etme yolunda gelişme göstermektedir. Bu HomeNet'in ve doğal olarak özellikle Ev-Eksenli çalışan kadınların geleceği için olumlu bir gelişmedir.

HomeNet'in gelişme kaydediği Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nce fark edilmiş ve Haziran 2005 tarihinde HonKong'da yapılan Adil Ticaret konulu Fuarı, bir NGO olarak davet edilmiştir (HomeNet, 2006a). Bu, mücadelede kat edilen yolun önemini vurgulamak açısından önemli bir gelişmedir.

Çeşitli ülkelerdeki HomeNet temsilcileri, HomeNet'i değerlendirme ve gelecekle ilgili planlarını ortaya koymak için 10-11 Mayıs 2006'da Bankok'ta UNIFEM'in bölge temsilcilüğünde bir araya gelmişlerdir. Yapılan değerlendirmelere göre HomeNet, özellikle Asya kırından sonra alt bölge, bölgesel, ve ulusal çapta yetersiz finansmana rağmen oldukça faal bir şekilde faaliyetlerde bulunmuştur. Bu dönemden itibaren Web-sitesi genişletilmiş, gazete ve dergi çıkarılmaya başlanmıştır. Önemli faaliyetlerden biri de özellikle Filipinlerde, diğer enformel çalışan gruplarla da ilişkiler kurulmuş ve bunlarla da bilgi alış verişi yapılmıştır. Her üç ülkede de Ev-eksenli çalışanlara yönelik, girişimcilik, liderlik, iş sağlığı ve güvenliği, bilgisayar donanımı gibi birçok alanda yetenek artırıcı faaliyette bulunulmuştur. Ülkelere farklı gelişimlerden söz edilmiştir. Buna göre, HomeNet'in, Endonezya'da plan ve projeler aracılığıyla görünürlüğü ve tanınırlığı artırılmıştır. Tayland'da iş sağlığı ve güvenliği ile işçi sigortası alanında politikalar ve bunların uygulamalarına yönelik ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. Filipinlerde de enformel sektörde çalışanlarla ilgili olarak, kaynaklara ulaşma, sosyal güvence, karar mekanizmalarında yer alma gibi alanlarda ilerlemeler sağlanmıştır.

Ayrıca bu görüşmelerde gelecekle ilgili hedeflerde ortaya konmuş ve bu yönde hareket edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla dört ana hedef belirlenmiştir.

Bu hedefler şunlardır;

- Güneydoğu Asya'daki Ev-Eksenli çalışanları, onların organizasyonlarını ve network sistemlerini güçlendirmek

- Oluşturulacak politikalarda ve ev-eksenli çalışanları etkileyen meselelerde onları desteklemek
- Ev-eksenli çalışanların sosyal güvenliğine yönelik pilot yaklaşımları desteklemek
- Ev-eksenli çalışan kadınlar için daha uygun çalışma şartlarını sağlamaya yönelik ulusal düzeyde adil ticaret pratiklerini desteklemek

Bütün bu ifade edilen hedefleri gerçekleştirmek üzere kullanılacak araçlar da ortaya konmuştur. Bu amaçla; belgeleme (bu işlev, en iyi uygulamaları, araçları, rehberleri ve kaynakları içermektedir); bilgi bankasının oluşturulması, sınır ötesi yayınlar, lobicilik, savunma/mücadele, ve network'le ilgili yetenekleri artırıcı faaliyetlerin oluşturulması; websitesi yönetimi, karşılıklı ziyaretler, e-ticaretin geliştirilmesi; sosyal koruma üzerine bir alt bölgesel seminer; ve ev-eksenli çalışanların ürünlerinin dağıtımı ve pazarlanması için stratejik planlama, ilk yapılacak faaliyetler olarak belirlenmiştir.

HomeNet'in özellikle ev işçilerin emeğinin görünürlüğünü sağlamaya ve ondan sonra da her çalışan gibi tüm ekonomik ve sosyal hakları kazanmaya yönelik hareket ettiği görülmektedir. Küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik sosyal güvence ve koruma özellikle vurgulanmaktadır. Mevzuatta yapılacak değişikliklerle bu kişilerinde birer çalışan olduğunun kabul edilmesi bu yöndeki en önemli adımlardan biri olarak görülmektedir.

HomeNet'in önemli bir yanı da; uluslararası bir boyutta olmasıdır. Aslında çoğu örgütün yapmadığı çalışıp, pek de başarı sağlayamadığı bir şekilde, başarı kazanmış gibi görülmüyor. Bu sadece ev-eksenli çalışanlar açısından değil, tüm emekçiler açısından küreselleşmeye karşı mücadelede bir başarı olarak görülebilir. Özellikle ILO'nun 177 sayılı "Ev Eksenli Çalışmaya" yönelik sözleşmesinin çıkarılmasındaki etkisi, büyük bir önem taşımakta ve kendisinin de aslında gittikçe artan bir güç olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de de ev-eksenli çalışan kadınlara yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Türkiye'de de ev-eksenli çalışanların örgütlenmesi 1990'lı yılların ortalarına dayanmaktadır. Konuyla ilgili yapılan ilk çalışmalar; ev-eksenli çalışmaya yönelik daha önce uluslararası düzeyde hazırlanmış belgelerin -özellikle HomeNet belgeleri- tercüme edilerek ilgili taraflara dağıtılmasını içermiştir. Özellikle de Hindistan'daki SEWA deneyimi, Türkiye'de ev-eksenli çalışan kadınların örgütlenmesi konusunda ilk ivmeyi kazandırması açısından, büyük bir katkısı olmuştur (www.jo-in.org,2004).

HomeNet oluşumu daha önce de

ifade edildiği gibi, dünyanın bir çok ülkesinde faaliyet göstermektedir. Türkiye'de bu ülkeler arasında katılmıştır. Ev-eksenli kadınlara yönelik olarak, "Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar 1. Ülke Konferansı" Kasım 2004 tarihinde Ankara'da düzenlenmiş, Konferansa 20'yi aşkın yerelden 42 ev-eksenli çalışan kadın temsilci katılmış ve bu tip çalışan kadınların sorunları ortaya konarak, çözüm yolları dile getirilmiştir (Uçan Süpürge,2004). Kısacası küresel HomeNet mücadelesine Türkiye'de katkı yapmaya başlamıştır (Hattatoğlu,2006).

Sonuç

Küreselleşme tüm dünyada sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde derin etkiler yaratmıştır, bu etkilerin derecesini azaltmak ve yok etmek; küresel aktörlere ve onların politikalarına karşı örgütlenmekten geçmektedir. Artık bölgesel yada ulusal değil, uluslararası bir dayanışmanın varlığı yadsınmamaktadır. Küresel kapitalizm özellikle savunmasız kişi ve grupları daha çok etkilemiştir. Kadınlar bu grubun belki de en çok etkilenen üyeleridir.

Fason üretimle beraber eve iş verme ve ev-eksenli çalışma artmıştır. Bu durum kadınların çalışma yaşamına girişini sağlamakla beraber, kötü çalışma ve ücret koşullarını da beraberinde getirmiştir. Sayıları dünya genelinde giderek artan ev-eksenli çalışanlar, kendilerinin de işçi olduklarını ve kendilerine bu yüzden işçi haklarının tanınması gerektiğini kabul ettirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu da beraberinde örgütlü bir mücadeleyi gerektirmiştir. Çünkü hakkın verilmediğini ve mücadele ile alınması gerektiği fark etmişlerdir. Fakat geleneksel sendikalar kadınları pek tatmin etmediği için kendilerine farklı mücadele ve örgütlenme stratejileri geliştirmişlerdir. SEWA ve HomeNet bunların en bilinenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. SEWA, mücadele açısından ufuk açmış olsa da yerel olması etkisini kısıtlamıştır. Ancak HomeNet bu sınırlılığı aşmış ve dünya çapında güçlü bir oluşum olarak karşımıza çıkmıştır. Bir iletişim ağı olarak ortaya çıkması ve faaliyetlerini bu şekilde yürütmesi, kendisine farklı bir biçim kazandırmıştır. Özellikle Güneydoğu Asya'daki oluşum Endonezya, Tayland ve Filipinlerde bir işbirliği şeklinde yürütülerek, karşılıklı bilgi ve tecrübe alış verişini sağlamaya başlanmıştır. Özellikle uzun ve kısa dönemli hedeflerle, ev-eksenli çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını elde etmelerine yönelik faaliyetleri büyük bir hızla devam etmektedir.

Küresel kapitalizmle mücadeleye uluslararası bir boyut kazandırması umut vericidir. Ayrıca Türkiye'de de bu tür oluşumların ortaya çıkması ve mücadele programları hazırlamaları,

Türkiye'deki ev-eksenli çalışan kadınların örgütlenmesi açısından önemli bir gelişmedir. Fakat bunların bireysel davranmaktan çok birbirleri ile iletişime geçerek ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesi daha olumlu olacaktır. Kısaca HomeNet gibi oluşumlar, sadece Ev-eksenli çalışanlar için değil, emeği görünmeyen, baskı altında tutulan ve gizlice sömürülen tüm enformel çalışanlar için bir kilometre taşı olabilir.

Kaynakça

- Akça, İsmet, "Uluslararası Neoliberal Kapitalizme Karşı Yeni Sendikal Strateji: Toplumsal Hareket Sendikacılığı", Gelecek, S. 16, Ocak 2004, <http://www.sbu.vildiz.edu.tr/ismetakcayayinlar/Sendikal%20Arayislar-THS.doc>
- Beneria, L., "Global/Local Connections: Employment Patterns, Gender and Informalization", Gender, Development And Globalization, 2003
- Carr, M., Chen, M.A., Tate, J., "Globalization and Home-Based Workers, Feminist Economists, Vol.6, no:3, November 2000
- Castells, Manuel; Portes, Alejandro, "World Underneath: The Origins, Dynamics And Effects Of The Informal Economy, L.Benton (Ed), The Informal Economy ,1989
- Ecevit, Yıldız, "Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitliği", / www.kulturad.org/images/yildizece.pdf, 2007
- Erdoğan, Seyhan, "Sosyal Politikada 'Avrupalı' bir Kavram: Sosyal Dışlanma", Çalışma Ortamı Dergisi, S.75, Temmuz-Ağustos 2004
- Hattatoğlu, Dilek, "Ev-Eksenli Çalışanlar Tüm Dünyada Örgütlü", 2006, www.bianet.org/2006/10/03/86076.htm
- HomeNet, "Introduction", 2007, <http://www.homenetseasia.org/intro.html>
- HomeNet, "FAQS about homeworkers", 2006, <http://www.homenetseasia.org/faqs.html>
- HomeNet, "Homenets join Fair Trade fair in HongKong", January 2006a, <http://www.homenetseasia.org/ppa/article4.html>
- ILO, "C177 Home Work Convention", 1996, <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
- KESK, "Kapitalist Küreselleşmenin Kadın Emeğine Etkileri", KESK Kadın Kurultayı Atölye Çalışması, 2004, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1110
- Lim, Linda, "WomensWork in Export Factories: The Politic of a Cause", Persistent inequalities, 1990
- ÖDP, "ÖDP Programı Taslak Metni", 2005 <http://www.Yaziyaz.Com/Forum/Thread1674>
- Pearson, Ruth, "Gender Issues in Industrialization", T.Hewitt (Ed), Industrialization and Development, 1992
- Selçuk, Fatma Ülkü, Örgütsüzlerin Örgütlenmesi: Enformel Sektörde İşçi Örgütleri, Atölye Yayınevi, Ankara 2002
- Standing, Guy, "Global Feminization Through Flexible Labor", Worl Development, Vol.17, No. 7, 1989
- Toksöz, Gülay, "Türkiye'de Kadın İşçiler ve Sendikal Örgütlenme", Tes-İs Dergisi, Mart 2005
- Uçan Süpürge, "Türkiye HomeNet'e Doğru: 1. Ülke Konferansı", 2004, www.ucansupurge.org/index.php?option=com_content&task=view&id=982&Itemid=77
- Yücel, Hacer, "Evde Çalışan Kadınlar Sömürüye 'Dur' Diyor", 2000, www.evrensel.net/00/11/02/kadin.html
- www.io-in.org, "Türk Hazır Giyim Endüstrisinde Çalışma Koşulları Ve Sosyal Denetim Hakkında Temel Bilgiler", Kurumsal Sorumluluk ve İşçi Hakları Ortak Girişimi, Temmuz 2004

Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı

Gaye Burcu YILDIZ (*)

EV hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı ile yasal düzenlemeler kronolojik açıdan incelendiğinde öncelikle 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa değinmek gerekmektedir. Anılan kanunun 3.maddesinde 'ev hizmetlerinde çalışanlar (ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç' kapsam dışı bırakılmıştır. Burada önem taşıyan husus bir işverene bağlı olarak sürekli ve ücret karşılığında çalışanlar dışında ev hizmetlerinde çalışanların sosyal güvenlik hukuku açısından kapsam dışı bırakılmış olmasıdır. Dolayısıyla 506 sayılı yasa döneminde de sürekli ve düzenli olarak ev hizmetlerinde çalışanların sigortalı olarak tanımlandığı açıktır. Kapsam dışında bırakılanlar, sürekli olarak bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılmayan, bulunduğu günlük işlerde düzensiz şekilde çalışanlardır. Bu dönemde de ev hizmetlerinde çalışan kişilerin 'sürekli ve düzenli' çalışıp çalışmadıkları yargıyı meşgul etmiştir. Hangi çalışma düzeninin sürekli sayılıp hangisinin sayılmayacağı gerçekten de tespiti zorluk yaratan bir husustur. Bu döneme ilişkin diğer zorluk da ev hizmetlerinde sürekli olarak çalışsa dahi Kuruma bildirilmeyen sigortalıların sayıca çokluğu olmuştur.

sayılacağını ifade etmektedir. Aynı evde oturan üçüncü dereceye kadar akraba olanların yaptıkları işler ise ev hizmeti sayılmayacaktır. Burada önem taşıyan husus üçüncü dereceye kadar akraba olanların aynı evde oturmasıdır. Aynı evde oturma koşulu bulunmuyorsa üçüncü dereceye kadar akrabalık olsa dahi yapılan iş 'ev hizmeti', bu işleri yapan da 'ev hizmetlerinde çalışan' kabul edilmelidir.

Ev hizmetlerinde çalışanlar İş Kanununda kapsamı dışında bırakılmışlardır. Bu kişilerin çalışma ilişkileri Borçlar Kanununun hizmet akdi hükümlerine tabidir.

Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı

5510 sayılı Kanunun ek 9.maddesi uyarınca ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığını çalıştıkları süreler göz önünde tutularak iki grup altında incelemek gerekir.

Bunlardan ilki ev hizmetlerinde bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından çalıştırılan ve ay içindeki çalışma gün sayısı 10 gün ve daha fazla olanlardır. Aylık çalışma süresi hesaplanırken çalıştıkları saatler toplanır ve gün hesabına çevrilir. 10 gün çalışma koşulu birden fazla işveren tarafından çalıştırılma durumunda her bir işveren nezdinde geçen çalışma süresine göre hesap edilmelidir. Örnek üzerinden açıklama gerekirse iki ayrı evde çalışan ve

2006 yılında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanunun 6/1.c bendi uyarınca 'Ev hizmetlerinde süresiz olarak çalışanlar ile ev hizmetlerinde hizmet akdi ile sürekli çalışmasına rağmen, haftalık çalışma sürelerinin 4857 sayılı İş Kanununda belirtilen sürelerden az olması nedeniyle, aylık kazançları prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olanlar' kapsam dışında bırakılmışlardır. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi kabul tarihinden yaklaşık 2,5 yıl sonra mümkün olabilmektedir. Bu zaman zarfında Kanunda pek çok değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerden biri de 6/1.c bendine ilişkindir. 2008 yılında yapılan değişiklikle madde 506 sayılı yasada olduğu gibi 'c) Ev hizmetlerinde çalışanlar (ücretle ve sürekli olarak çalışanlar hariç),' düzenlemesi ile kapsam dışında bırakılan ev hizmetlerinde çalışmayı düzenlemiştir.

5510 sayılı Kanunun 6/1.c bendi 2014 yılında kabul edilen 6552 sayılı yasa ile yeniden değişmiştir. Bu değişiklik esas olarak Ek 9.maddeyi Kanuna eklemiş olup ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığını iki olasılığa göre farklı şekilde düzenlemiştir. Bu düzenleme 1.4.2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Aşağıda genel hatlarıyla ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı hakkında bilgi verilecektir.

Ev Hizmetleri Nelerdir?

Hangi işlerin ev hizmeti sayılacağı mevzuatta açıkça düzenlenmemiştir. Bir evin günlük işleyişine ilişkin faaliyetleri

yürüten kişilerin 'ev hizmetlerinde çalışan' sayılması gerekir. Bu kapsamda olmak üzere temizlik işlerini yapan kişiler, aşçı, şoför, çocuk bakıcısı ve bahçıvan gibi kimseler 'ev hizmetlerinde çalışan' olarak kabul edilmelidirler.

Sosyal Güvenlik Kurumu da 1.4.2015 tarihinde 5510 sayılı Kanunun ek 9.maddesinin uygulanmasına yönelik bir tebliğ çıkarmıştır. Bu tebliğ uyarınca 'ev hizmeti', ev içerisinde yaşayanlar tarafından yapılabilecek temizlik, ütü, yemek yapma, çamaşır, bulaşık yıkama, alışveriş ve bahçe işleri ile çocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakım işlerinin ev halkı dışındaki bireyler tarafından yapılması işlerinin ev hizmeti

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakıf Gönüllüsü

her bir evde ayda beş gün çalışan bir kimse ay içinde 10 gün çalışıyor kabul edilmez. Ancak aynı kişi ay içinde her evde 10'ar gün çalışıyorsa bu takdirde her iki çalışması karşılığında işverenleri ayrı ayrı bildirim yapacak ve prim ödeyeceklerdir. Sonuç olarak 10 gün çalışma olup olmadığı her bir işveren nezdinde yapılan çalışma esas alınarak belirlenmelidir. Farklı işverenler/evlerde geçen çalışmaların tamamı toplanarak 10 günü aşmış hesaplanmaz.

Ay içindeki çalışma süreleri 10 gün ve daha fazla olanlara 5510 sayılı Kanunun 4/1, a bendi kapsamındaki sigortalılara ilişkin hükümler uygulanır. Daha açık bir ifadeyle bu kapsamda yer alan kişiler 5510 sayılı Kanun uygulamasında 'iş sözleşmesine dayalı olarak çalıştırılan' kişi olarak (işçi) işlem görürler. Bu sigortalılar hakkında uzun vadeli sigortalılık (yaşlılık-malullük-ölüm), kısa vadeli sigortalılık (iş kazası, meslek hastalığı, hastalık) ve genel sağlık sigortası ile işsizlik sigortası hükümleri uygulanacaktır.

Ay içinde 10 ve daha fazla gün çalışan kişilerin işverenleri, SGK'ya bildirim yapmakla yükümlüdürler. Bu bildirim yapılacağı form Kurum tarafından hazırlanmıştır. Bildirimin en geç çalışmanın geçtiği ayın sonuna kadar yapılması gereklidir. Süresinde bildirim yapılmaması durumunda işverene idari para cezası uygulanır.

Ay içinde 10 ve daha fazla gün çalıştırılan kişiler için işverenleri (koşulları varsa) istihdam teşvikinden (prim teşviki) de yararlanabilirler.

İkinci grup ay içindeki çalışması 10 günden az olanlardır. Bu grupta yer alanlar da bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından çalıştırılabilirler. Önemli olan husus hiçbir kişinin yanında 10 ve daha fazla gün çalışmamalarıdır. Aksi takdirde 10 gün veya daha fazla çalışmaları olduğundan yukarıda anlatılan gruba dahil olacaktırlar.

Yasanın açık düzenlemesi karşısında ek 9.madde kapsamında 10 günden az çalıştırılan kişiler için getirilen düzenlemelerden sadece gerçek kişi çalıştıranlar yararlanabilir. Diğer deyişle bir tüzel kişi, ayda 10 günden az olsa dahi temizlik işlerinde ya da bahçe bakım işinde istihdam ettiği kişiler için anılan düzenleme ile getirilen kolaylıklardan ve istisnalardan yararlanamaz.

Ev hizmetlerinde çalışan kişi, bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından ancak ayda 10 günden az çalıştırılıyorsa 5510 sayılı yasa bu kimseleri sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile ilişkilendirmiştir. Bu kapsamda çalışanların Kuruma bildirimleri de çalışan ve çalıştıran tarafından birlikte imzalanacak ve örneği Kurumca hazırlanmış bir formun verilmesi ile sağlanır. Bu

bildirim de en geç çalışmanın geçtiği ayın sonunda yapılması gerekir. Önem taşıyan husus ayda 10 günden az çalışan sigortalıların sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında yer almalarıdır. Bu sigorta kolu dışında kalan kısa vadeli sigorta kollarından, yani hastalık ve analık sigortalarının kapsamında yer almazlar.

Sigortaya bildirim yapılması ve prim ödenmesi ile ilgili olarak teknolojik olanakları doğrultusunda ek bir kolaylık daha sağlanmıştır. Ev hizmetlerinde 10 günden az çalışan kişiyi bildirmek için çalıştıran kişi cep telefonu ile sms göndererek kayıt ve prim ödeme işlemlerini gerçekleştirebilmektedir.

5510 sayılı Kanun Ek 9.maddesiyle bu kapsamda yer alan kişiler için bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, bu kapsamda yer alanlar adlarına ödenen primin ait olduğu ayı takip eden ayın sonuna kadar aynı kazancın otuz katının %32,5 oranında prim ödeyerek malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası kapsamında sigortalı sayılabilirler, bu süre geçtikten sonra o aya ait prim ödeme hakkı da düşer.

Diğer bir deyişle ait olduğu aya ilişkin prim zamanında ödenmezse geriye dönük ödeme yapma olanağı bulunmamaktadır.

Ay içinde 10 günden az çalışanların otuz gün üzerinden prim ödeme imkanı tanınmış olması isabetli görülebilirse de ekonomik olanaklar dikkate alındığında bu imkandan yararlanma oranının oldukça düşük olacağı ortadadır.

Ev hizmetlerinde ay içinde 10 günden az çalışanlarla ilgili yapılan düzenlemede önem arz eden husus bu kimseleri çalıştıranların 5510 sayılı Kanun uygulaması açısından 'işveren' sayılmamalarıdır. İşveren sayılmamanın en önemli sonucu iş kazası ve meslek hastalığı olaylarında Sosyal Güvenlik Kurumunun yaptığı harcamaları bu kişilere rücu hakkının olmamasıdır.

5510 sayılı Kanunun 4/1, a bendi kapsamında sigortalı sayılanların (iş sözleşmesiyle çalışanların) iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanmaları için ek bir şart aranmazken ev hizmetlerinde bir ayda 10 günden az çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı durumunda Kurumdan yardım alabilmesi için iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olması ve sigortalılığının sona ermemiş olması gerekmektedir. Bir fabrikada işçi olarak çalışan kişi, işe girdiği gün iş kazası geçirdiğinde Kurum kendisine gerekli sigorta yardımlarını yapmakla yükümlü iken ev hizmetlerinde ayda 10 günden az çalışanların iş kazası meydana gelmeden en az on gün önce tescil edilmiş olması şart olarak düzenlenmiştir. Buna ek olarak prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması da şarttır.

Bütün bu açıklamalardan sonra ay içinde 10 günden az çalışan kişilerle ilgili olarak etkin ve yeterli bir korumanın sağlanmadığı söylenmelidir.

Ev İşçileri ve Örgütlenme

Mine Dilan KIRAN (*)

1. Ev İşçisi Kimdir...

Ev hizmetleri, evlerde yaptırılan hizmet işlerini kapsar. Ülkemizde ev hizmetlerinin neleri kapsadığına ilişkin ilk yasal tanım 1 Nisan 2015 yılında çıkarılan "Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun Ek 9 uncu Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ" ile yapılmıştır. Buna göre ev hizmeti: "ev içerisinde yaşayan aile bireyleri tarafından yapılabilecek temizlik, yemek yapma, çamaşır, ütü, alışveriş, bahçe işleri gibi gündelik işler ile çocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakım işlerinin aile bireyleri dışındaki kişiler tarafından yapılması" olarak ifade edilmiştir. Ev hizmetinde çalışanlar ise genel olarak, bahçıvanlar (özel), bekçiler (özel; ev, tarla, mülk vb.), evde çalışan aşçılar, dadılar, mürebbiyeler, hizmetçiler, eve gelen özel öğretmenler, evlerde yaptırılan hizmet işleri, gündelikçiler, temizlikçi kadınlar, kahyalar, uşaklar, kapıcılar, seyis ve şoförler (özel) olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2018).⁽¹⁾ Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2017'de yaptığı araştırmalara göre dünya genelinde 67 milyondan fazla ev işçisi vardır. Ev işçilerinin çoğunluğu da kadınlardan oluşmaktadır. Ev içi hizmetler kapsamında tanımlanan bahçıvan, şoför, uşak gibi hizmetlerde çalışanlar genel olarak erkek olmakla beraber ILO raporunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak ev temizliği, yemek pişirme, çamaşır yıkama ve ütüleme, çocuk bakımı ya da bir ailenin yaşlı veya hasta üyelerinin bakımı gibi işler kadınlarda yoğunlaşmış bu nedenle çalışanların yüzde 80'inden fazlasının kadın olduğu belirtilmiştir (ILO, 2017: 1). Türkiye'de ise TÜİK verilerine göre 611 bin kişi evde faaliyet gösteren işlerde çalışmaktadır.⁽²⁾ Bu rakamın yüzde 90'ı yani 545 bini kadındır. 529 bini ise yani yüzde 86'sı kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Aynı araştırmada ev içi hizmetlerde işçi çalıştıran işveren sayısının da 155 bin olarak belirtilmiştir.

Tablo.1. Evde faaliyet gösterenlerin kayıtlılık durumuna göre istihdamı, 2016.

	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	611.000	66.000	545.000
Kayıtlı	82.000	23.000	59.000
Kayıtlı dışı	529.000	43.000	486.000

Kaynak: TÜİK.(2016). Bilgi Edinme.

(1) NACE Rev.2. Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (2018). T97 Nace Kodu. Ss.284.

(2) Hanehalkı İşgücü Araştırmasında çalışılan işyeri durumunda "Evde" kodu alanlar, faaliyetlerini gerek kendi evlerinde gerekse başkasının evinde gerçekleştirenleri kapsamaktadır. Bu kapsama,

* Faaliyetlerini (kazak örmek, elbise dikmek, takı yapmak vb.) kendi evinde yada bir başkasının evinde gerçekleştirenler

* Düzenli ve sabit bir işyerine bağlı olmaksızın, evlere temizliği giden kişiler, başkasının veya kendi evinde çocuk bakıcılığı yapanlar vb.

* Randevu alarak veya almadan müşterilerinin evine veya işyerine giderek belli bir firmaya ilişkin malın satışını kendi hesabına yapan kişiler (Örneğin bir kozmetik firmasının ürünlerini satan fertler) girmektedir.

* Kocaeli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yüksek Lisans.

2. Ev İşçilerinin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

Ev içi hizmetlerde çalışanların genel olarak kayıt dışı, atipik, güvencesiz ve uzun sürelerle düşük ücretlerde çalıştırılmaları çeşitli ekonomik ve hukuksal alanlarda zorluk yaşamalarına neden olmaktadır (Akbiyık, 2013:207). Ev işçisi tanımının dar anlamı ile yorumlanması, ev işçilerinin İş Kanunu kapsamı dışında bırakılması, yüzde 90'a yakınının kayıt dışı olması ve bu nedenle sağlık, emeklilik gibi sosyal güvenlik haklarından ve işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinden yoksun olması ev işçilerinin en kötü biçimlerde, geçici ve güvencesiz çalışmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte iş tanımlarının belirsizliği (örneğin temizlik işi için istihdam edilen birisine yemek, çamaşır vs gibi işler de yaptırılması ya da çocuk veya hasta bakımı için istihdam edilen bir kişiye yemek, temizlik gibi işler de yaptırılması), beslenme ve barınma koşullarının kötülüğü ve psikolojik-fiziksel taciz gibi ciddi risklerin olması da ev işçileri için kötü çalışma koşullarını oluşturan önemli sorunlardır (Karaca ve Kocabaş, 2009:167).

3. Dünya'da ve Türkiye'de Ev İşçilerinin Örgütlenme Deneyimleri

Türkiye'de ev işçilerinin örgütlenmelerine yönelik Anayasal ve yasal bir engelleme yoktur. Örgütlenme hakkı, Anayasa'nın 51. Maddesinde, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 87 ve 98 sayılı Sözleşmelerinde ve BM İkiz Sözleşmelerinde⁽³⁾ yer alırken TBMM tarafından onaylanmış ve Anayasa'nın 90. Maddesi ile de güvence altına alınmıştır. ⁽⁴⁾ Ancak ev işçilerinde çalışanların sendikalaşması önünde birçok engel bulunmaktadır. Ülkemizde meslek esasına ya da işyeri esasına dayanarak sendika kurma hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte ev işçilerinin yüzde 90'a yakınının kayıt dışı olması sendikalaşmaları önündeki engellerden birini oluşturmaktadır.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun

(3) BM.(1966). İkiz sözleşmeleri; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir.

(4) Madde 90. 5. Fıkra: Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkarılabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır.

3. Maddesinde sendikaların ancak iş kolu esasına göre kurulabileceği belirtilmiştir. Bu Kanun'a dayanarak çıkarılan İşkolu Tebliği'nde ev işçileri 20 sayılı iş koluna alınmıştır. Bu işkolunda yer alan sendikalar da ev işçilerinin sorunlarına yönelik örgütlenme çalışmalarını yürütmemektedir (Toksöz ve Erdoğan, 2013).

Buna karşın Dünya'da ve Türkiye'de ev eksenli çalışanların çeşitli örgütlenme deneyimleri bulunmaktadır. Örneğin Bolivya, Filipinler, Amerika, Arjantin, Şili, Brezilya, Fransa gibi ülkelerde ev işçilerinin örgütlenme deneyimleri vardır. Sınırlı da olsa bu deneyimlerin ev işçilerinin sorunlarının görünür kılınması ve ev işçilerinin haklarını korumaya yönelik politikalar oluşturulması açısından etkili olmuştur. Bolivya'da 1996 yılında kurulan Bolivya Ev İşçileri Ulusal Federasyonu (FENATRAHOB) 2003 yılında ev işçilerinin haklarını koruyucu yasa çıkarılmasında aktif rol almıştır. Ev işçileri için çıkarılan yasayla; asgari ücret düzenlemesi, günlük çalışma süresinin 8 saat olarak belirlenmesi, haftalık ve yıllık ücretli izin hakkı, hijyenik barınma ve banyo hakları düzenlenmiştir. Filipinler'de Hong Kong Asyalı Ev İşçileri Federasyonu 2012 yılında 189 sayılı ILO sözleşmesinin imzalanması ve 2013 yılında *Batas Kasambahey Yasası'nın* çıkarılmasında öncü olmuştur. Bu yasayla da ev işçilerinin çalışma şartları, ekonomik ve sosyal hakları ile sosyal güvenlik hakkında yönelik iyileştirmeler yapılmıştır. Ayrıca denetim ve yaptırım üzerinde durulmuş, yasanın ihlali halinde işverenlere net cezalar öngörülmüştür.⁽⁵⁾

Türkiye'de ise ev işçilerinin ilk sendikal örgütlenme deneyimi, Ev İşçileri Dayanışma Sendikası'dır (Evid-Sen). 2009 yılında ev işçilerinin sorunlarına yönelik yapılan çalışmalar sonucunda Evid-Sen 15 Haziran 2011 yılında kurulmuştur. Ancak Sendika, ev işçilerinin bir iş kolunda olmadığı ve işçi olarak tanınmadığı gerekçesiyle⁽⁶⁾ Bakırköy 3. İş Mahkemesi'nin 22 Eylül 2011 tarihli kararıyla kapatılmıştır. Sendika tarafından açılan davalar uzun yıllar sürmüş ve sonunda Evid-Sen kazanmıştır ve faaliyetlerine devam etmektedir.

İkinci örgütlenme deneyimi ise 2014 yılında kurulan İmece Ev İşçileri Sendikası'dır. İmece Ev İşçilerinin örgütlenmesi ilk olarak 2001 yılında İstanbul Esenyurt'ta kurulan Kadın Araştırmaları ve Dayanışma Merkezi'ne (KADMER) dayanmaktadır. 2005 yılında "Gündelikçi" belgeselinin çekilmesi, İmece Ev İşçileri Sendikası'nın kurulması için önemli bir adım olmuş ve 2008 yılında İmece Gündelikçi Kadınlar Birliği kurulmuştur. Bu birlik çalışmalarını geliştirerek İmece Ev İşçileri Sendikası'nı kurmuştur (Millioğulları, 2014). 2018 yılı Ocak ayı istatistiklerine göre bu sendikanın 28 üyesi vardır ve 20 No'lu Genel İşler işkolunda yer almaktadır.

Her iki sendikanın çalışmaları oldukça sınırlı olmasına karşın ev işçilerinin; kayıt dışı çalıştırılmalarına, iş tanımlarının belirsizliklerine, cinsel taciz ve şiddete maruz kalmalarına karşı önlemler alınması aynı zamanda işçi sağlığı ve iş güvenliği öncelikli olmak üzere, ekonomik ve sosyal hakları için mücadeleler vermektedirler. Ayrıca sendikalar ev işçilerinin davalarını takip etmekte, basın açıklamalarıyla ev işçilerinin sorunlarına yönelik kamuoyu oluşturmada, üyelerine eğitim ve bilgilendirme toplantıları gerçekleştirmektedirler. Örnek olarak cam silerken düşerek hayatını kaybeden Rukiye Şimşek'in iş kazası davası, sigortasız çalıştırılan ev işçisi Ayten Yargın'ın sigorta tespit davası İmece Ev İşçileri Sendikası tarafından takip edilen örnek davalardır.⁽⁷⁾

(5) Ayrıntılı bilgi için ; Ev İşçileri Dayanışma Sendikası, Dünya Ev İşçiliği makalesi incelenebilir. http://evid-sen.org/?page_id=20 (Erişim:15.03.2018).

(6) Evid-Sen. (2013). <http://evid-sen.blogspot.com.tr/> (Erişim:15.03.2018).

(7) İmece Ev İşçileri Sendikası (2014). [imeceeviscileri-sendikasi.org.](http://imeceeviscileri-sendikasi.org/) (Erişim:15.03.2018).

NASIL SENDİKALI OLUNUR?

1. Postaneden **e-devlet şifresi** alınmalı.
2. TC kimlik numarası ve e-devlet şifresiyle E-devlet sistemine (<http://www.turkiye.gov.tr>) girilmeli.
3. Ekranda yer alan arama butonundan "**İşçi Sendikaları Üyelik İşlemleri**" başlıklı sayfa bulunmalı.
4. İşçi Sendikaları Üyelik İşlemleri sayfasında yer alan "**Tüm İşkolları**" butonuna basılıp 20 numaralı "**Genel İşler**" işkolu tıklanarak üye olunmak istenen sendika seçilmelidir.

Kaynakça:

Akbiyık, N. (2013). "Ev Hizmetlerinde Çalışma: Malatya'da Bir Alan Araştırması". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 21. Ss:207-240.

Gökçek Karaca, N ve Kocabaş, F. (2009). "Ev Hizmetlerinde Çalışanların Karşılaştıkları Sorunların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi". *Kamu-İş Dergisi*. Cilt:10. Sayı: 4. Ss: 161-176.

Erdoğan, S. ve Toksöz, G. (2013). Kadınların Görünmeyen Emeğin Görünen Yüzü: Türkiye'de Ev İşçileri. Ankara: ILO.

Ev İşçileri Dayanışma Sendikası "Dünyada Ev İşçiliği". http://evid-sen.org/?page_id=20 (Erişim:15.03.2018).

Evid-Sen. (2013). <http://evid-sen.blogspot.com.tr/> (Erişim:15.03.2018).

ILO (2017). "Formalizing Domestic Work" http://www.ilo.org/travail/whatwedo/publications/WCMS_559854/lang-en/index.htm (Erişim: 15.03.2018).

İmece Ev İşçileri Sendikası. (2014). imeceeviscileri-sendikasi.org/ (Erişim: 15.03.2018).

KEİG (2014). "Ev İşçileri Bilgi Notu". <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/ev-is-cileri-bilgi-notu-23mayis2014.SON.pdf> (Erişim: 16.03.2018).

Manav, E. (2015). "Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı:120. Ss:509-538

Millioğulları, Ö. (2014). İMECE Ev İşçileri Sendikası Yöneticisi ile Görüşme.

MSG. (2012). "Ev İşçileri Dayanışma Sendikası- Ev İşçiliği, Toplumsal Cinsiyet ve Örgütlenme" *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. Sayı:44. Ss: 32-40.

(15.03.2018)

Özveri, M. (2014). "Az kalsın (eve alınan kadın) sigortalayacaktık!" *Evrensel Gazetesi*, <https://www.evrensel.net/yazi/72302/az-kalsin-eve-alinan-kadini-sigortalayacaktik>(Erişim: 15.03.2018).

TÜİK.(2016). Evde Faaliyet Gösterenlerin Kayıtlılık Durumuna Göre İstihdamı, Bilgi Edinme.

TÜİK (2018) "NACE Rev.2-Altılı Ekonomik Faaliyet Sınıflaması, 2018", <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/Sozluk-DetayliGetirAction.do?surumId=1104&ustKod=yok&page=538&duzey=0>

Umutsen (2017). "EVID-SEN Genel Başkanı Gülhan Benli: "Ev işçiliği meslek olarak görülmeli, mesleğimize itibar bekliyoruz" <http://umutsen.org/index.php/evid-sen-genel-baskani-gulhan-benli-ev-isciligi-meslek-olarak-gorulmeli-meslegimize-itibar-bekliyoruz/> (Erişim: 15.03.2018).

Yarı Zamanlı Çalışma: Müjde Değil Tehlike

Aylin AKÇAY (*)

Çalışma Bakanı, memurlar için yarı zamanlı çalışmanın hayata geçirilmesiyle ilgili yönetmelik hazırladığını açıklayınca, çeşitli basın organları da bunu "memurlara müjde" diye duyurdu. Bakanın açıklaması ile böylece yarı zamanlı çalışma da, bu çalışma biçiminin müjde anlamına gelip gelmediği de bir kez daha tartışma konusu oldu. Yarı zamanlı çalışma yeni bir konu değil; uzunca zamandır çeşitli yasa tasarılarının ya da paketlerin içinde gündeme geliyordu. İki yıl önce ise torba yasa eliyle yapılan düzenleme ile 657 sayılı yasaya yerleştirilmişti. Çalışma Bakanının bahsettiği düzenleme de, işte bu yasal değişiklikten sonra yarı zamanlı çalışmanın nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelik hazırlanıyor olması. Hükümetin uzunca zamandır getirmeye uğraştığı bir çalışma düzeni olan yarı zamanlı/kısmi çalışmanın emekçiler açısından ne anlama geldiğini değerlendirmeye çalışalım.

İlk Hedef Kadınlar

Yarı zamanlı çalışma fikrine hem kadınların hem de toplumuna ikna edilmesi için yarı zamanlı çalışma her defasında kadınlar üzerinden, annelik ve çocuk bakımı kapsamında gündeme getirildi. Son yıllarda hazırlanan Aile Paketlerinde, son olarak da Aile ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programında hep şu hedeflerden bahsediliyordu: zayıflayan aile yapısını güçlendirilmesi, doğurganlığın artırılması ve kadın istihdamının artırılması gerekiyor. Bu hedeflere ulaşılması için ise, "kadınların ev-iş arasında yaşadığı ikilemi ortadan kaldırmak gerekiyor. Çünkü kadınlar hem iş, hem annelik, hem diğer görevler hepsini yaparken zorlanıyorlar, az çocuk doğuruyorlar; bu ikilemden kurtulduklarında hem çalışıp hem çok çocuk doğurabilecekler, ev işlerini de aynı zamanda yapabilecekler" deniyordu. İşte bu değerlendirmeden çıktıkları öneride kadınlara önce doğum izni sonrası ilk çocuk için 2 ay, ikincide 4, üç ve üzeri çocuklarda 6 ay yarı zamanlı çalışma tercihi tanınması; ikinci olarak da kamu emekçileri için çocuğun okula başlama yaşına kadar (5,5 yaş) anne veya baba isterse kısmi süreli çalışabilmesi oldu. Her ne kadar yasada bu iznin anne ya da baba tarafından kullanılacağı ifade edilse de, bugünün şartlarında bunun asıl olarak kadınlar tarafından kullanılacağı/kullanılacağı açıklanıyor.

Zora Dayalı Rıza

Yarı zamanlı çalışmanın onay görmesi için önce kadınların bu çalışma sistemine rıza göstermesi bekleniyordu, bu nedenle kadınlar hedef gurup olarak ilan

edilmişlerdi. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yüklenmek zorunda bırakıldıkları görevler mevzu bahis edilerek, kadınların "işlerinin kolaylaştırılmak istendiği" iddiası gündem edildi. Yarı zamanlı çalışma, kadınların ev içi işlerini ve çocuk bakım işlerini kolaylaştırmak için düzenlenen ve kadınlara sunulan bir tercih olduğu söylendi. Bu nedenle vurgu hep anneliğe, çocuk doğurmaya ve çocuk bakım ihtiyaçlarına yönlendirilmişti. Kadın emekçilerin içinde bulunduğu somut durum ise gerçekten oldukça zor: Çocuğun bakımı için kilit öneme sahip kreş konusunda yıllardır tek adım atılmamış, kamuda var olan kreş sayısı giderek azaltılmıştır. Devlet kurumlarında ödeneklerinin kesildiği 2007 yılından itibaren 492 olan kreş sayısı 50'li sayılara düşmüştür. Özeldeki kreş ücretlerinin karşılanması ise zordur. Var olan sınırlı hizmetlerden ise sadece 3-6 yaş arası çocuklar yararlanmaktadır, 3 yaşın altındaki çocuklar için ise devlet neredeyse hiç bakım hizmeti sunmamaktadır. Bu nedenle erken çocukluk bakım hizmeti özelden oldukça yüksek fiyatlara alınan bir hizmet haline gelmiş durumdadır. Bu durum kadınların istihdamdan tamamen geri çekilmesine bile yol açmaktadır. İşte böylesi olumsuz bir tablonun içerisinde, devletin kendi sorumluluklarını kadınların üzerine yıkarak kadınları çocuk bakımı organizasyonunda tek başına bıraktığı koşullarda, yarı zamanlı çalışma kadın emekçiler için "kabul edilebilir bir öneri" olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak bunun, gönüllü bir tercih ya da değerlendirme olduğunu söylemek mümkün değildir; söz konusu olan zora dayalı bir rızadır. Devlet bu alanda hiçbir sorumluluk üstlenmemekte, kadınları çocuk bakım yükü ile başbaşa bırakmakta, sonra da yarı zamanlı çalışmayı bir lütf gibi sunmaktadır.

Doğumun normal çalışma düzeni içinde bu kadar düzen bozucu ve kadın aleyhine ekstra düzenlemeler gerektiren, kadın aleyhine sonuçlar doğuran bir durum gibi gösterilmesi kendi başına bir sorun alanıdır. Kreşlerin yaygınlaştırılması başta olmak üzere devletin sorumluluklarını yerine getirmesi ile çözülebilecek bir durumun bu denli kriz meselesi haline getirilmesi ise iki yüzlü bir tutumdur.

Kadınlar Hak Kaybı Yaşayacak

Yarı zamanlı çalışma demek, mali ve sosyal hakların da yarıya düşmesi demek. Yani zaten yeterli olmayan ücretler ve diğer tüm haklar yarıya inecektir. Zaman olarak yarı zamanlı çalışmanın ise yapılacak işi azaltmayacağı, az zamanda daha çok iş yapmak zorunda kalınacağını gayet iyi biliyoruz. Yani kadınlar için yarı zamanlı çalışma aslında daha çok

çalışma, daha yoğun çalışma, daha ucuza çalışma, daha esnek çalışma, hatta iş dışında evde de çalışmaya devam etmek demektir. Buna rağmen yarı zamanlı çalışmanın kadınların meslekte ilerleme, kıdem alma ve yöneticilik, görevde yükselme gibi konularda olanaklarını ortadan kaldıracaklarını öngörebiliriz. Bu durumda yarı zamanlı çalışma kadınların meslekte ilerlemelerinin önünde yeni bir engel işlevi görecektir. Örneğin üç çocuğu olan bir kadın emekçiyi düşünürsek, 16,5 yılını yarı zamanlı çalışmış olarak geçirecek; böylece a slında çok uzun bir süre çalışma yaşamının dışına düşmüş olacak, ücreti de diğer hakları da buna göre azalmış olacak.

Yarı zamanlı çalışanın yeri nasıl doldurulacak

Yarı zamanlı çalışan kadınların yerinin nasıl doldurulacağı da ayrı bir sorun alanıdır. Bu durumda ortaya çıkacak boşluk güvencesiz ve kısmi zamanlı çalışma ile istihdam edilecek kişilerle doldurulacak, böylece yeni bir sömürü alanı açılmış olacaktır. Hem kamuda çalışanlar hem de işçiler için yarı zamanlı çalışmaya dair düzenlemeler önerilerken, özel istihdam büroları da eş zamanlı olarak gündeme getirilerek; özel istihdam büroları doğum iznine ayrılan kadınların yerine geçici olarak çalışacak emekçiler bulmanın aracı haline getirilmiştir. Böylece doğum izni ve kısmi süreli çalışma ile başlayan gerekçeler zinciri modern işçi kiralama bürolarının açılmasına uzanan yeni bir çalışma rejiminin kurulmasının gerekçesi yapılmıştır.

Hedef tüm çalışma hayatının esnekleştirilmesi

AKP'nin yıllık planlarında, Hükümet programlarında ortaya konduğu, çıkartılan yasalarla da açıkça görüldüğü üzere kadınlardan başlayarak çalışma hayatının esnek ve güvencesiz çalışma prensibi ile yeniden inşa edilmesi, özel istihdam büroları ile kölelik koşulları oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu hedefle çeşitli düzenlemeler yapılmıştır; yarı zamanlı çalışma da kamuda esnek çalışmanın yaygınlaştırılması planının parçalarından biridir. Çalışma Bakanı açıklamasında, yarı zamanlı çalışmanın tercihe dayalı olacağını ifade etmiştir. Ancak başlangıçta bir tercih gibi sunulan bir süre sonra pratikte kamu emekçileri için bir zorunluluğa dönüşecektir; ardından ise genel çalışma sisteminin kısmi zamanlı çalışmaya dayandırılmayacağını garanti yoktur. Bu nedenle yarı zamanlı çalışma iddia edildiği gibi emekçiler için bir müjde değildir. Esnek, güvencesiz çalışmanın yaygınlaştırılmasının yöntemlerinden biridir.

* Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Özelleştirmeler: Kamu Yararı mı, Sermaye Yararı mı? Şeker Fabrikalarının Kime Ne Zararı Var?

Emirali KARADOĞAN(*)

Özelleştirme uygulamaları, neo-liberal politikaların en önemli unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal devletin ortadan kaldırılmasının en önemli adımlarından birisidir özelleştirme; sağlıktan eğitime, enerjiden ulaştırmaya kadar devletin güvencesindeki tüm kamusal hizmetler özel sermayenin ellerine teslim edilir. Ancak bu uygulamalarda her ne kadar kamusal yarar gözetilerek yapılması ön görülse de, biz bu öngörünün yanlış olduğu kanısını taşıyoruz. Bu satırların yazıldığı tarihlerde Türkiye Şeker Kurumuna ait 14 adet şeker fabrikasının özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu çalışmanın amacı gündemde olan özelleştirme uygulamalarının kamu mallarının nasıl hoyratça elden çıkarıldığını ve bunun masum iktisadi ve mali bir niyet olmadığını; aksine siyasi ve ideolojik bir atılım olduğunu ortaya koymaktır.

Özelleştirme Nedir, Kimin Yararındır?

Özelleştirme kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır; özelleştirme kavramının bu çalışmanın sınırlarını taşıyacak nitelikte olması gerçeği göz önünde bulundurularak, bu çalışmada bir kavramsallaştırma tartışmasına girilmeyecek, kısaca tanımlama yapmakla yetinilecektir.

Yıldızoğlu (2013), özelleştirmeyi, geçmişte ulusun ortak servetiyle inşa edilmiş varlıkların özel sektöre satılması, elde edilen gelirin yeniden özel sektöre transferi ve geçmişin talan edilmesi olarak tanımlamaktadır. Dünya Bankasının özellikle 1990'lı yılların sonundan itibaren özelleştirmelere yönelik raporlar hazırladığı ve neoliberal politikalara hız verecek görüşler sunduğu bilinmektedir. Devletin ve bu bağlamda da kamunun piyasadan çekilmesine ve gittikçe küçülmesine dayanan bu politikalarda, devlet eliyle kamusal faydaya yönelik de olsa, bir kazanım elde edecek yatırımlara gidilmesi pek uygun görülmemiştir. Çünkü böyle bir durum özelleştirme "felsefesi ve ilkeleri" olarak sunulan görüşlere ters düşmektedir. Saldırıya geçen neoliberal ideoloji, hiçbir hizmetin karşılıksız olmaması gerektiğini iddia etmektedir. Kamu hizmetlerinin öncelikleri ve kurumsal özellikleri ticarileşti-

rildikçe, halkın gereksinimleri ekonomik ve sosyal haklar olarak değil, ödeme güçlerine göre tanımlanmaktadır (Martin, 1994: 16).

Devletin ve toplumun, kamu yararının tanımlanması, korunması ve geliştirilmesine ilişkin rolleri, küresel ticaretin ihtiyaçlarının körüklediği bir evrensel özelleştirme ve kamu sektörü ticarileştirilmesi kampanyası ile kemirilmektedir (Martin, 1994: 15). Özelleştirilen sektörlerin kamu sağlığı, güvenliği ve geleceği açısından kritik sektörler olduğu dikkatten kaçırılmaktadır. Koç (2005), özelleştirmeyi Türkiye'yi parçalamanın en önemli silahlarından birisi olarak da görmektedir.

Dünyada Özelleştirme Uygulamaları

Özelleştirme uygulamaları elbette sadece Türkiye'nin gündeminde değil. Neoliberalizm dünyayı sömürme hedefi doğrultusunda, stratejilerini küresel düzeyde uygulamaktadır. 1980'lerden sonra hız kazanan özelleştirme uygulamaları devletler açısından büyük gelir kaynakları yaratmıştır. Bütçe açıkları bu yolla kapatılmakta ve hükümetler ne kadar da başarısız bir ekonomik yönetimde sahip olursa olsun, özelleştirmelerde elde edilen gelir kaynakları bunun topluma yansımalarını geciktirmiştir. Özelleştirmeler bir bakıma ülkelerin mevcut ekonomik krizini ötelemenin bir aracı olarak kullanılan bir araç haline gelmiştir.

Aşağıdaki grafikte, dünya genelinde özelleştirme uygulamalarından elde edilen gelir miktarı yıllara göre verilmiştir. Elde edilen gelir, 2015'te 319,9 milyar Dolar, 2016'da da 266,4 milyar Dolar'dır. **(Grafik: 1)**

2015 ve 2016 yılında en çok özelleştirme Çin'de yapılmış ve burada elde edilen özelleştirme geliri dünya genelindeki özelleştirme gelirinin yarısından fazlasına denk düşmektedir: Sırasıyla 2015'te 173,2 milyar Dolar (yüzde 54,1); 2016 yılında da 148,0 (yüzde 55,6) milyar Dolar'dır. 2015 verilerinde Çin'i açık arayla takip eden ikinci sıradaki İngiltere'de 34,8 milyar Dolar, 2016'da ikinci sıraya yerleşen Avustralya'da 25,7 milyar Dolar gelir elde edilmiştir. AB ülkelerinin geneline bakıldığında ise, 2015 yılında toplam 87,1 milyar Dolar, 2016 yılında ise hızlı bir düşüş yaşanmış ve 37,8 milyar Dolar düzeyinde özelleştirme yapılmıştır (Megginson, 2017: 5).

Özelleştirme uygulamaları da ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin bazı ülkeler yapılacak özelleştirmede hem ekonomik hem de politik riskin az olduğu küçük ve orta ölçekli işletmelere öncelik vermişlerdir. Kikeri ve arkadaşlarına (1992: 47) göre, bu tip işletmelerde özelleştirme hem kolay hem de hızlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. İngiltere, Şili, Jamaika, Meksika, Polonya, Filipinler, Togo gibi ülkeler önceliği bu tip özelleştirmelere veren ülkelerdir. Bu tip özelleştirmelerden edinilen tecrübe ile de büyük ölçekli kamu işletmelerinin özelleştirilmesine aşamalı olarak geçilmiştir. Buna karşın Arjantin ve Brezilya gibi ülkeler ise uzun zaman alan gelişmiş finansal mühendislik gerektiren büyük ölçekli kamu işletmelerinin özelleştirmelerine öncelik vermiştir. Kısaca ülkelerin ekonomik ve politik yapılarının dönerselliğine bağlı olarak özelleştirmelerin öncelikleri de farklılık gösterdiğini ifade edebiliriz.

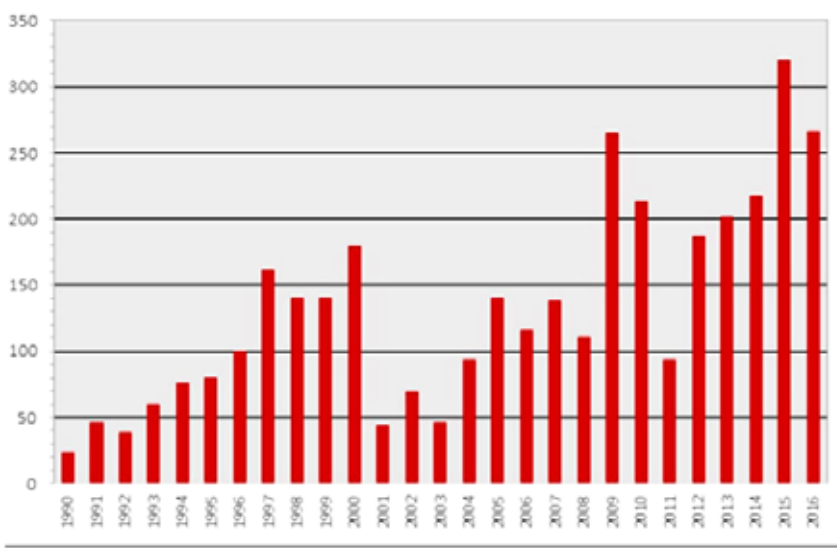
Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları

Özelleştirme uygulamaları 24 Ocak 1980 kararları ile benimsenen neoliberal politikalar ile birlikte Türkiye'nin de gündemine girmiş ve özellikle son 16 yıldır iktidarı tek sahibi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetlerince de yılmaz bir şekilde savunulmuş ve uygulanmıştır. Özelleştirme adı altında, ülkenin, Cumhuriyet tarihi boyunca kurulmuş olan tüm değerleri bir bir satılmış, yok pahasına berilerine devredilmiştir.

Ulus devletin parçalanmasına yönelik adımlardan birisi, belki de, en önemli olan özelleştirmelerde devletin elinde bulunan kilit noktaların talan edilmesi ön plandadır; özellikle ulaştırma, iletişim, enerji ve maden gibi sektörlerdeki özelleştirmeler, bir ülkenin geleceğine vurulan en büyük darbe niteliğindedir. Hele hele son olarak özelleştirilmesi gündeme gelen şeker fabrikalarının ülke sağlığı açısından kritik öneme sahip olduğunu söylemeye gerek bile yok. Bunun iki boyutunda bahsedilebilir; birinci boyutu özelleştirmeyi yapan hükümet-bürokrasi işbirliğindeki kimi zaman yolsuzluğu da varan rant elde etme mücadelesidir; ikinci boyutu ise bunun sosyal devlete saldırı niteliğinde ve devletin piyasadan el çektilmesinin

* Dr., Tez-Koop-İş Sendikası Başkan Danışmanı ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Grafik 1: Dünya genelinde Özelleştirmelerden elde edilen gelir (1990-2016) (Milyar ABD Dolar)

Kaynak: Magginson, (2017: 5)

de öngören neoliberalizm gibi ideolojik saldırı boyutudur

Liberal ekonominin gelişmesi için, önündeki tüm engellerin kaldırılması zorunludur. Bu engellerin başında da devletin bir aktör olarak piyasada yer alması gelmektedir. Madenlerden iletişime, sağlıktan eğitime, turizmden tekstile vb. tüm alanlardaki devlet eli kaldırılmalı ve devlet, sadece piyasa ekonomisinin rahat bir şekilde gelişip büyümesi için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Egemen sınıflar lehine yapılacak bu düzenlemelerin temelinde birkaç ulusal ve uluslararası zengin menfaati, emekçilerin menfaatinin önüne geçmektedir. Türkiye’de özelleştirmeleri yapmakla görevli makam olan TC Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), yayınlarında, özelleştirmenin neden yapıldığı ile ilgili verdiği bilgilerde bunu açıkça da ifade etmektedir. “Özelleştirmenin ana felsefesi, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir” (ÖİB, 2018a). Diğer yandan devletin, liberal ekonominin en serbest rekabetinin başında yer alan serbest rekabetin önündeki engel olarak görülmesi, sermaye sınıfı için özelleştirme uygulamaları ve mevzuat düzenlemesi zorunlu hedef olarak görülmüştür. “Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması,

sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi mümkün olacaktır” (ÖİB, 2018a). Bu noktada da devletin niteliği sorgulanır hale gelmektedir: Kapitalist mi, sosyal mi?

1970’lerde patlak veren kapitalist krizden çıkma çabaları, hedefine, sosyal devleti ve uygulamalarını koymuştur. Yeni düşman, devlet ve onun müdahaleci kimliği görülmüştür. Bu düşmanı etkisizleştirmenin en büyük silahı da özelleştirme görülmüş ve uygulanmış ve uygulanmaktadır. Ancak bunu mantığa büründürmek gerekiyordu ve bu mantık da devlet kuruluşlarının zarar ettirilmesi ya da zarar ediyor gösterilmesini gerektirdi. Hükümetler tarafından KİT’ler (Kamu İktisadi Teşekkülleri) sürekli göz önüne alınmaya başlandı. Halktan toplanan vergileri yutan bir “kara delik” niteliğinde gösterdikleri için de devletin, doğal olarak da halkın sırtında bir yere yük olarak karalanacak; böylece halkın bu konudaki çekinceleri de giderilmiş olacaktı. Bu bağlamda değerlendirildiğinde de başarılı oldukları da söylenebilir.

Bu doğrultuda 1984’ten itibaren gerekli yasal düzenlemeler yapılarak özelleştirmeler yapılmaya başlandı. Peki bu özelleştirme neydi ve neyi kapsıyordu?

Başkaya’nın (2005) da işaret ettiği gibi özelleştirmenin iki farklı alanda yürütüldüğü görülmektedir: Devletin sahip olduğu mal ve sunduğu hizmetler alanında. Birincisi Türkiye’de KİT’lerin sermayesinin tamamı veya çoğu devlete ait olup, piyasa için mal üreten kuru-

luşların verimli olanlarının özel sektöre satılması, verimsiz sayılanların tasfiyesi; ikincisi de, geleneksel olarak devlet tarafından sağlanan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, iletişim, kitle ulaşımı, su, doğal gaz, elektrik, vb. kamu hizmetlerinin özelleştirilerek bunların kamu hizmeti olmaktan çıkarılıp, meta kategorisine indirgenmesidir. Devletin küçültülmesi ve vasıfsızlaştırılması gerekliliği ilgili metinlerde açıkça da dile getirilmektedir. Bu metinlerde devletin asli ve yeterli görevinin adalet, güvenlik (vurgulanan iç ve dış güvenlik; sosyal güvenlikle karıştırılmamalı) ve altyapı hizmetleri olduğu açıkça dile getirilmektedir (ÖİB, 2018b). Aynı metinde özelleştirmenin temel amacının nihai olarak, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesinin sağlanması olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

“Özelleştirme neden yapılmaktadır?” “Özelleştirme hangi sorunu çözmektedir?” “Özelleştirme uygulamalarında kamu yararı ne ölçüde gözetilmektedir?” gibi sorular, ilk günden buyana zihinlerde durmakta; ancak ikna edici bir yanıt bulamamaktadır.

Neoliberalizmin en temel amacının, ulus devletin ekonomik alana müdahalesinin yok edilmesi olduğu bilinmektedir. Devlete sadece düzenleyici rolünün biçilmesi, kamu mallarının tabiri caiz ise peşkeş çekilmesinin önünü açmıştır. Türkiye’de 1994 yılından itibaren ivme kazanan özelleştirmelerde, Cumhuriyet’ten sonra kurulan limanlar madenler, termik santraller, iletişim ve ulaşım kuruluşlarının özelleştirme adı altında bir bir satıldığını görüyoruz. Özelleştirmenin kapsamı olarak gösterilen zarar eden kurumların değil de özellikle kar eden ve bulunduğu sektörün lokomotifleri şeklinde olan kurum ve kuruluşların özelleştirilmesi dikkat çekicidir.

Özelleştirmenin temel amacının, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesi olduğu daha önce ifade edilmişti. Devletin piyasadan çekilmesi nasıl, hangi yöntem ve yöntemlerle olacaktır? Türkiye’de özelleştirmelerin altı farklı yöntemle uygulandığını görüyoruz. Bunlar (ÖİB, 2018b):

1. Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Hisse Satışlar
2. Özelleştirme Programındaki Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlık Satışları
3. Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Halka Arzı
4. Özelleştirme Programındaki Kuruluşların BİST’de Satışı
5. Yarım Kalmış Tesis Satışı
6. Özelleştirme Programındaki Kuruluşlar veya Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlıkların Bedelli Devirleri

Özelleştirme çalışmaları, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır. 1985 yılından itibaren 272 kuruluşta kamu hisseleri, 2332 taşınmaz, 10 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 146 Tesis, 7 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 54 kuruluşta kamu payı daha sonra kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir (ÖİB, 2018b: 8).

Halen özelleştirme kapsam ve programında 17 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 8 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 938 taşınmaz, 40 tesis, 10 otoyol ile 2 boğaz köprüsü de yer almaktadır (ÖİB, 2018b: 9-10).

Özelleştirme İdaresi Başkanlığının resmi internet sitesinde yayınladığı bilgilere göre 1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, İdare tarafından bugüne kadar 217 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 208'sinde hiç kamu payı kalmamıştır. 1986 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 68,4 milyar \$ düzeyindedir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden Şubat 2017 itibarıyla 64,6 milyar Dolar net giriş sağlanmıştır. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 4,9 milyar Dolar temettü geliri ve 1,7 milyar Dolar diğer kaynaklarla birlikte 1985 – Şubat 2017 dönemi toplam kaynakları 71,2 milyar Dolar düzeyine ulaşmaktadır (ÖİB, 2018b: 10).

Grafik 1'e dikkatle bakılırsa 1986-2003 yılları arasındaki toplam özelleştirme miktarının 2005 yılında yapılan özelleştirme miktarına ancak eşit olduğu görülecektir. Özellikle 2004 yılından itibaren özelleştirmede büyük bir hız görülmüştür. Grafikte ayrıca 2008 sonrası başlayan küresel kapitalizm krizinin, özelleştirmeleri de etkilediği ve özelleştirme uygulama ve gelirinde bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Ancak son yıllarda hedeflenen büyüme oranlarının düşmesi, mevcut hükümetin tekrar özelleştirmelere hız vermesine neden olmuştur. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana, geçmiş hükümetlerin yaklaşık 7,5 katı özelleştirme yaptığı grafikte ayrıca görülmektedir. (Grafik: 2)

Özelleştiriminin, başlı başına bir sorun olmasının yanında, birde özel-

leştirilen KİT'lerin ve hizmetlerin yok pahasına satılması ya da açık bir ifade ile neredeyse üzerine para verilecek şekilde yapılması, durumu daha da vahimleştirmektedir. Geçmişte özelleştirilen bir KİT'in özelleştirme bedelinin övgüye değer gösterilmesi, fakat itiraz sonucu yeniden ihale yapılması ve bir önceki değerinin çok üzerinde bir değerle özelleştirilmesi, süreçteki keyfiliği gözler önüne sermektedir. Bunun en iyi örneklerinden birisi Derince Limanının özelleştirilmesidir: 2007'de 195 milyon 250 bin Dolarla satılan liman, iptal edilen özelleştirme sonrası 2014 yılında 543 milyon Dolarla özelleştirilmiştir.

Özelleştirmelerin, ilgili mevzuat çerçevesinde ve kamu yararı ilkesine göre değil; aksine, bu anlamda yapılan eleştirileri doğrular nitelikte örneklerin de ortaya çıkması; haklı bir şekilde özelleştirme uygulamalarının daha çok sorgulanmasını zorunlu kılmıştır. Özelleştirme uygulamalarında kamu yararının gözetilmesi öncelikli olması gerekirken, AKP iktidarları döneminde kamu yararı görülmeyen ve hatalı özelleştirdiği mahkeme kararlarıyla da tespit edilen kimi özelleştirmelerin iptal edilmesine karşın, ilgili kurum ve kuruluşlar (Seka Balıkesir Fabrikası, Seydişehir Alüminyum, Çeşme ve Kuşadası limanları) "fiili durum" bahanesi ile bir türlü iade edilmemiştir (Radikal, 2013). AKP hükümetlerinin hukuk tanımaz bir şekilde neoliberal politikalar ve öncelikler çerçevesinde sermayeye hizmet etmeyi sürdürmesi ise dikkat çekicidir.

Özelleştirmelerin Yıkıcı Etkileri; Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi Bağlamında Bir Değerlendirme.

Özelleştirme uygulamaları ülkeyi sadece ekonomik zarara uğratmamaktadır; aynı zamanda işgücü piyasasını da olumsuz yönde etkilemekte, özelleştirme ile işletmeyi devralan işveren, daha ucuz ve kötü çalışma koşullarında işçi istihdam etmekte, çoğu işi de

alt işveren aracılığı ile taşere etmektedir. Bu da AKP döneminde daha belirgin bir şekilde karşılaştığımız; işgücü piyasasının taşeronlaşma olgusunun yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Her ne kadar kamuda taşeron uygulamasına yönelik düzenleme getirilmeye çalışılsa da taşeron uygulaması özel sektördeki sorun kaynağı olmaya devam etmektedir.

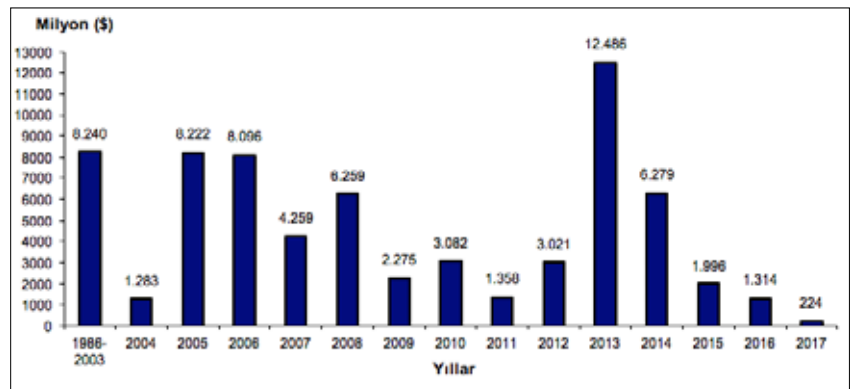
Madenlerin, termik santrallerin, limanların vb. özelleştirilmesine karşı çok büyük yürüyüşler, mitingler ve başka eylemler yapılmasına karşın; AKP hükümetleri sermayeye verdiği sözden geri dönmemiştir; özelleştirmelerin hem ekonomik hem de toplumsal olumsuz etkilerini bilmelerine rağmen ısrarcı olmuşlardır. Ve özellikle Soma ve Ermenek gibi toplu iş cinayetlerinin, aslında birer özelleştirme cinayeti niteliğinde olduğu bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır

Büyüme hedefli ekonomi politikaları, neoliberal ideoloji çerçevesinde, kalkınmayı göz ardı ederek, her şeyi piyasanın olurlarına bırakmaya özen gösterdi ve göstermeye devam etmektedir. Kapitalist küreselleşmenin en büyük aracı haline gelen özelleştirmeler sonucu, toplum dolaylı olarak dönüştürülmektedir. Daha açık bir ifade ile, üretim ilişkileri yeniden tanımlanmakta; tek sınıflı bir toplum yaratılmaya çalışılmakta ve sermayenin liderliğindeki bu toplumun önündeki engel olan sosyal devlet, özelleştirmelerle yok edilmektedir.

Özelleştirme uygulamaları işsizlik yaratma aracına dönüşmüştür. Bu yönde de belki en büyük darbeyi işçi örgütleri, yani sendikalar yemiştir. İdareciler, bir yandan sendikal haklardan bahsederken bir yandan da özelleştirmelerle sendikaların altını oymaktadır. Taşeronlaşmanın yoğunlaştığı özel sektörde sendikal örgütlenme başlı başına bir sorun kaynağıdır. Ancak bu konu daha geniş bir şekilde ele alınması gerektiğinden burada değinilmeyecektir.

Özelleştiriminin ekonomik ve sosyal

Grafik 2. 1986-2017 Yılları Arasında Özelleştirme Gelirleri

Kaynak: ÖİB (2018b)

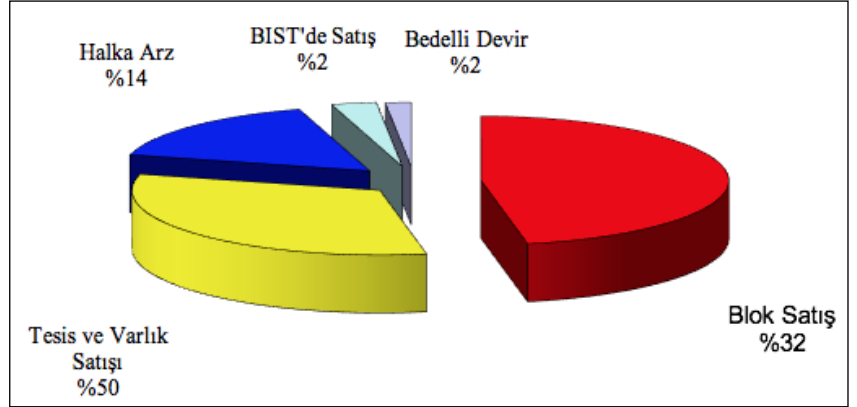
etkilerinin ayrı ayrı ele alınması önemlidir. Özelleştirmelerin ekonomik boyutuna sık sık değinilmesine karşın sosyal boyutunun bir o kadar göz ardı edildiğini söylemek mümkündür. Buradan ekonomik boyutunun önemsizliğini değil, sosyal boyutunun da bir o kadar önemli olduğunu vurgulamak niyetindeyiz. Bu yönde yapılacak sosyal araştırmalar bu konudaki eksikliği gidermede yardımcı olacaktır.

Özelleştirmelerde uygulanan yöntem gereği çoğu KİT, sıfır işçi ile devredilmektedir. Bu işçilerden yıllarını dolduranlar zorunlu olarak emekliliği seçerken, çalışmak zorunda olanlar ve emekliliği hak etmemiş olanlar ya başka il ve bölgelerdeki kuruluşlara gönderilmekte ya da işsiz kalmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, özelleştirme, işçilerin sadece işlerini değil, yaşam alanlarını da ellerinden almaktadır. Özelleştirme sonucu başka bölgelerdeki kuruluşlarda çalışmak zorunda kalan emekçiler bir bilinmezliğe sürüklenmektedirler. Yaşamışlıklarını vermiş olduğu alışkanlıkları terk etmek zorunda kalan işçiler, çalışmak ve bir anlamda da yaşam mücadelesi vermek zorunda oldukları yeni mekanlarda yalnızlaşabilmektedirler Bu durumun yarattığı psiko-sosyal etkiler göz ardı edilmeyecek dercede önemlidir. Hatta bu tür işçiler arasında intiharların yaşandığı geçmişte karşılaşılan bir durumdur (www.sendika.org, 2008). **(Grafik: 3)**

Özelleştirmenin psiko-sosyal etkileri ve intiharla ilişkisi farklı ülkelerde yapılan bilimsel araştırmalarda da ortaya konmuştur. İngiliz bilim adamları Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'da ölüm oranlarının arttığını ve bunun en önemli nedeninin özelleştirmelerin olduğunu savunmuşlardır (www.sendika.org, 2009). Bilim adamlarına göre özelleştirme politikalarının özellikle işsiz kalan erkek işçileri ölümün kıyasına ittiğini ve bunun intiharları arttırdığı sonucuna varmışlardır. Özellikle 1990'lı yıllarda özelleştirme uygulamalarının yoğun bir şekilde yaşandığı Rusya, Kazakistan ve Letonya gibi ülkelerde ölenlerin oranının yüzde 40 arttığını tespit edilmiştir. Kısaca özelleştirme ve erkek ölümleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

Önümüzde şeker fabrikalarının özelleştirilmesi süreci var. AKP dışında neredeyse mecliste temsil edilsin edilmesin tüm siyasi partiler şeker gibi önemli bir gıdanın üretiminin özel sektöre devredilmesinin sakıncalarını ve imkansızlığını ortaya koymakta ve karşı durmaktadırlar. Şeker fabrikalarının toplumsal etkisi görece diğer sektörlerden daha farklıdır. Örneğin sadece limanlar, limanda çalışan işçileri ve bir anlamda kapalı

Grafik 3. Özelleştirme Yöntemleri

Kaynak: (ÖİB, 2018b)

işçi grubunu doğrudan etkilerken; şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ise, işçilerle birlikte o bölgenin temel geçim kaynağı niteliğindeki şeker pancarı sektöründe çalışan işçi, çiftçi, küçük esnaf gibi geniş kitleler etkilenmektedir. Mutfakların ve tüketimin en önemli besin maddelerinin başında olması nedeni ile de tüm toplumu etkiler niteliktedir.

Şeker fabrikalarının sağlık konusundaki etkisi bu yazının sınırlarını aşacak genişlikte olduğu için bu konuya girilmeyecektir; ancak şurada ifade etmek gerekir ki, konu hakkında değerlendirme yapan uzmanlar, şeker pancarının yerine Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) gibi tatlandırıcıların kullanılmasının sağlığa olumsuz etkilerinin altını çizmektedirler. Her ne kadar, NBŞ üretim kotası yüzde 10'dan yüzde 5'e düşürülerek kamuoyu rahatlatılmaya çalışılsa da, bunun bile samimi olmadığı verilerce doğrulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu kotanın yüzde 3'ten az olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan üretimdeki kotaya karşın NBŞ ithalatının gittikçe arttığı görülmektedir. 2011 yılında 11 bin ton NBŞ ithal edilmişken, bu oran sırasıyla, 2012'de 11,2; 2013'te 13,2; 2014'te 15,7; 2015'te 28,7; 2016 yılında ise bir önceki yılın iki katı yani 57,1 ton NBŞ ithal edilmiştir (Şimşek, 2018). Diğer bir ifade ile NBŞ ithalatı son beş yolda beş kat artmıştır.

Sonuç olarak neoliberal arka plana sahip özelleştirme uygulamaları, sosyal devlete saldırmakta ve onun kazanımlarını yok etmeye çalışmaktadır. Zarar ediyor bahanesi ile satılan devlet kuruluşlarının, 6 ay sonra yayınlanan bilançolarında kar etmeleri düşündürücüdür. Diğer yandan ekonomik verimlilik yönünden değerlendirilen KİT'lerin özelleştirilmesinde toplumsal verimlilik göz ardı edilmiştir. Kısaca ulusal ve uluslar arası sermaye aktörlerine para kazandırılmaya çalışılırken, sağlıklı bir toplumun varlığı tehlikeye girmektedir.

Kaynakça:

- Başkaya, F. (2005), "Özelleştirme", www.sendika.org
- Kikeri, S., Nellis, J. ve Shirley, M. (1992) *Privatization: the Lessons of Experience*. The World Bank, Washington , https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=2nAGeNNWYtMC&oi=fnd&pg=PP6&ots=kdY0kb1WBm&sig=016hrVKL6fpZuyDM44ooTduimSg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Erişim, 23.03.2018)
- Koç, Y. (2005), Özelleştirme, Kaynak Yayınları
- Martin, B. (1994), Özelleştirme Kamu Yararına mı?, Türk Harb-İş Sendikası Yayını- Ankara
- Megginson, W.L. (2017), "Privatization Trends and Major Deals in 2015 and 2016", *The PB Report 2015-2016, Two Records Years Herald an Going Privatization Wave*, Italy s.5-32
- ÖİB (2018a), "Özelleştirme-nin Felsefesi", <http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrkiye%20Devleti/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiye%20Devleti/Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html?> (Erişim, 15.03.2018)
- ÖİB, (2018b), "Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları", <http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrkiye%20Devleti/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiye%20Devleti/Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html?> (Erişim, 15.03.2018)
- Radikal (2013), "Özelleştirmede Anayasa Belirsizliği", http://www.radikal.com.tr/ekonomi/ozellestirmede_anayasa_mahkemesi_belirsizligi-1154074
- Şimşek, H. (2018), "Zehri Yurtdışından İthal Edebilecekler", *Birgün*, s.1, (22 Mart 2018)
- Yıldızoğlu, E.(2013), "Tükenmiş Bir Uygarlıktan Görüntüler", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.6, (17 Nisan 2013)
- www.sendika.org, (25 Ocak 2009)
- www.sendika.org, (02 Eylül 2008)

Aramızdan Ayrılışının 80. Yılında Taut'u Düşünmek...

Ümit SARIASLAN (*)

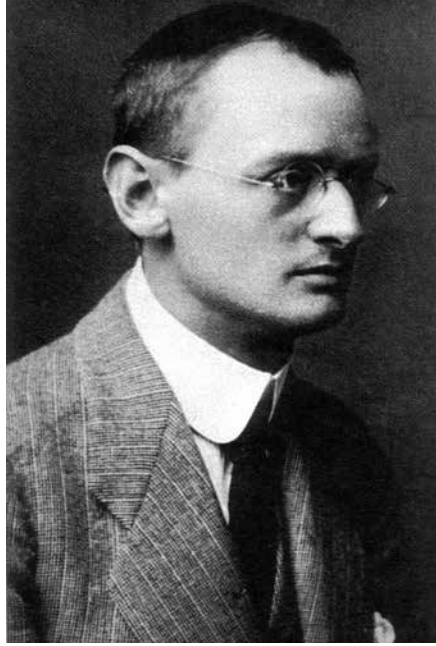
Gürhan Fişek'in adı ve anısına saygıyla...

24 Aralık 1938'de çocukluk göklerindeki yıldızlara göçen **Bruno Taut** için Sayın **Oya Fişek** bir "portre" istediğinde ne yazacağı bilemedim önce. Aralık 2017'de yayımlanan Taut kitabımın sıcaklığı soğumamıştı daha. Bu sancıyla devinirken aklıma gelen bir anımsama, Şubat ayında yayımlanmış bir başka Taut kitabı ve orada yer alan *Ali Cengizkan*'ın yazısından yansıyan *yapı-yaşamsal* esin kurtardı beni. Dahası, çok zaman önce *bu çizgide* bir yazı dizisini Sevgili Gürhan Fişek'in *Çalışma Ortamı*'nda başlatmış olması da dalıma rüzgâr oldu.

Orhan Şaik Gökyay Öğretmenimizin "destan"ı tanımlarken söyledikleri, Taut ve çağdaşı "kurucu mimar ve plancılar" için de geçerli olmalı: "*Destan, bir yanından geçmişin bir yanından geleceğin görüldüğü tak gibidir.*" Nasıl olmasın ki, onca yıl sonra bakınca; Taut'un kent- sel kültürel konuşlanmamızın olmazsa olmaz yapılarından biri ve başlıcası olan **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi**, Gökyay'ın tanımlamasındaki "tak" imgesine dönüşüyor sanki! O yüzden olmalı Yapı, dalında taşıyıp geldiği kent- sel kültürel mirasla birlikte bir *destan sayfasından* bakar gibidir. Beri yandan bakınca başka, öte yandan bakınca başka bir "fotoğraf"la karşılaşması da aynı nedenledir ilgisini. *Yapılar yaşamın zarfıdır* sözünden akıp ağın esinle eşzamanlı, Başkent "Ankara'yı taçlandırma" çabasının başarıptırlarından DTCF yapısına bakarken mimarını, mimarını düşünürken yatısını kucaklayarak bir *selamlaşma denemesi* tarihe ve okura... (1)

...
"Taut deneyimli bir okul mimarıydı. Almanya'da eğitim- bilimsel bir yenileştirme düzenlemesini temel alan okullar tasarladı." (*Speidel*, B. Taut, *Çalışmaları ve Etkisi*). Taut'un çocuklardan gençlere, Almanya'dan Türkiye'ye öğrencilerin elleriyle bilinçlerini birlikte işletmelerini sağlayacak bir eğitimden, bu amaçla sınıf içiyle sınıf dışını yakınlaştıracak bir yapısal (mimari) kültürel konulanmadan yana olduğu görülüyor hep. Ona göre "eğitim öğretimin amacı öğrenciyi bilgili ya da meslek erbabi kılmaktan çok, onu yaratıcılık özelliği olan bir kişi olarak yetiştirmek" olmalıdır. (*K. Ernst Osthaus*, 1920; Türkiye'de Mimar ve Öğretmen...) Taut'a ilk işini veren koruyucu kollayıcı dostu, yeni mimari destekçisi işadamı Osthaus'un sözleriyle eşzamanlı genç cumhuriyetin dördüncü yılında yayımlanan *Ma'ârif raporunu* anımsamalı. 27 Ekim 1927 tarihli bu "rapor"un dördüncü paragrafının ilk tümcesi şöyle:

"Ma'ârifimizin yeni bir istikâmet almasına ehemmiyet-i

Bruno Taut (1914).
(Atatürk için Düşünmek, İki Eser: Katafalk ve Anıtkabir'den).

mahsûsa atf etdik (özel bir önem verdik). Nazarî (kuramsal) bir ma'ârif sistemi yerine amelî ve muhitin ihtiyâcıyla tetâbuk eden (uygulamalı ve çevrenin gereksinmesiyle uyumlu) yeni bir usûl kabul etdik. Te'sîs etmek istediğimiz yeni Türk mektebi oturan, dinleyen ve öğreten mekteb değil; ayakda, uğraşan, çalışan, yapan, arayan ve bulan mektebdir. Yeni Türk mektebi, fa'al, amelî mekteb ta'biriyle izâh olunabilir." (*Cengizkan*, Birinci Ulusal Mimarlık "Savunma Hattı"nda). Arkası gelecek, bu amaçla Avrupa'ya öğretmenler, öğrenciler gönderilecek; oradan alınanda yetkin eğitimci ve uzmanlar çağırılacaktır ülkemize. *Köy Enstitüleri*, eğitim tarihimizin bu ışıklı kurumları da aynı tarihsel ders ve deneyim dağarından el alacaktır vakti geldiğinde... O eğitim- bilimsel *temel ilke*, hayatın toprağından halkın toprağına, DTCF başta olmak üzere tüm çağdaşlaşma eylem ve atılımlarına yuva ve yurtluk edecek yapılarla birlikte hayata geçirilecektir. İşte, Taut'un sözünü ettiğimiz bu "rapor"dan çok önce çocuklar için tasarladığı *Hagen Folkwang Okulu* da böyle eğitim- bilimsel ve mimari yeni bir anlayışla yapılandırılmış eğitim kurumuydu. (*Osthaus; Speidel, a.g.y.*) Speidel de Almanya'dan Türkiye'ye Taut'un 20. Yüzyıl mimarisini taşıdığı büyük önem, onun okul mimarisine getirdiği *bu yenilikle*, Weimar Cumhuriyetinin konut yapım politikalarında uygulamaya koyduğu *akılcı toplumsal yapı düzenlemesi* bağlamında değerlendirilmelidir diyor.

Mimar Öğretmen Taut'un sorumluluğuna teslim edilen İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nde uygulanmasını, yerleştirilmesini istediği eğitim yaklaşımı da böyle bir *taban ve topraktan* besleniyordu. Japonya ve Berlin *Charlottenburg Teknik Yüksek (Fen) Okulu*'ndaki gözlem ve deneyimleri doğrultusunda *uygulamaya ağırlık veren* bir mimarlık eğitimini savunuyordu hep. Kendisi de, aynı okulda ders veren mimar öğretmen *Theodor Goecke*'den "şehircilik" dersleri alan Taut'un eğitimcilik deneyimi, Charlottenburg'ta çalıştığı yıllardan *özellikle* beslenecekti. (*Junghanns; Aslanoğlu*, Dışavurumcu ve Uşcu Devirlerinde Taut). Aslanoğlu, konuyu işlediği yazısında, *W. Segal'e* göndermeyle, Taut'un "daha Almanya'da iken, genç kuşakla (*dogmatik olmaktan uzak eşitlikçi bir yaklaşımla*) bir profesör gibi değil, bir arkadaş gibi çok rahat ilişkiler kurabildiğini" yazıyor. (A.g.y.)

Bu bağlamda Taut, öğrencilerine salt meslekleriyle ilgili ödevlerini tamamlamalarının yeterli olmadığını, aynı zamanda *toplumsal olana* da kafa yormalarını; *toplumsal yapının* mimari tasarıma etkilerini araştırmaları gerektiğini söyleyecekti. (*Speidel, a.g.y; Nicolai; B. Taut'un Akademisi*

* Eğitimci, Grafiker, Şair ve Yazar

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ön cephe (batı yönü), 2003. (Foto: ÜS.)

DTCF giriş bölümü, 2003. (Foto: ÜS.)

Reformu ve...) Gençleri çağdaş mimarlık eğitimiyle donatıp y-aktifleştirirken, toplumsal yapının *mimarisini* de tanımalarını sağlayacak biçimde yetiştirilmelerini savunacaktı. Böyle insani ve toplumsal geniş ufuklu bir eşikten baktığı mimarlık mesleğinin öğretimine ayrılan beş yıllık süreyi daha yoğun değerlendirmek gerektiğini hep vurguluyacaktı.

Aynı amaçla, okutulagiden dersler dışında *Bauhaus deneyiminden* esinle "malzeme bilgisi ve serbest çizim" tabanlı bir *temel kurs* koydu (Nicolai, a.g.y). Biliyordu ki "Mimarın uzmanlığı, çok çeşitli bilim ve sanat dal(lar)ının öğrenimiyle zenginleşmiş bir bilgiyi kapsar." (Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*). Yine aynı nedenle, "1937'de ilk kez okul dışından (mimariye) ilgi duyanlar için bir yaz kursu düzenledi." Taut üretici, özgürlükçü ve buluşçu bir eğitimci anlayışla Akademi'ye *yeni bir hava* getirmeye çalışırken "yürürlükteki eğitimi çok katı ve esneklikten uzak buluyor, diploma çalışmalarını yeni konulan proje seminerleriyle (*sonra kurs ve konferanslarla*) daha da çeşitlendirmek istiyordu." Yan eğitim çalışmalarının ana eğitim alanının bütünleyicisi olduğu temel eğitim ilkesini görüp bilen, öğretmek ve mimar "Taut'a göre sorun öğrencilerden çok, tek tek uzmanlık dallarının *birbirine bağlanma biçiminden* kaynaklanmaktaydı..." (Nicolai, a.g.y).

"Modernist ortodoksinin ateşli bir eleştiricisi olan Taut'un pedagojik programı, 'biçimcilik ve üslupçuluk' karşıtı bir *rasyonallığa* dayanıyordu." Taut, her tür mimari kalıp ve klişeden uzak bir eşikte; "Öğrencilerine ısrarla, rasyonel tasarım düşüncesinin illa ki, ya da otomatik olarak 'mimari' üretmediğini, belli bir formu ya da üslubu da belirlemediğini" söyleyecektir (Bozdoğan). Akademi Mimarlık Şubesinde Taut'un öğrencisi olan, zaman içinde adını sinema tarihimize yazdıracak *İlhan Arakon* (1916-2006) kendisiyle yapılan bir söyleşide (*Demir*) öğretmenlerinin kendilerine hep, "T cetvellerinizi, gönyelerinizi atın! Onlara esir olmayın. Kareli kâğıt kullanmayın. Dört köşe düşünmekten uzaklaşın." Dediğini aktarıyor. Mimarlık öğrencisi için de, eğitimcisi için de dünya dört köşe olmadığı gibi; Özdemir Asaf'ın *yuvarlağın köşelerini* hesaba katmadan yapı ve yaşam tasarlamak, kurup kurgulamak da hiç olası değildi!... Gerçekten bugün de çok ilginç ve esinli, Taut'a yakışır şirli bir uyarı gençlere.

Vitruvius'un söyledikleriyle Taut'un yapmaya çalıştığı bir-biriyle örtüşüyordu yüzyıllar sonra: "Teorik eğitim almadan *sırf el becerisi kazanmak için uğraşıp didinen mimarlar, bu uğraşlarına değecek nitelikte bir etki uyandırmayı başaramamıştır; öte yandan sadece teori ve kitabî bilgiye bel bağlayanların da gerçekten ziyade bir hayalin peşinde koşuşturmış oldukları açıktır. Ama her iki açıdan da donanımlı kişiler, tam donanımlı askerler gibi hızla ve etkin şekilde hedeflerine*

ulaşmıştır. (...) Bu da toplumlara iyi eğitilmiş mimarlar yetiştirmekle ve şehirleri, ülkeleri hem işlevsellik (utilitas), hem sağlamlık (firmitas) hem de güzellik (venustas) açısından kusursuz yapılarla donatmakla mümkündür. Ama bu zor ve meşakkatli bir iştir. (...) Dolayısıyla iyi bir mimar, hem teorik (ratiocinatio) hem de pratik (fabrica) olarak çok çeşitli bilim ve sanat dalıyla harmanlanmış bir eğitim sürecinden geçmiş zorundadır." (Vitruvius; *Sunuş*).

Speidel'in yerinde tanımlamasıyla gerçekten "deneyimli bir okul mimarı" olan Taut, iyi okul yapıları inşa etmek için, önce *mimarlığın okulunu* inşa etmek gerektiğinin bilincinde bir mimar ve öğretmendi. "Japonya'dan Türkiye'ye davet edilmesiyle birlikte, *ikili işleviyle* yalnızca bir göçmen için çok parlak bir fırsat olmakla kalmayan; fakat kendisi için tam bir tatmin anlamına da gelen bir işe kavuşmuştu." (Speidel, B. Taut. Çalışmaları ve Etkisi). Bu *yolda* İstanbul'a gelişinden (10 Kasım 1936) bir ay sonra Başkent Ankara'ya vardığında "DTCF projesi" kendisini bekleyen işler arasındaydı. DTCF projesi, Berlin'den *Hans Poelzig'in* asistanı olan ve (*öncülü Eğli'nin ayrılışından*) Taut'un geleceği güne değin Milli Eğitim Bakanlığı Tatbikat (Mimarlık) Bürosu'nu yöneten *Erich Zimmermann'in* başladığı projeler içindeydi. Taut, DTCF projesi tasarımı uygulamaya geçildiğinde, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğretim Genel Müdürü *Cevad Dursunoğlu'nun* her açıdan büyük desteğini görecekti. Berlin Talebe Müfettişliği de yapan Dursunoğlu'nun yakın ilgisi ve yardımıyla karşılaşıcağı sorunları büyük ölçüde göğüsleyecek olan Taut, Japonya'da bulamadığı çalışma ortamını Ankara'da bulacaktı. Dostlarına ve eski çalışma arkadaşlarına Ankara'dan yazdığı mektuplarda bu konuya hep değinecekti. (Speidel, a.g.y).

6 Kasım 1937'de Japon dostu ve meslektaşı *İsaburo Ueno'ya* şunları yazacaktı:

"*Şimdi Ankara Üniversitesi için büyük yapıya başlanıyor. Bu yapı bir dil ve tarih vb. kurumu olarak yeni Türk kültürünün odak noktası olacağından, yapı için çok iyi taş malzeme tahsis edildi ve beni özellikle sevindiren tarafı, sanatsal bakımdan bana tam bir özgürlük tanıdı."* (Speidel, a.g.y). Gerçekten de öyle olacaktı. 1936 Aralık ayında Ankara ile *ilk tanışmasıyla* eşzamanlı, Akademi'nin Mimarlık Bölümü'nün de başına getirilen Taut'a hukuksal, ekonomik ve mesleki tam bir yetki ve buna koşut olarak çalışma özgürlüğü sağlanıyordu. O da, Ankara'nın imarı başta olmak üzere, cumhuriyetin temel erekleri doğrultusunda yeni bir yol ve çizgide üzerine düşeni özveriyle yerine getirecekti. Ülkemizde bulunduğu iki yıl içerisinde, Milli Eğitim Bakanlığı *Tatbikat Bürosu Başkanlığı* sorumluluğunu da yüklenerek, Japonya'da iken başladığı "*Mimari Bilgisi*" kitabını mimarlık alanyazını-

DTCF. Sıhhiye demiryolu köprüsünden görünüşü, 2003. (Foto: ÜS.)

mıza kazandıracaktı. Bauhaus dersi ve deneyiminden esinli yeni yöntemler geliştirerek verdiği derslerle gençlerin ufkunu açmakla kalmayacak, eşzamanlı Akademi'de *reforma giden yolun* taşlarını da döşeyecekti. (*Tanju*, Türkiye'de Farklı Bir Mimar; *Nicolai*, B. Taut'un Akademi Reformu ve... ; *Speidel*, B. Taut, Çalışmaları ve Etkisi).

Ulusü çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak kararlılığındaki cumhuriyet için bu politik kültürel *yeni yapının* gerçekleştirilmesinin gerek toplumsal açıdan, gerekse *mimarlık eşliğinden* taşıdığı önemi yakından görüp biliyordu Taut. Aynı nedenle bu çağ ve çerçeve (öz ve biçim) tartım ve tartışmasının yönetsel, kültürel ve mesleki duruşuna taşıyacağı duyuşsal düşünsel törel yüklerle, sağlık sorunlarıyla da boğuşarak... *Oğlu Heinrich'e* yazdığı mektupla *bu durumu* büyük sanatçılara özgü yalın bir dille anlatır. Sıkıntı ve umut terazisinde umut ağır basmaktadır! DTCF inşaatına göndermeyle sanattla felsefenin buluştuğu bir eşikte konuşur Mimar: "*Bu işin ayrıntılarını çalışma arkadaşlarımla birlikte adeta çeşitli çağgırlarla icra edilecek bir senfoninin notalarını yazarcasına işliyorum. Kendimi ölüme çok yakın hissediyorum: Sözcük anlamında değil, anlarsın: Sanki daha yaşarken bir büyüklüğe yerleştirilmiş gibiyim.*" (Speidel, a.g.y.)

Ama ne yazık ki, "Japonya'daki sürgün yaşamının daha çok düşünmeye teşvik eden atmosferinin aksine Türkiye'de geçirdiği iki yıl Taut için gerçek bir çalışma fırtınası" olacak; sürgün günlerinden beri pekçok sağlık sorunuyla yorgun düşen Taut, "bu fırtınanın bedelini yaşamıyla ödeyecek," eli sekiz yaşında yaşama veda edecekti. (*Nicolai*, a.g.y.; *Demir*). Oğluna yazdığı mektupta kullandığı *mecazın hırkası* ölüm onu aramızdan alacak, "en yakın ve en iyi çalışma arkadaşı" *Franz Hillinger'in* söylediği gibi; Zimmermann'ın planında yaptığı değişiklikler de içinde olmak üzere, DTCF yapısı büyük ölçüde Taut'un tasarımı doğrultusunda tamamlanacaktır. (Speidel, a.g.y.) Berlin günlerinden İstanbul'a, Taut'un en yakın çalışma arkadaşı ve yardımcısı olarak, onun ölümüyle yarım kalan *Ankara Atatürk Lisesi*, *Cebeci Ortaokulu*, *İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü* ve *Trabzon Lisesi* gibi yapıların özgün tasarımları doğrultusunda bitirilmesini de Hillinger sağlayacaktır. (*Demir*; *Bilici*, DTCF ve Eğitim Öğretimde...)

Taut'un önce kendine, sonra gelecek kuşaklara yönelttiği *o trajik soru* gelip buluyor nice sonra bizi. Başka bir deyişle Gökyay'ın "tak"ının beri yanındaki muhataplarını: "Bütün bu yaptığımız binalardan acaba bir tanesi olsun gelecek zamanlarda 'güzel' görünecek mi?...". Hani günün güneşin, yaşanagidenin (*reel-politik* dediklerinin) etkisi ağırlığı, beklentisi beslediği, ektiği biçtiği, yıktığı diktiği geçip gittikten sonra, bir başka zaman ve uzamda, *yapı* kendisine yüklenen tüm

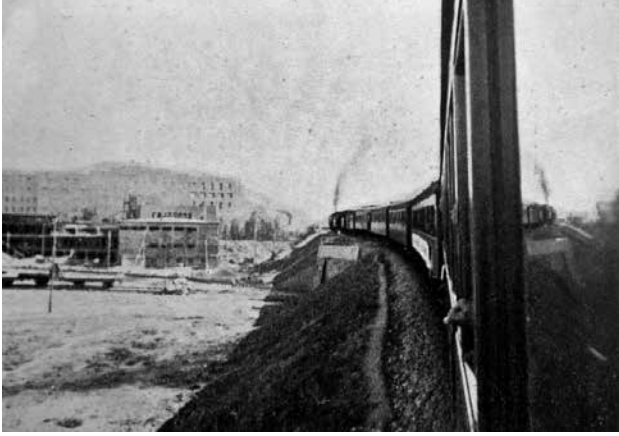
DTCF bahçesindeki anıtsal Mimar Sinan heykeli, *Hüseyin Anka Özkan* (1956).

*Ekrem Akurgal'*ın çabasıyla fakülte bahçesine dikilen heykel, arkasında yükselen *Taut'un* yapısıyla birleşince hem *Sinan'*ın hem Taut'un bizdeki imgesini büyüten bir tabloyu kuruyor... (Foto: Ü.S. 2010.)

ağırlıktan soyunup kendi olabilecek mi, kendi kalabilecek mi?... Yıllar sonra Speidel'in, DTCF yapısının taştan cephesiyle "*soylu bir maske*" gibi göründüğünü söylemesiyle, *İlber Ortaylı'nın* DTCF'yi "*bozkırın ortasında bir uygarlık tapınağı*" diye nitelenmesi her iki anlamda da, özden biçime, zamandan mekâna, yerden yapıya Taut'un sorusuna, mimarlık tarihçilerinin sorgulamasına günümüz eşliğinden verilmiş içten ve yerinde bir yanıt sayılmalıdır...

Nasıl sayılmasın ki, sanatın tüm alanlarında olduğu gibi mimarlık alanında da *Sabahattin Eyuboğlu'nun* sözleriyle söylesersek; "inceleme ve araştırma işi *tarihsel*" dışında, durmadan değişen ve gelişen bir "*geçmiş*" de yok mudur? Bu "tarih", böylesi bir tarihsel[lik] yapılarla birlikte, yapıların içinde ve dışında da sürüp gitmez (gelmez) mi? Onlarda bizden, bizde onlardan bir "geçmiş", *yaşanagiden* bir tarih de yok mudur? Biz böyle bir geçmiş dilimizden düşüncemize, beğenilerimizden eğitimimize değin "*etkin bir sermaye*" olarak taşımaz mıyız? İşte o "geçmiş", deyim yerindeyse, yapılar üzerinden hep güncellenen "tarih" de kentin iklimine, soluduğumuz havaya karışır, bizimle birlikte eğilip inceler, yeni anlamlar kazanır. Yine Eyuboğlu'nun demesiyle, "Geçmiş yeni anlamlarla doldurmak, eski kalıplara yeni duygu ve düşünceler dökmek"le birdir bu. Onlar, o yapılar ne denli "eski" olsalar da, biz onlara ister istemez hep "yeni" bir gözle ve "yeniden" bakmak durumundayız. "Eski şiirde yeni anlam sezme" gibi. *Doğan Kuban'*ın "aynı yapı sözlüğüyle yeni temalar dile getirmek" tanımlamasıyla birleştiğinde hele... Öyle eskimez ve esinli buluşması şiirle mimarının... Bakışın yetişiminde saklı bu yasayı değiştirme olanağımız yoktur! Yeni kuşaklar bu yapıların hangi tartışmaların üstünde gövdelendiğine çoğunlukla uzak olsalar da, o yapılar hâlâ var, bakışın dağarı içindeler. Üstelik birçoğu işlevini sürdürüyor. DTCF eski dekanı tarihçi arkeolog *Ekrem Akurgal'*ın deyimlemesiyle "başka" bir eski; "yeni" bir eskiyle olmaktır bu... Bu yapılar artık, "kendi çağları için olduğu kadar günümüz için

Ankara'dan Erzurum İstasyonu'nun açılışına (20 Ekim 1939) giden tren. Hasan-Âli Yücel'in de içinde olduğu davetileri taşıyan katar Sıhhiye köprüsü üzerinde. (Solda) **DTCF** inşaatı, sürüyor. (*Demiryolları Dergisinden*)

de", günümüz içinde de yaşıyorlar. Taşdıkları değer ve iletiyle yeni yetkin ve güzel yapılara ulaşmak arayışında başvuru kürsüsü, esin kaynağı oluyorlar. Belki de bu duyguyu, DTCF ve onun gibi yapıların artık bizim kentsel kültürel mirasımızın *klasikleri arasına* katılmış olmalarından süzüyoruz...

Aynı çağın, alanında kurumlaşmış adlarından Fransız mimar ve şehirci, çok yönlü sanatçı *Le Corbusier* (*Edouard Jeanneret - Gris*, 1887-1965) *Mimarlık Öğrencileriyle Söyleşi*'sinin bir yerinde şunları söylüyordu: "Ülke yüzeyinde önemsiz görmekte haklı olacağınız tek bir yapı yoktur. Her yapının kendine göre bir önemi, işlevi vardır; her yapı, ülkeyi güzelleştirme ya da çirkinleştirme sorumluluğunu taşır. Her nesne, bir bütündür ama başka bir bütünün de parçasıdır. Doğayla yapıları bağlayan uyumdur vatanımızı oluşturan. Bir adımdan sonrakine, bir sokaktan ötekine, bir kasabadan öbür kasabaya, neden bir kopukluk olsun, nesnelere yapımına adadığımız onca coşkunun doğurduğu büyüde!..." Doğan Kuban'ın, *mimariyi insanın çevresini ussal bir düzene sokma çabasının anlatımı olarak, uygarlıkların en güçlü simgesi* sayması boşuna değil. Taut da 1918'de yazdığı "*Kentlerin Dağılımı*" adlı yazısında, yeryüzü insanındır; insan "artık yeryüzünde sadece bir seyirci olarak kalmayacak, yeryüzünde oturacaktır." diyordu. (*Türkiye'de Mimar ve Öğretmen*). Belki eşzamanlı, *Rilke'nin Rodin'i* anlatırken söylediklerine çevirerek tüm dikkatini, insan yeniden ve yeni bir biçimde oturmayı *öğrenecek* diye düşünüyor olmalıydı, "kentlerin dağılımı"ndan kent dağlarına (!) açılacak yolun başında...

1918'den yüz yıl sonra, biz de üstünde yaşadığımız şu kentte, *doğayla uyumumuzun ya da uyumsuzluğumuzun; çevremizi ussal bir düzene koymadaki başarımızın ya da başarısızlığımızın* uzamları olan yapılara biz nasıl bakıyoruz? Dünden güne, günden yarına yaşamsal karne ve kimlik kartımız olan mimari "nesnelere", güzel ya da çirkin oylumlara ilgisiz kalmak hakkına sahip miyiz? Bu soruya verilecek yanıt, bize, "oturmaya" öğrenmişlerle öğrenememişler arasında, başka bir söyleyişle yerleşmesini bilenlerle bilmeyenler arasında bir "yer" de gösterecektir.

Tarih, Taut'un *sürgün* ve *yurtsuz* olarak geldiği ülkemizde, Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yılında (1919) üç mimarın ortaklaşa düzenledikleri serginin bildirisinde sözü edilen o "mimar"ı *hazırlamaktan* öte; onu kendi kimlik ve özünde *bulmasının* yolunu da açacaktır! Bu *buluşmayı* düş dünyasından yaşamın toprağına taşıma olanağını ise, ona ve onunla birlikte yurdumuzu "ikinci vatan" tutan mimar ve akademisyen yazgı

DTCF'nin yirmi beşinci kuruluş yıldönümü anısına Türkiye Cumhuriyeti Posta İşletmesince bastırılan pul, 1961 (Ü.S. *Arşivinden*).

ortaklarına genç Türkiye Cumhuriyeti sağlayacaktır. *Miyuku Aoki*'nin Taut'un ülkemize gelmek üzere Japonya'dan ayrılışını "kişisel ve geçici Taut'tan, kalıcı Mimar Bruno Taut'a yolculuk" diye tanımlayan şiirli saptamasını bu çerçevede değerlendirmek yanlış olmasa gerektir. İşte Taut, adında ve ayracında taşıyageldiği tarihle, yaşamını adadığı o bireşime (*senteze*) "gerçeğe gölge düşürmeden, duyguları köreltmeden" böyle trajik bir yolculuğun ardından ulaşacaktır. **DTCF yapısı**, Bruno Taut'un ulaştığı bu *bireşimin* "tez"i olarak da, "antitez"i olarak da mimari kültürel bir "yol anıtı" gibi bakmaktadır bugün bize... (*Dünya Kadınlar Günü*'nde, 8 Mart 2018, Ankara).

Dipnotlar

(1) Gökyay'ın "destan"ı tanımlarken kurduğu "tak"ın berisinde durup bakarken Taut'un "**Şehir Tacı**" imgesine çevirmek kaçınılmaz gözlerimizi... Taut'un 1919'da yayımladığı *Die Stadtkrone* adlı kitabında işlediği "Şehir Tacı" düşüncesini Kale'yi odağına alarak uygulamaya geçirmek isteyen plancı ve mimarlar (*Lörcher Planı 1924 - 1925, Jansen Planı 1932*) bu tasarımlarını uygulama olanağı bulamayacaklardı! Yıllar sonra (1937) Taut da yeni Meclis yapısı için açılan uluslararası yarışmaya "*yarışma dışı*" bir tasarım (*fikir projesi*) hazırlayacak, 1929'da *Holzmeister*'in Meclis'i Kale içine kurmak tasarımına karşı, *Kale'ye bakan* bir Meclis yapısı tasarlayacaktı. Öncüllerinin Taut'un "Şehir Tacı" öngörü ve önermesinden esinle tasarladıkları projeleri gerçekleştirme olanağı bulamadıkları gibi, Taut da yeni Meclisle Ankara'nın tarihsel simgesi Kale'nin yeri ve karşılıklı konumlanışları üzerinden kurguladığı tasarımın uygulandığını göremeyecekti. (*Cengizkan*).

Taut'un Şehir Tacı'nın yayımlandığı 1919'dan 2019'a eski kenti koruyarak yeni kenti kurmak eyleminin taçlandırıcısı bu düş-düşünsel (*kentsel kültürel*) mimari yaklaşım, Jansen'in Ankara'yı bırakıp gitmesini haklı çıkaracak eşikte takılıp kalacaktır. Zaman, odağına Kale olan bir kent tasarımı ve o kentin aynı *varlık ve imge* Kale'yle taçlandırılması düşüncesini Gökyay'ın *takı arkasında* bırakmıştır! Birakınız Kale'nin kent tacı kalmasını, beton kalelerin dağı taşı tuttuğu bir güncellikte tacı elinden alınmış bir mimari mirastır artık o da...

Ali Cengizkan'ın anımsatmasıyla Taut da içinde olmak üzere, Başkent'in kurucu mimar ve plancılarının geleceğin ufkuna düşükükleri o doğru bakışın yeniden kuşanılmasını beklemek bile kentin ve kentsel durumumuzun taçlandırılmasına kapı aralayacak bir umudu giyindirebilecektir. Sevgili Cengizkan'ın Taut'un anılan yapıtını (*Die Stadtkrone*) irdelediği derinlikli ve özgecil yazısı: Bir Şehir Tacı Olmanın Sorumluluğu: Ankara'yı Taçlandırmanın Değişken Görüntüleri, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi* ve *Bruno Taut / Yeni Türk Mimarisini Yaratmak*. Ankara Üniversitesi'nin 70. DTCF Sanat Tarihi Bölümü'nün kuruluşunun 60. Yılında aynı adlı Sempozyumdan seçmeler, A. Ü. Basımevi, 2 Şubat 2018.

(**) Metinde gönderme yapılan kaynaklar: Ümit Sarıaslan, *Aramızdan Ayrılışının 80. Yılında Bruno Taut / Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Mimarı*, A. Ü. Basımevi, 15 Aralık 2017).

Prof. Dr. Gürhan Fişek'in Anısına Armağan Kitap

Gürhan Fişek'in İzinde Ortak Emek ve Ortak Eylem

İşçi sağlığı ve çocuk emeği alanlarında yaptığı çalışmalarla sosyal politika ve sosyal hekimlik alanlarına değerli katkıları olan Prof. Dr. Gürhan Fişek'in anısına armağan kitap yayımlandı. **Gürhan Fişek'in İzinde Ortak Emek ve Ortak Eylem** ismini taşıyan kitap Siyasal Kitabevi'nden çıktı. Kitaba Prof. Dr. Gürhan Fişek'in farklı disiplinlerden meslektaşları, dostları ve öğrencileri katkı sağladı.

İşçi Sağlığı İş Güvenliği, Göç ve Çocuk, Sosyal Politikada Güncel Tartışmalar, Dayanışma, Örgütlenme ve Hukuk başlıklı dört bölümden oluşan kitapta farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalarına yer verildi.

Armağan kitap için kaleme alınan Önsöz'de, Türkiye'nin zor bir süreçten geçtiği, benzer bir sürecin daha önce 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında da yaşandığına dikkat çekildi. Önsöz'de bu süreçte Gürhan Fişek'in 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na dayanılarak Çalışma Bakanlığı'ndaki görevinden ihraç edilmesine rağmen işçi sağlığı alanındaki çalışmalarını sürdürdüğüne vurgu yapılarak "Çalışma Bakanlığı'ndaki görevinden atılması, Gürhan Fişek'i ne topluma karşı bir güvensizliğe, ne de bireysel kurtuluş arayışına sürüklemiştir. Tersine, Gürhan Fişek kamu görevinden atıldıktan sonra, ömrünü vakfettiği işçi sağlığı ve iş güvenliği, çocuk emeği gibi alanlardaki çalışmalarını sürdürmüş, ufuk açıcı kurumsallaşmaların temelini atmıştır. İşçilerin hocası, karanlığın en yoğun olduğu o zor yıllarda bile, işçilerin sağlığının korunması ile birlikte çocuk işçiliğinin önlenmesi mücadelesine yeni mevziler kazandırarak kurumsallaşması için çabalamaktan geri kalmamıştır." denildi. Önsöz'de ayrıca kitabın yeni yan yana gelişlerin ve ortak eylemlerin aracı olması dileği dile getirildi.

Katkı Sunanlar:

Gürhan Fişek'in Armağan kitaba makaleleri ile katkıda bulunan isimler şöyle: Taner Akpınar, Gamze Yücesan-Özdemir, Gaye Burcu Yıldız, Murat Özveri, Mustafa Taşyürek, Emirali Karadoğan, Özgün Millioğulları Kaya, Mine Dilan Kiran, Gülbiye Yenimahalleli Yaşar, Gülcan Şahinbaş, Özgür Öngöre, Adem Yavuz Elveren, Gülay

Toksöz, Hakan Topateş, Nursel Durmaz, Aslıcan Kalfa Topateş, Çağatay Güler, Kuvvet Lordoğlu, Elif Tuğba Doğan, Bilge Üzmezoğlu, Gülden Sarı, Deniz Çalışkan, Metin Ozuğurlu, Feride Tanık Aksu, Sibel Doğanay, İlkay Savcı,

Damla Demir, Deniz Beyazbulut, Çağla Ünlütürk Ulutaş, Denizcan Kutlu, Sebiha Kablay, Ayşen Bulut, Nergis Mütevellioğlu, Deniz Schulze, Seyhan Erdoğan, Serter Oran, Muharrem Kılıç, Nail Dertli, Pır Ali Kaya. .

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Çelik Konstrüksiyon İmalatında Çalışan İşçilerin Ara Dinlenmesi

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: Çelik konstrüksiyon imalatında; çelik sac, boru, profil gibi malzemelerin, kumlama, taşlama, kaynak, kesme, delme, bükme ve sprej boyama gibi işlemlerini yapan işçilere, işyerinde sabah ve öğleden sonra on beşer dakikalık ara dinlenmesi verilmektedir.

İşçilerin bu işyerlerinde dinlenme ve çay içme süresince karşılaşılabilecekleri tehlikeleri tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir?

1. İmalat sırasında çalışma ortam atmosferine karışan kaynak gaz ve dumanı ile çeşitli işlemler sırasında ortaya çıkan toz gibi kimyasal ve fiziksel etkenler, çalışanları çalışma sırasında soluma ile etkilediği gibi, dinlenme sırasında da etkilemeye devam eder. Maruz (sunuk) kaldıkları miktar ve süre daha da artar.
2. Kirlenmiş ortamın yayıldığı yerde, el, ağız ve burunu yıkamadan çay- kahve gibi içeceklerin içilmesi, metal, kaynak, kumlama ve taşlama tozlarının sindirim yolu ile de vücuda alınmasına neden olur.
3. Gaz, toz ve dumanın yoğun olarak açığa çıktığı ve yeterli yerel havalandırmanın olmadığı ve toz kaldırmadan vakumlu saha temizliğinin yeterince yapılmadığı yerde sigara içilmesi, -, soluk ve sindirim yolu ile maruziyetin daha da artmasına neden olur.
4. Ergonomik olmayan oturma yerlerinde çalışanlar yeterince dinlenemezler.
5. Soğuk metalin üzerinde oturarak dinlenilmesi bazı hastalıklara neden olabilir.

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

> Yanıtı 3. sayfada

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet MAKAL
Prof. Dr. Ali Esat KARAKAYA
Prof. Dr. Ayşen BULUT
Mim. Y. Müh. Cihat UYSAL
Dr. Emirali KARADOĞAN
Jeom. Erdoğan BOZBAY
Doç.Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ YAŞAR
Prof. Dr. Güler Okman FİŞEK
Prof. Dr. Hamit FİŞEK
Prof. Dr. İsmail TOPUZUOĞLU
Prof. Dr. İsmail ÜSTEL
Dr. Ecz. Leyla ÜSTEL
Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ
Prof. Dr. Muammer KAYAHAN
Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Mümtaz PEKER
Prof. Dr. Murat DEMİRCİOĞLU
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Dr. Nail DERTLİ
Prof. Dr. Necati DEDEOĞLU
Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
Oya FİŞEK
Dr. Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA
Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Doç. Dr. Sebiha KABLAY
Yrd. Doç. Dr. Taner AKPINAR
Yrd. Doç. Dr. Umur AŞKIN
Prof. Dr. Yasemin GÜNAY BALCI
Prof. Dr. Yıldız TÜMERDEM

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU'NUN YİTİRDİĞİMİZ AMA HEP ARAMIZDA OLAN ÜYELERİ

Doç.Dr. Ömer Tunç SAVAŞCI
Prof. Dr. Cahit TALAS
Prof. Dr. Kurthan FİŞEK
Prof. Dr. Alpaslan İŞIKLI
Tuncer UÇAROL
Prof. Dr. Ferhunde ÖZBAY
Mak. Y. Müh. Aykut GÖKER
Dr. Engin TONGUÇ
Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK HABER**
 - Çocuklara Hoyratlıkları Siyaset İnkâr Ediyor, Ülema Meşru Kılıyor. Peki ya Akademi Ne Diyor? Onu da Geçelim, Konu-Komşu Ne Yapıyor? 2
- **Taner AKPINAR**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - SGK İş Kazası İstatistikleri, Alternatif Veri Kaynakları ve Bilgi Açığı 4
- **Nail DERTLİ**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - Türkiye'de İş Güvenliği Denetimi 6
- **Adnan KARABULUT – Doç. Dr. Mehmet BARAN**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - Güvensiz Davranışlardan Kaynaklanan İş Kazaları'nın Düzeltici ve Önleyici Faaliyeti Nedir ? 9
- **Mustafa TAŞYÜREK**
- **BÜYÜTEÇ**
 - İçimizden Biri 14
- **Oya FİŞEK**
 - Mutfaktaki Kötülükler 16
- **A. Gürhan FİŞEK**
 - Ev Hizmetlerinde Sağlık ve Güvenlik 18
- **Ebru KAYA**
 - Küreselleşmenin Kadın Emeği Üzerindeki Etkileri ve Kadınların Geliştirdikleri Direniş Stratejileri : HOMENET 21
- **Emirali KARADOĞAN**
 - Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı 25
- **Gaye Burcu YILDIZ**
 - Ev İşçileri ve Örgütlenme 27
- **Mine Dilan KIRAN**
- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Yarı Zamanlı Çalışma: Müjde Değil Tehlike 29
- **Aylin AKÇAY**
- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Özelleştirmeler: Kamu Yararı mı, Sermaye Yararı mı? Şeker Fabrikalarının Kime Ne Zararı Var? 30
- **Emirali KARADOĞAN**
- **PORTRE**
 - Aramızdan Ayrılışının 80. Yılında Taut'u Düşünmek... 34
- **Ümit SARIARSLAN**
- **KİTAP TANITIMI**
 - Prof. Dr. Gürhan Fışek'in Anısına Armağan Kitap : GÜRHAN FİŞEK'İN İZİNDE Ortak Emek ve Ortak Eylem 38
- **Emirali KARAOĞAN**
- **BULMACA**
 - İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım : Çelik Konstrüksiyon İmalatında Çalışan İşçilerin Ara Dinlenmesi 39
- **Mustafa TAŞYÜREK**

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

Sayı Editörü:
Emirali KARADOĞAN

• **Sahibi:** Fışek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
Oya FİŞEK

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71

• Web sayfası: www.fisek.org.tr

• Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır.
(Yerel Süreli Yayın)

• ISSN 1302-3519

• Sayı: 155 • Ocak - Şubat - Mart 2018

• ÜCRETSİZDİR

• **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No: 7 / 17 -18
İskitler 06060 ANKARA

Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Fax: 0312 384 30 57

Baskı Tarihi : Mart 2018